

รายงานการวิจัย

เรื่อง

กระบวนการสืบสานเครือข่ายทางสังคมของพระสงฆ์ในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง

Process of Buddhist Monk Social Network Transformation

for Community Empowerment

โดย

ดร. บุรกรณ์ บริบูรณ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครพนม

พ.ศ. ๒๕๕๘

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610658045

รายงานการวิจัย

เรื่อง

กระบวนการสืบสานเครือข่ายทางสังคมของพระสงฆ์ในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง
Process of Buddhist Monk Social Network Transformation
for Community Empowerment

โดย

ดร. บุรกรณ์ บริบูรณ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครพนม

พ.ศ. ๒๕๕๘

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610658045

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Process of Buddhist Monk Social Network Transformation for Community Empowerment

BY

Boorakorn Boriboon

Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Nakhon Phanom Buddhist College

B.E. 2558

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610658045

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: กระบวนการสืบสานเครือข่ายทางสังคมของพระสงฆ์ในการสร้างชุมชน
เข้มแข็ง

ผู้วิจัย: ดร.บุรกรณ์ บริบูรณ์

ส่วนงาน: วิทยาลัยสงฆ์นครพนม

ปีงบประมาณ: ๒๕๕๘

สถาบัน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์การวิจัย ๑) เพื่อศึกษาการดำรงอยู่และการสืบทอดของ
เครือข่ายทางสังคมของพระสงฆ์ ๒) เพื่อศึกษากระบวนการสืบสานเครือข่ายทางสังคมของพระสงฆ์ใน
การสร้างสังคมเข้มแข็งและ ๓) เพื่อสังเคราะห์การดำรงอยู่ การสืบทอดเครือข่ายทางสังคมของพระสงฆ์
กับสังคมภายนอกในการสร้างสังคมเข้มแข็ง กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ๑) พระสงฆ์แกนนำเครือข่าย
๔ รูปและพระสงฆ์ทั่วไป ๑๐ รูป สมาชิกในชุมชน ๓) ผู้นำชุมชน/เจ้าหน้าที่/ผู้ประสานงานชุมชน รวม
๒๐ คน และ ๔) สมาชิกคนในชุมชน ๒๐ คน เครื่องมือการศึกษาคือการพูดคุย

ผลการศึกษาพบว่า เครือข่ายของพระสงฆ์ดำรงอยู่กว่า ๓๐ ปี โดยมีพระสงฆ์สี่รูปเป็น
แกนเครือข่ายในพื้นที่สองตำบลจากที่เคยมีสมาชิกเครือข่ายทั้งจังหวัดผ่านกิจกรรมการลงอุโบสถ
สังฆาร การดำรงอยู่และการสืบสานอยู่อย่างเข้มแข็งต่อเนื่องมีความเชื่อมโยงของเครือข่ายผลของ
ความเชื่อมโยงตามลำดับ ดังนี้ ๑) ความสัมพันธ์ของแกนนำเครือข่ายกิจกรรม ๔ รูป บนพื้นฐานความ
เป็นศิษย์ร่วมสำนักและความเป็นอาจารย์-ลูกศิษย์มากกว่าความสัมพันธ์ในเชิงการปกครอง เครือข่าย
พระสงฆ์ในสองตำบลร่วมกันลงอุโบสถสังฆารในพื้นที่ก่อให้เกิดเกิดการปรึกษาหารือกิจการของคณะ
คณะสงฆ์ในด้านการปกครอง ด้านการศึกษาได้อย่างทั่วถึงรวดเร็วตามสถานการณ์และด้านสังคม
สังเคราะห์และร่วมกิจกรรมใหม่ๆอันตอบสนองความต้องการของคนในพื้นที่ ผลของกิจกรรมการลง
อุโบสถทำให้พระสงฆ์เกิดการเรียนรู้ การจัดการความรู้ ถอดบทเรียนสถานการณ์พระพุทธศาสนา
ในพื้นที่ ก่อให้เกิดสามัคคีพร้อมร่วมมือกันทำกิจกรรมอื่นๆ ๒) การดำรงอยู่ของกิจกรรมลงอุโบสถ
เป็นกิจกรรมพุทธประเพณีรองรับ แกนอันเป็นตัวเชื่อมเครือข่ายของพระสงฆ์กับชุมชนคือบุญกุศลและ
ประเพณี การที่ชุมชนทั้งสองตำบลมีส่วนร่วมสังฆกรรมด้วยการทำบุญกับพระสงฆ์ทั้งสองตำบลใน
คราวเดือนถือว่าเป็นโอกาสหาได้ยาก ก่อให้เกิดกิจกรรมการแสดงธรรม การพูดคุยของพระสงฆ์กับ
ชาวบ้าน นอกจากธรรมะแล้วยังพูดคุยสถานการณ์ทางพระพุทธศาสนาและความเป็นอยู่ของคนใน
ชุมชน การปฏิสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชุมชนทำให้เกิดความคุ้นเคยต่อยอดไปสู่การทำกิจกรรมของ
ชุมชนร่วมกันในสองตำบลกิจกรรมอื่นๆ ๓) สมาชิกต่างชุมชนในสองตำบลได้พบปะกันนำมาสู่ความร่ว
มือกันในการสร้างกิจกรรมวัฒนธรรม ประเพณี รื้อฟื้นภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างโอกาสในการทำมาหา
กิน โดยเฉพาะยางพาราที่สองตำบลเป็นแหล่งปลูกมากที่สุดที่สุดในจังหวัดและร่วมกันป้องกัน ต่อรอง
และแก้ไขปัญหาอันเกิดจากมลภาวะโรงงานยางพารา กิจกรรมเครือข่ายทำให้กระบวนการเรียนรู้และ
นำไปสู่ชุมชนเข้มแข็งในที่สุด

Research Title: Process of Traditional Monk Social Network Setting
for Community Empowerment

Researcher: Boorakorn Boriboon

Department: Nakhon Phanom Buddhist College

Fiscal Year: 2558/2015

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongrajavidyalaya University

ABSTRACT

This purpose of research were: 1) study the existence and inherit of monks 'social networks; 2) study the progress of monks' social networks in building a strong society; and 3) Survival The inheritance of the social network of the monks and the society to create a strong society. Primary informants include: 1) 4 mainstream monks and 10 community members; 3) community leaders / staff / community coordinators; and 4) 20 community members. Main instrument was dialogue.

The study indicated that the monks' network has been in existence for more than 30 years, with four monks serving as the network members in the two sub-districts. The existence and continuity of the continuum is linked to the wound network of links in the following order. 1) The relationship of the four network activity leaders on the basis of a cohort and a teacher - Discipleship over parental relationships. The network of monks in the two parishes together raided the area, causing a discussion of the affairs of the Sangha. The education is fast, according to the situation and social work and new activities to meet the needs of people in the area. The result of the activities of the monk is to make the monks learning. Knowledge Management Take a lesson in the situation of Buddhist blessings in the area. 2) The existence of Buddhist activities is a Buddhist tradition. The link between the network of monks and the community is merit and tradition. The two communities in the Tambon are involved with the Sangha. It is a way of doing things. The talk of the monks with the villagers. In addition, Dharma talked about the situation of Buddhism and the well-being of people in the community. 3) Community members in the two parishes have come together to lead the umbrella to create activities. Wonders of traditions revive local wisdom. Opportunity to make a living. Especially the rubber plantation in the second district is the most planted in the province and jointly protect. To negotiate and solve problems caused by polluting

the rubber plant. Networking activities make learning process and lead to strong community.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จลงได้ด้วยความช่วยเหลืออย่างยิ่งจากคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้ให้คำแนะนำทุกขั้นตอน ตั้งแต่การนำเสนอหัวข้อ การปรับสามบทแรกและการปรับสรุปเนื้อหาสุดท้าย ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการปรับงานวิจัยนี้อย่างดี

ขอกราบขอบพระคุณมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และผู้อำนวยการสถาบันพุทธศาสตร์ที่ได้ให้ทุนในการวิจัยครั้งนี้และขอขอบคุณรองผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ผู้อำนวยการส่วนงานวางแผนและส่งเสริมงานวิจัย และหน้าที่ประจำสถาบันที่อำนวยความสะดวกอย่างดี

ขอกราบขอบพระคุณ พระสงฆ์ที่ให้ข้อมูลทุกรูป โดยเฉพาะพระสงฆ์แกนนำเครือข่าย ได้แก่ พระครูวิชิตสารธรรม รองเจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร พระครูปัญญสารวิสุทธิ เจ้าคณะตำบลบางทรายใหญ่ พระครูสุวรรณพัฒนาโชติ เจ้าคณะตำบลคำป่าหลายและพระครูประพัฒน์ศุภากร เจ้าอาวาสวัดราษฎร์อำนวยการ บ้านนาตะแบงที่เสียเวลาพูดคุย

นอกจากนี้ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่หน้าภาครัฐและสมาชิกในชุมชนตำบลคำป่าหลายและตำบลบางทรายใหญ่ที่ให้โอกาสการสนทนาพูดคุยและให้ข้อมูลงานวิจัยสำเร็จลงด้วยดี

บูรกรณ บริบูรณ์

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ.....	ง
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ คำถามการวิจัย.....	๓
๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย.....	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๓
๑.๕ คำนิยามศัพท์.....	๔
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับ.....	๕
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖
๒.๑ แนวคิดเครือข่าย.....	๖
๒.๒ แนวคิดการจัดการความรู้.....	๑๑
๒.๓ แนวคิดทุนปัญญา.....	๑๕
๒.๔ แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง.....	๒๘
๒.๕ บริบทพื้นที่ศึกษา.....	๓๘
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๔๐
๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๔๕
บทที่ ๓ วิธีการดำเนินวิจัย.....	๔๖
๓.๑ รูปแบบงานวิจัย.....	๔๖
๓.๒ พื้นที่ในการวิจัย.....	๔๖
๓.๓ เครื่องมือศึกษา.....	๔๘
๓.๓ กลุ่มตัวอย่าง.....	๔๙
๓.๔ การรวบรวมข้อมูล.....	๔๙
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๕๐
บทที่ ๔ ผลการศึกษา.....	๕๒
๔.๑ ข้อมูลพื้นฐานของพระสงฆ์.....	๕๒
๔.๒ ความเป็นมาของเครือข่าย.....	๕๓
๔.๓ ความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ในเครือข่าย.....	๕๕
๔.๔ แกนหรือทุนเครือข่าย.....	๕๘
๔.๕ การดำรงอยู่และสืบสานเครือข่าย.....	๖๒
๔.๖ เครือข่ายของพระสงฆ์กับชุมชนเข้มแข็ง.....	๖๖
๔.๗ องค์ความรู้ด้านเครือข่าย.....	๗๐

สารบัญ (ต่อ)

บทที่ ๕ สรุป อภิปรายและเสนอแนะ.....	๗๒
๕.๑ วิธีวิทยา.....	๗๒
๕.๒ สรุปและอภิปรายผล.....	๗๓
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๗๖
บรรณานุกรม	๗๗
ภาคผนวก	๘๑
ภาคผนวก ก บทความ.....	๘๒
ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องในการนำประโยชน์ไปใช้.....	๙๑
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์.....	๙๓
ภาคผนวก ง แบบสัมภาษณ์.....	๙๖
ภาคผนวก จ-๑ ประวัติผู้วิจัย.....	๙๘
ภาคผนวก จ-๒ รูปแบบการจัดทำงานวิจัย.....	
ภาคผนวก จ-๓ สรุปโครงการวิจัย.....	

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมมีทัศนะว่าสรรพสิ่งดำรงอยู่ในฐานะเป็นกระแสไหลเวียนของความสัมพันธ์ระหว่างกันระหว่างความเป็นเหตุและความเป็นผลและความเป็นผลอาจจะย้อนกลับมาเป็นเหตุอีกครั้งได้ ทัศนะการมองความเป็นเหตุและผลเชิงการปฏิสัมพันธ์ของหน่วยต่างๆ จะทำให้ความเป็นทวิภาวะ (Dualism) ของข้อตรงข้ามหายไป เพราะความเป็นทวิภาวะข้อตรงข้ามเกิดขึ้นจากฐานคิดเชิงวัตถุวิสัยดำรงอยู่อย่างอิสระแยกออกจากการเชื่อมต่อกองกริยาที่แสดงความสัมพันธ์ของเหตุและผล “เพราะสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิด ไม่เอียงซ้าย ไม่เอียงขวา ไม่เป็นอัตต กิลมณฺเณยฺคและไม่เป็นกามสฺสัลลิกานเณยฺค”^๑ การไหลเวียนของเหตุและผลดำเนินไปตามกฎ อิทัปปัจจยตาและกฎของอิทัปปัจจยตา^๒ (ความเชื่อมโยงของเหตุและผลแผ่ขยายไปได้ทุกทิศทาง “ถ้าเรามองกระดาดอย่างลึกซึ้งเราจะเห็นแสงอาทิตย์ ถ้าไม่มีแสงอาทิตย์ ต้นไม้ไม่เจริญเติบโต เราจึงรู้ว่า ต้นไม้และแสงอาทิตย์ กระดาดและแสงอาทิตย์ดำรงอยู่เป็นสิ่งเดียวกัน (inter-are) ถ้าเรามองย้อนผ่านระยะเวลาเราจะเห็นคนตัดต้นไม้ นำต้นไม้เข้าสู่โรงงานเพื่อทำกระดาด เห็นขนมปังที่คนตัดไม้รับประทานเพื่อยังชีพ เห็นครอบครัวคนตัดต้นไม้ สิ่งทั้งหมดเหล่านี้เกี่ยวข้องกับกระดาดแผ่นเดียว”^๓)

ในสภาวะการณ์ที่สังคมไทยโดยเฉพาะสังคมเมืองเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์หรือยุคทันสมัย ขณะที่สังคมตะวันตกเข้าสู่ยุคหลังทุนสมัย (Postmodern) ซึ่งเป็นสังคมที่ไร้ระเบียบกฎเกณฑ์^๔ สังคมไทยได้นำวาทกรรม (Discourse) รูปแบบการพัฒนาจากตะวันตกเมื่อครั้งได้เริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่แรกมาเป็นแบบในการพัฒนา ผลพวงคือหน่วยสังคมแยกย่อยหลากหลาย ผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบ ทางบวกความแยกย่อยของหน่วยสังคมเกิดโครงสร้างเอื้อต่อการพัฒนาหน่วยแต่ละหน่วยให้ทำหน้าที่เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ในเชิงลบ ความแยกย่อยเกิดค่านิยมที่หลากหลายมีช่องว่างของหน่วยสังคมที่ไม่สอดคล้องประสานกัน ความแยกย่อยนั้นได้แบ่งหน้าที่ทางสังคมที่แตกต่างกันและหากสอดคล้องประสานกันอย่างสมดุล การพัฒนาจะเป็นการพัฒนาเป็นองค์รวม/

^๑ พุทธศาสนิกขุ. อิทัปปัจจยตา, (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, ๒๕๔๔) หน้า ๔๕.

^๒ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๘/๓๓

^๓ Thich Nhat Hanh, *The Heart of Understanding: Commentaries on the Prajnaparamita Heart Sutra*, (Press California: Parallax Press, 1988) p. 1.

^๔ Foucault, Michel. *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972-1977*, (Edited by Colin Gordon. New York: Pantheon Books, 1980)

เครือข่ายครอบคลุมในทุกมิติ บุคคลที่ได้ผลิตแนวคิดเครือข่าย คือ คาปรา เห็นว่าการพัฒนาปัจจุบันที่มีฐานคิดกลไก แยกส่วนระหว่างสิ่งภายใน (Subject) กับสิ่งภายนอก (Object) แยกร่างกายออกจากจิตใจ แยกสังคมมนุษย์ออกจากสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ก่อให้เกิดนานาปัญหาประการไม่มีที่สิ้นสุดกลับมาสู่มนุษย์ เขาเห็นว่าโดยพื้นฐานธรรมชาติของสรรพสิ่งมีความเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน สิ่งหนึ่งเป็นเหตุ สิ่งหนึ่งเป็นผลกระทบต่อกันย้อนไปมาเป็นลูกโซ่เช่นเดียวกับใยแมงมุม^๕ เขาจึงได้เสนอแนวคิดองค์รวม (Holistic) และเครือข่าย (เป็นคนแรก ต่อมา Wilber สานต่อแนวคิดของเขา) การพัฒนาครบรอบด้านคือการพัฒนาจากฐานมนุษย์และเป้าหมายที่มนุษย์ สอดคล้องกับแนวคิดการจัดการความรู้และแนวคิดทุนปัญญา (ซึ่งเกิดที่หลังแนวคิดเครือข่าย)

แนวทางการแก้ปัญหาสังคมที่สลับซับซ้อนใหม่ๆ ดังกล่าวแนวทางหนึ่งที่สำคัญก็คือ การเริ่มกลับเข้าหามิติของมนุษย์เดิมที่ได้ถูกลดทอนลงก่อนหน้านี้ ซึ่งก็หมายถึงการกลับเข้ามาสู่การแสวงหาคคุณค่าด้านจิตใจซึ่งคำอธิบายจิตใจดังกล่าวมีเพียบพร้อมในหลักคำสอนของศาสนาและหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาก็ถูกใช้แก้ปัญหาสังคมร่วมสมัยนั้นได้อย่างดี แต่จะแตกต่างที่สังคมสมัยก่อนไม่ได้สลับซับซ้อนเหมือนสังคมสมัยใหม่ อย่างไรก็ดี หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาวางรากฐานการแก้ปัญหาของมนุษย์ทุกมิติทั้งปัญหาปัจเจกบุคคลและสังคมอย่างเป็นระบบ เพียงแต่ยังไม่ได้ถูกนำมาใช้อย่างเต็มที่ ทั้งนี้เพราะบุคคลผู้สืบทอดศาสนาหรือองค์กรทางพระพุทธศาสนามีพัฒนาการบนฐานการได้รับผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงของสังคมเช่นกัน ทำให้บุคคลที่เป็นตัวกลางระหว่างการเข้าถึงหลักคำสอนพระพุทธศาสนาและสะท้อนออกมาแก้ปัญหาสังคมใหม่อยู่กระแสของเปลี่ยนแปลงของสังคมนั้นด้วย ซึ่งหมายถึง รากฐานการคิดแบบลดทอนมีผลต่อสังคมแยกย่อยเป็นหน่วยเล็กหน่วยย่อยอย่างสลับซับซ้อนมีผลต่อ พุทธศาสนิกชนก็จัดองค์กรทางศาสนาแยกย่อยออกเป็นหลายรูปแบบเช่นกัน มีผู้แบ่งกลุ่มพุทธศาสนิกชนออกเป็น ๔ กลุ่มหลัก ได้แก่ “พุทธศาสนาแบบวิชาการ (Academic Buddhism)..., พุทธศาสนาแบบจารีต (More Buddhism)..., พุทธศาสนาแบบราชการ (Civic Buddhism)...และพระพุทธศาสนาแบบกระบวนกร (Movement Buddhism)...”^๖

พระสงฆ์ส่วนหนึ่งเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบเชิงลบจากความแยกย่อยของหน่วยสังคมนั้น และเป็นผู้สร้างผลกระทบเชิงบวกในแง่สร้างความเชิงบวกในการสร้างความเชื่อมโยงของหน่วยสังคมที่แยกย่อยนั้นบนแกนความสัมพันธ์ทางจารีตประเพณีทางพระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมนั้น พระสงฆ์กลุ่มหนึ่งที่ยังยึดในการจัดความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับพระสงฆ์สะท้อนต่อการจัดความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านผ่านประเพณีบางประการในการยึดเหนี่ยวหน่วยสังคมน้อยเข้าด้วยกันอย่างเข้มแข็งโดยเฉพาะในสังคมชนบทยังมีปรากฏอยู่ในสังคมชนบทพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานการจัดความสัมพันธ์ระหว่างกันในการสร้างสังคมให้เข้มแข็งและยึดหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นเป้าหมายการดำเนินชีวิตปัจเจกบุคคล ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและหน่วยของสังคมมีความกลมกลืนภายใต้ประเพณีที่พระสงฆ์เป็นผู้ขับเคลื่อน ความผูกมัดทางสังคมเป็นการลดช่องว่างระหว่างหน่วยทางสังคมที่บุคคลจะหลบหลีกกติกาของสังคมที่วางเงื่อนไขให้บุคคลมีพฤติกรรมสอดคล้องกับ

^๕ Capra, Fritjof, *The Web of Life*, (New York, Anchor Book, 1996)

^๖ มานพ นักการเรือน, *พระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่*, (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕) หน้า ๕๗-๖๑.

ความคาดหวังของสังคมที่จะพึงเป็น พระสงฆ์กลุ่มหนึ่งจัดความสัมพันธ์ระหว่างกันตามพุทธประเพณี ร่วมมือกันในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในระดับอำเภอ เช่น ร่วมกันทำกิจกรรมเข้าพรรษา ปวารณาออกพรรษา การลงอุโบสถทุกวันพระสวณะ กิจกรรมตามเทศกาลและประเพณีและกิจกรรม การพัฒนาชุมชนในเขตอำเภอที่ตนอยู่เสมือนหนึ่งเป็นชุมชนเดียวกัน กิจกรรมของเครือข่ายได้เสริมพลังดึงให้หน่วยสังคมทั้งในระดับหมู่บ้านสู่ระดับจังหวัดเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรม กิจกรรมเครือข่ายของพระสงฆ์กับหน่วยชุมชนเสริมสร้างความสามัคคี สืบสานประเพณี

การเรียนรู้ร่วมกันสะท้อนสู่การแก้ปัญหาของชุมชนทั้งทางด้านการพัฒนาอาชีพ การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุ การแก้ไขปัญหาอาชญากรรมและปัญหาอื่นๆที่ชุมชนประสบ จึงนำเสนอใจว่าการรวมกลุ่มและการสืบสานเครือข่ายของพระสงฆ์ตั้งแต่บรรพกาลตามจารีตประเพณีภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๓๕) ที่จัดความสัมพันธ์ของพระสงฆ์กับพระสงฆ์ พระสงฆ์กับชุมชน คณะสงฆ์กลุ่มดังกล่าวจัดความสัมพันธ์ระหว่างกันตามจารีตประเพณีสืบทอดมาอย่างเหนียวแน่นวางอยู่บนฐานคิดและเงื่อนไขอย่างไรและนำไปสู่การสร้างดุลยภาพและเข้มแข็งของชุมชนอย่างไร

๑.๒ คำถามในการวิจัย

๑.๒.๑ พระสงฆ์มีความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายกันหลายลักษณะทั้งโดยประเพณีและโดยวัฒนธรรม ความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายดังกล่าวมีการดำรงอยู่อย่างเข้มแข็งและต่อเนื่องอย่างไร

๑.๒.๒ เครือข่ายของพระสงฆ์มีการดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องมีกระบวนการสืบสานและมีกระบวนการที่ก่อให้เกิดความต่อเนื่องระหว่างพระสงฆ์ด้วยกันมีปัจจัยอะไรที่เอื้อให้เกิดกระบวนการให้เกิดความสืบสานเครือข่ายให้ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องนั้น

๑.๒.๓ การดำรง การสืบสานและกระบวนการที่ทำให้เกิดความต่อเนื่องของเครือข่ายอย่างเข้มแข็งนำไปสู่การสร้างเครือข่ายภายในได้อย่างไร และการเชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกจะมีหน้าที่ในการสร้างความเข้มแข็งอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑. เพื่อศึกษาการดำรงอยู่และการสืบทอดของเครือข่ายทางสังคมของพระสงฆ์

๑.๓.๒. เพื่อศึกษากระบวนการสืบสานเครือข่ายทางสังคมของพระสงฆ์ในการสร้างสังคมเข้มแข็ง

๑.๓.๓ เพื่อสังเคราะห์การดำรงอยู่ การสืบทอดเครือข่ายทางสังคมของพระสงฆ์กับสังคมภายนอกในการสร้างสังคมเข้มแข็ง

๑.๔ ขอบเขตในการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตในเชิงพื้นที่ งานภาคสนามศึกษาแหล่งข้อมูลกรณีศึกษาคือ พื้นที่อำเภอเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร ซึ่งหน่วยตัวอย่างที่ศึกษา คือ เจ้าคณะอำเภอเมืองมุกดาหาร รองเจ้าคณะอำเภอเมืองมุกดาหาร เจ้าคณะตำบลบางทรายน้อย เจ้าคณะตำบลบางทรายใหญ่ เจ้าคณะตำบลคำป่าหลาย เจ้าคณะตำบลหนองแอก เจ้าอาวาสสังกัดในตำบลดังกล่าว ที่ได้ทำกิจกรรมเครือข่ายร่วมกับเจ้าคณะอำเภอเมืองมุกดาหาร

๑.๔.๒ ขอบเขตหน่วยในการศึกษา หน่วยศึกษาคือ บุคคลหลักที่เป็นผู้ให้ข้อมูล (Key Informants) เป็นเจ้าอาวาส หน่วยศึกษาคือวัดซึ่งมีตัวแทนคือเจ้าอาวาส

๑.๔.๓ ขอบเขตเชิงเนื้อหาและทฤษฎี ประกอบด้วย ๑) แนวคิดเครือข่าย (Network) เป็นแนวคิดที่มีฐานจากแนวคิด การแลกเปลี่ยน (Exchange Theory) ซึ่งเป็นแนวคิดซึ่งอธิบายในขอบเขตทางสังคมวิทยา ปรากฏการณ์ของเครือข่ายได้รับการอธิบายแตกต่างจากตามขอบเขตสาขาวิชาและบริบทการนำไปใช้ ในขอบเขตการอธิบายเครือข่ายเชิงเศรษฐศาสตร์ (Economic Approach) เห็นว่าเครือข่ายเป็นระบบการจัดความสัมพันธ์ของมนุษย์ในการผลิต การแลกเปลี่ยนอย่างมีเหตุมีผล ในเชิงวัฒนธรรม (Cultural Approach) เครือข่ายเป็นการจัดความสัมพันธ์ของการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่มีฐานความเชื่อ ความไว้วางใจ การรักษา ถ่ายทอดวัฒนธรรมบางประการร่วมกัน ในแง่ทางด้านพุทธศาสนา (Buddhist Approach) เห็นว่าเครือข่ายเป็นปรากฏการณ์รูปธรรมที่สะท้อนกฎบางประการที่แฝงอยู่เบื้องหลังคือหลัก อิทัปปัจจยตา ไม่เพียงมนุษย์เท่านั้นแต่สรรพสิ่งยังมีปฏิสัมพันธ์เชิงเครือข่ายทั้งสิ้น งานชิ้นนี้แนวคิดเครือข่ายอธิบายในขอบเขตวัฒนธรรมและพุทธศาสนาเป็นกรอบในการศึกษา นอกจากนี้ผู้วิจัยใช้แนวคิด ๒) แนวคิดทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ทุนทางวัฒนธรรม หมายถึง มูลค่า คุณค่าที่แฝงไว้ในตัวมนุษย์ปัจเจกบุคคลและสังคมที่เกิดจากการเรียนรู้ ซึมซับ สืบส่งถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนรุ่นหนึ่งสะท้อนให้เห็นจากทัศนคติ การดำเนินชีวิตและวัตถุ สิ่งของที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตนั้น ๓) การจัดการความรู้ (Knowledge Management) และแนวคิด ๔) แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง (Community Empowerment) ความเข้มแข็งของชุมชนประกอบด้วยคุณสมบัติ ๔ ด้าน คือ (๑) มิติทางเศรษฐกิจ (Economic Dimension) การพึ่งพาตนเองได้ (๒) มิติด้านสังคมและองค์กร (Social and Organizational Dimension) หน่วยทางสังคมมีความเชื่อมโยง (เครือข่าย) เกื้อกูลซึ่งกันและกัน (๓) มิติทางวัฒนธรรมและการเรียนรู้ (Cultural and Learning Dimension) รักษาและถ่ายทอดวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเองได้ และ (๔) มิติด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม (Resource and Environment Dimension)

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลาดำเนินการ งานวิจัยชิ้นนี้ใช้ระยะเวลาดำเนินการระหว่างเดือนตุลาคม ๒๕๕๗ – กันยายน ๒๕๕๘

๑.๕ นิยามศัพท์ในการวิจัย

๑.๕.๑ กระบวนการ (Process) หมายถึง การดำเนินการเป็นไปตามขั้นตอนตามลำดับอย่างต่อเนื่องของกิจกรรมหนึ่ง

๑.๕.๒ สืบสาน (Inheritance) หมายถึง การรักษาสืบที่ตนหรือสังคมได้ยึดถือว่ามีคุณค่าให้สืบเนื่องอยู่ต่อไป

๑.๕.๓ เครือข่าย (Network) การเชื่อมโยงของกลุ่มของคนหรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน มีความสัมพันธ์ในเครือข่ายอย่างเป็นอิสระ เสมอภาค กันบนพื้นฐานการเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน

๑.๕.๔ สังคมเข้มแข็ง (Social Empowerment) หมายถึง การที่สมาชิกในสังคมมีความสามารถในการบริหารจัดการได้อย่างต่อเนื่อง และสามารถเผชิญกับภาวะวิกฤติต่างๆได้ ความเข้มแข็งของชุมชนเกิดจากการที่คนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน เข้ามาร่วมคิด ร่วมทำ มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ ความเป็นชุมชนจะทำให้มีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาทุกมิติ เช่น เศรษฐกิจ การเมือง สังคม จิตใจ เป็นต้น

๑.๕.๕ เครือข่ายทางสังคม (Social Network) หมายถึง ความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลกับบุคคล บุคคลกับกลุ่มบุคคล กลุ่มบุคคลกับกลุ่มบุคคลโดยมีเป้าหมายเดียวกันและประโยชน์ร่วมกัน

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๖.๑. ได้ทราบการดำรงอยู่และการสืบทอดของเครือข่ายทางสังคมของพระสงฆ์

๑.๖.๒. ได้ทราบกระบวนการสืบสานเครือข่ายทางสังคมของพระสงฆ์ในการสร้างสังคมเข้มแข็ง

๑.๖.๓ ได้รูปแบบและลักษณะการดำรงอยู่ การสืบทอดเครือข่ายทางสังคมของพระสงฆ์กับสังคมภายนอกในการสร้างสังคมเข้มแข็ง

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดที่ใช้เป็นกรอบหลักในการศึกษางานชิ้นนี้ ได้แก่

- ๑ แนวคิดเครือข่าย (Network Concept)
- ๒ แนวคิดการจัดการความรู้ (Knowledge Management Concept)
- ๓ แนวคิดทุนปัญญา (Intellectual Capital Concept) และ
- ๔ แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง (Community Empowerment Concept)
- ๕ ข้อมูลเชิงพื้นที่และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดเครือข่าย

แนวคิดเครือข่าย (Network) เป็นแนวคิดที่พัฒนาการมาจากแนวคิดทางสังคมวิทยา คือ แนวคิดการแลกเปลี่ยน (Exchange) กระบวนทัศน์แนวคิดเครือข่ายเชื่อว่าสรรพสิ่งมีความสัมพันธ์ เครือข่ายทั้งสิ้นทั้งที่สัมผัสได้และสัมผัสด้วยประสาทสัมผัสไม่ได้ ฐานแนวคิดเครือข่ายมองในช่วง กระบวนการของสิ่งต่างๆ ที่กระทำต่อกันทั้งเชิงบวกและเชิงบั่นทอน โดยทั่วไปแนวคิดเครือข่ายจะมอง ความสัมพันธ์ของมนุษย์ในเชิงบวก

๒.๑.๑ ความหมายและการพัฒนาการของแนวคิดเครือข่าย

แนวคิดเครือข่ายแตกต่างจากแนวคิดวิทยาศาสตร์กระแสหลัก ตรงที่แนวคิดทาง วิทยาศาสตร์จะพยายามเข้าใจสรรพสิ่งในเชิงหยุดนิ่ง แยกระหว่างภาววิสัยและอติวิสัย (Subject vs Object) กระบวนทัศน์ทางวิทยาศาสตร์เชื่อว่าความจริงดำรงอยู่อย่างเป็นภาววิสัยจะเข้าใจด้วยวิธีการ ทางวิทยาศาสตร์ คือ นิรนัย (Deduction) เครื่องมือสำคัญคือคณิตศาสตร์ ด้วยการลดทอนสิ่งต่างๆ แล้วจะสามารถเข้าใจได้ คาปรา เห็นว่าการมองดังกล่าวเป็นข้อผิดพลาดเพราะสรรพสิ่งโดยพื้นฐานมี ความเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน กระทำปฏิกิริยากันตลอด แต่วิทยาศาสตร์กายภาพมองสรรพสิ่งเป็น ภาพนิ่งและลดทอน การกระทำปฏิกิริยาต่อกันนับตั้งแต่สิ่งมีชีวิตเล็กๆ องค์กรภายในร่างกาย ระบบ นิเวศวิทยา กว้างขึ้นกว่านั้นคือหน่วยต่างๆ ทางสังคม คาปรามองสรรพสิ่งเป็นกระบวนการไหลเวียน อย่างเป็นพลวัตอย่างไม่หยุดนิ่ง การดำรงอยู่ของสิ่งต่างๆ ต่างมีการกระทำต่อกันอย่างเป็นธรรมชาติ เช่น ระบบนิเวศวิทยามีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างสมดุล หน่วยที่กว้างขึ้นคือสังคม โดยพื้นฐานมีการ

กระทำต่อกันอยู่เสมอ^๗ แนวคิดของคาปราสอดคล้องกับแนวคิดประชาสังคม แนวคิดเครือข่ายทางสังคม พระมหาสุทิตย์ อาภากร^๘ ให้นิยามของ เครือข่ายทางสังคม ว่าหมายถึง ความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ปัจเจกบุคคลกับกลุ่ม กลุ่มกับกลุ่ม และกลุ่มกับเครือข่าย โดยเป็นการอธิบายถึงพฤติกรรมและความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ เช่น กิจกรรม การสื่อสาร ความร่วมมือ การพึ่งพาอาศัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่มีโครงสร้างและรูปแบบที่หลากหลาย การสร้างเครือข่ายทางสังคม มาจากการรวมตัวกัน มีทิศทางเป้าหมายร่วมกัน มีการปฏิบัติหน้าที่ตามลักษณะงานของสมาชิก มีการสื่อสารกันและปฏิสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนกัน การสร้างเครือข่ายจึงปรากฏทั่วไปทั้งในระดับพื้นฐานทางสังคม เช่น ชุมชนเล็กในถิ่นเดียวกัน ฐานการประกอบอาชีพเหมือนกัน สังกัดองค์กรหรือต่างองค์กรที่มีเป้าหมายและโครงสร้างองค์กรคล้ายกัน การรวมตัวเป็นเครือข่ายทางสังคมจะมีพลังเช่นเดียวกับการรวมตัวกันในการทำพิธีกรรมทางศาสนา หรือพิธีกรรมตามความเชื่อท้องถิ่นของตน ธรรมชาติของการรวมตัวจะเกิดผลรวมมากกว่าปริมาณ สมาชิกของคนในสังคม จากที่กล่าวมาในข้างต้นจะเห็นได้ว่า แนวความคิดในเรื่องเครือข่ายทางสังคมนั้น เน้นการดำรงอยู่ของสายใยความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relation Web) ระหว่างบุคคล ที่ขยายครอบคลุมไปทั่วทั้งสังคม แต่การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมนั้น ในทางสังคมวิทยาจะเน้นที่ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคลที่อยู่ในเครือข่ายสังคมว่าจะส่งผลต่อพฤติกรรมซึ่งกันและกันอย่างไร ซึ่งต้องอาศัยปัจจัยเรื่องรูปแบบและลักษณะของเครือข่ายสังคมมาอธิบายพฤติกรรมของบุคคลด้วย

๒.๑.๒ รูปแบบแนวคิดเครือข่าย

รูปแบบของความสัมพันธ์เชิงเครือข่าย รูปแบบและประเภทของการสร้างเครือข่ายปรากฏดังนี้

๑) ความสัมพันธ์อันหลากหลาย ด้วยบทบาทที่มีในสังคม ความสัมพันธ์เชิงซ้อน (Diversity of Linkage: Multi-plexity) โดยลักษณะของความสัมพันธ์แบบนี้ สามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีบทบาท (Role Theory) เนื่องจากในเครือข่ายทางสังคมนั้น จะประกอบไปด้วยบุคคลที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันตามบทบาทหรือหน้าที่ ที่แต่ละคนหรือคู่ความสัมพันธ์มีอยู่ โดยที่บุคคลแต่ละคนนั้นมีได้มีเพียงบทบาทเดียว หากแต่มีหลายบทบาทที่จะต้องสวมในชีวิตประจำวัน เช่น บทบาทของแม่ บทบาทลูก บทบาทอาจารย์ บทบาทนักศึกษา บทบาทของเพื่อน เป็นต้น ดังนั้นบุคคลสองคนอาจมีความสัมพันธ์กันได้ ทั้งในบทบาทเดียว (Single Role) หรือหลายบทบาทประกอบกัน (Multiple Roles) เรียกได้ว่าเป็นความสัมพันธ์เชิงเดียว (Uniplex or Single-relation) และความสัมพันธ์เชิงซ้อน (Multiplex or Multi-relation) ตามลำดับ ซึ่งบทบาทแต่ละบทบาทจะมี

^๗ Capra, Fritjof, *The Web of Life*, (New York, Anchor Book), 1996.

^๘ พระมหาสุทิตย์ อาภากร, *เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ*, (พิมพ์ครั้งที่ ๒: กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข), หน้า ๒๕๔๘.

ปทัสฐาน (Norms) และความคาดหวัง (Expectation) เป็นตัวชี้แนะแนวทางพฤติกรรมที่จะปฏิบัติต่อกันและกัน

๒) ความสัมพันธ์ทางสังคมบนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยน (Transactional Contact) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในเครือข่ายทางสังคม บางครั้งอาจเป็นไปตามทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theory) ที่กล่าวมาในช่วงต้น เนื่องจากบุคคลไม่เพียงแต่ทำตามบทบาทหน้าที่ที่คาดหวัง (Expect role/Functions) ในสังคม หรือตามปทัสฐาน (Norms) ที่ได้รับการถ่ายทอดมาเท่านั้น แต่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลยังขึ้นอยู่กับพื้นฐานของการรับรู้และการตัดสินใจ ในการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันระหว่างคู่ความสัมพันธ์ ทั้งในด้านวัตถุและทางด้านจิตใจ เช่น เงินทอง สิ่งของ หรือความช่วยเหลือที่ก่อให้เกิดบุญคุณที่ต้องมีการตอบแทนกันในภายภาคหน้า โดยที่ตัวบุคคลเป็นผู้ตัดสินใจเองในการที่จะเลือก หรือมีพฤติกรรมอย่างไร หรือแลกเปลี่ยนอะไรกับอีกบุคคลหนึ่ง เช่น ความเป็นเพื่อนระหว่าง นายดำกับนาย แดง อาจเป็นไปได้ทั้งในเรื่องของความรัก ความซื่อสัตย์ ความสนิทสนม การให้ของกำนัล การให้ยืมเงินทอง แต่ทั้งคู่ก็อาจเลือกที่จะแลกเปลี่ยนในเพียงบางสิ่งบางอย่างซึ่งกันและกัน เท่านั้น ทั้งนี้ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมหรือความพอใจที่จะได้จากการแลกเปลี่ยนนั้นๆ ด้วย

๓) ความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เท่าเทียมกันและไม่เท่าเทียมกัน (Directional Flow) ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคล ซึ่งวางอยู่บนพื้นฐานการแลกเปลี่ยนนั้น สามารถก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในลักษณะร่วมมือกัน (Cooperative) หรือแข่งขันกัน (Competitive) ซึ่งอาจก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนที่สมดุล (Balance Reciprocity) และไม่สมดุลกัน (Negative Reciprocity) ขึ้น ในที่นี้หมายถึงการได้รับผลประโยชน์จากกันและกัน ทั้งในลักษณะที่เท่าเทียมกันและไม่เท่าเทียมกัน โดยฝ่ายหนึ่งอาจได้รับมากกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง

๔) ความถี่และระยะเวลาของความสัมพันธ์ (Frequency and Duration of Relationship) ความถี่ของความสัมพันธ์ (Frequency of Relationship) ถือเป็นปัจจัยที่นำไปสู่คุณภาพของความสัมพันธ์ในลักษณะการเกิดความสัมพันธ์ เชิงซ้อน และในทำนองเดียวกันความถี่ของความสัมพันธ์ ก็เป็นผลเนื่องมาจากความสัมพันธ์เชิงซ้อน ความผูกพันและความมีอิทธิพลต่อกันและกันในด้านพฤติกรรมนั้น จึงขึ้นอยู่กับความถี่และความบ่อยครั้งของการพบปะสัมพันธ์กัน ประกอบขึ้นอยู่ที่ช่วงระยะเวลาของความสัมพันธ์ด้วย ยิ่งบุคคลมีความสัมพันธ์กับอีกบุคคลหนึ่งบ่อยครั้งและมีระยะเวลาของการ รู้จักกันนานเพียงใด ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองคน จะมีอิทธิพลกำหนดพฤติกรรมของกันและกันมากขึ้นเท่านั้น เนื่องจากว่ามีความผูกพันมาก แต่ความถี่ของความสัมพันธ์ อย่างเดียวนั้นไม่เพียงพอที่จะทำนายอิทธิพลของ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หรือพฤติกรรมของบุคคลได้ เช่น หากเราเดินทางไปทำงาน และพบกับพนักงานทำความสะอาดทุกวัน ก็ไม่ได้หมายความว่าพนักงานทำความสะอาดนั้นจะมีอิทธิพลในการกำหนดพฤติกรรม ของเรา ในทางตรงกันข้ามแม้ว่าเราจะไม่ได้เจอน้องชายถึงสองปี แต่เราก็มีความรักให้แก่เขาและยินดีที่จะทำตามคำขอของเขา ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าระยะเวลาของการมีความสัมพันธ์กัน อาจใช้เป็นตัวชี้วัด (Indicator) ในการทำนายอิทธิพลที่มีต่อพฤติกรรมของบุคคลมากกว่าความถี่ของการพบปะกัน

นอกจากลักษณะของความสัมพันธ์ภายในเครือข่ายทางสังคมทั้งสี่ข้างต้น สิ่งที่จะต้องคำนึงและวิเคราะห์ร่วมไปด้วย คือ ลักษณะของโครงสร้างของเครือข่ายทางสังคม ประกอบด้วย

๑) ขนาดของเครือข่าย ๒) ความหนาแน่นภายในเครือข่าย ๓) ความเกี่ยวพันกันภายในเครือข่าย ๔) ตำแหน่งของบุคคลภายในเครือข่าย และ ๕) กลุ่มของความสัมพันธ์ของบุคคลในเครือข่าย

๒.๑.๓ องค์ประกอบของเครือข่าย

องค์ประกอบที่สำคัญของความเป็นเครือข่าย ประกอบด้วย

๑ หน่วยชีวิตหรือสมาชิก เป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของความเป็นเครือข่าย ที่สร้างระบบปฏิสัมพันธ์โดยแต่ละหน่วยชีวิตและแต่ละปัจเจกบุคคล จะดำเนินการสานต่อเพื่อหาแนวร่วมในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ร่วมกันตามหลักธรรมชาติที่ทุกสรรพสิ่งจะต้องพึ่งพาอาศัย และสร้างกระบวนการที่สืบเนื่องเพื่อรักษาความเป็นไปของชีวิต ดังนั้นหน่วยชีวิตหรือสมาชิกในองค์กรนั้น จะเป็นองค์ประกอบหลักที่ก่อให้เกิดความเป็นเครือข่าย

๒ จุดมุ่งหมาย เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เพราะหากว่าบุคคล กลุ่มองค์กร มารวมกันเพียงเพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยไร้ความมุ่งมั่นหรือจุดมุ่งหมายร่วมกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีอาจกล่าวได้ว่าเป็นเครือข่าย เพราะความเป็นเครือข่ายจะต้องมีความหมายถึงการร่วมกันอย่างมีจุดหมาย เพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์และกระบวนการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายนั้น

๓ การทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึก การที่แต่ละหน่วยชีวิตหรือการที่แต่ละบุคคลจะมาร่วมกันนั้น สิ่งที่จะยึดโยงสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกัน คือ การทำหน้าที่ต่อกัน และกระทำอย่างมีจิตสำนึก เพราะหากขาดจิตสำนึกต่อส่วนรวมแล้ว กระบวนการนั้นจะเป็นเพียงการจัดตั้งและเรียกร้องหาผลประโยชน์ตอบแทนเท่านั้น และการที่คนจะมารวมกลุ่มเป็นองค์กรเครือข่ายได้นั้น นอกจากจะมีความสนใจหรืออุปนิสัยใจคอที่คล้ายคลึงกันแล้ว บุคคลยังต้องมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม กล่าวคือ เมื่อพวกเขาเห็นปัญหาหรือต้องการที่จะพัฒนาและเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จิตใจที่มุ่งมั่นซึ่งเป็นปัจจัยภายในของแต่ละบุคคล ย่อมเป็นแรงขับเคลื่อนที่นำไปสู่การคิดวิเคราะห์และการค้นหาวิธี เพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านั้นๆ รวมทั้งแสวงหาแนวร่วมจากเพื่อนร่วมอุดมการณ์ เพื่อสร้างพลังอำนาจในการต่อรองหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน จนกลายเป็นองค์กรเครือข่ายที่ทุกฝ่ายต่างก็มีความไว้วางใจต่อกัน ทั้งนี้ เพราะความเป็นเครือข่าวนั้น สามารถที่จะตอบสนองกระบวนการแก้ไขปัญหาได้มากกว่า

๔ การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยน ในองค์ประกอบของความเป็นเครือข่าย สิ่งหนึ่งที่จะขาดมิได้ก็คือการมีส่วนร่วม การพึ่งพาอาศัยและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของสมาชิกจะเป็นปัจจัยที่หนุนเสริมให้เครือข่าวนั้นมีพลังมากขึ้น เพราะการมีส่วนร่วมจะทำให้สมาชิกมีความรู้สึกว่าคุณเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย ซึ่งจะช่วยให้ทุกฝ่ายหันหน้าเข้าหากัน และพึ่งพากันมากขึ้น นอกจากนี้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ก็มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะนำไปสู่การให้และการรับ รวมถึงการระดมทรัพยากรเพื่อให้ภารกิจที่เครือข่ายดำเนินการร่วมกันนั้นบรรลุถึงเป้าหมาย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงเป็นทั้งแนวคิด กระบวนการและวิธีการของการจัดการเครือข่าย เป็นกระบวนการสร้างข้อมูลต่อเนื่อง เพราะถ้าไม่มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันที่มาจากการมีส่วนร่วมแล้วพัฒนาการของเครือข่ายจะเป็นไปอย่างช้าๆ^๙

^๙ เสถียร จิรรังสินันต์, บทความความรู้เกี่ยวกับองค์กรเครือข่าย, (กรุงเทพฯ: สำนักส่งเสริมและประสานการมีส่วนร่วมองค์กรเครือข่าย สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๙)

๒.๑.๔ แนวคิดเครือข่ายกับการศึกษาเครือข่ายของพระสงฆ์ในการสร้างชุมชน เข้มแข็ง

ตามหลักธรรมวินัยพระสงฆ์เป็นองค์กรที่จัดความสัมพันธ์กันอย่างเป็นเครือข่าย โดยเฉพาะพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลหรือพระสงฆ์เมื่อครั้งอดีตก่อนสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ย้อนกลับไป พระสงฆ์จัดความสัมพันธ์ระหว่างกันผ่านแกนพระธรรมวินัยและประเพณีท้องถิ่น หลังสมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นต้นมา สังคมไทยเริ่มรับอารยธรรมตะวันตกที่เป็นสังคมทันสมัยทั้งด้านสหวิทยาการ ด้านอุตสาหกรรม เป็นต้น สังคมไทยเริ่มเป็นสังคมทันสมัย (Modernization) หน่วยสังคมมีความแยกย่อยตามโครงสร้างสังคมที่มีความสลับซับซ้อนตามหน้าที่และบทบาทของตน ในการทำงานนั้น คณะสงฆ์ไทยเริ่มมีความสัมพันธ์กันนอกจากพระธรรมวินัยแล้วยังมีความสัมพันธ์ระหว่างกันและระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านผ่านกฎหมาย เรียกว่ากฎหมายคณะสงฆ์ ซึ่งเริ่มใช้ฉบับแรกในสมัยรัชกาลที่ ๕ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ และอีกฉบับหนึ่งในสมัยจอมพลป. พิบูลสงคราม สังคมสงฆ์เริ่มจัดความสัมพันธ์ระหว่างกันคล้ายกับระบบราชการที่มีกฎ ระเบียบตายตัว ความสัมพันธ์ระหว่างผ่านที่มีความเข้มแข็งขึ้น โดยเฉพาะพระสงฆ์ในสังคมเมืองในขณะความสัมพันธ์ผ่านพระธรรมวินัยและจารีตประเพณีเริ่มจะเจือจางลง ขณะที่สังคมไทยเป็นทั้งสังคมเมืองและสังคมชนบท ส่วนใหญ่จะเป็นสังคมชนบท ความสัมพันธ์ระหว่างกันของสังคมไทยในสังคมเมืองจะมีความแยกย่อยและมีความเป็นปัจเจกนิยมมากขึ้น ในขณะที่สังคมชนบทส่วนหนึ่งเริ่มพัฒนาการคล้ายกับสังคมเมือง แต่อีกส่วนหนึ่งยังมีความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างแน่นแฟ้นผ่านจารีตประเพณี กล่าวคือ เป็นสังคมที่จัดความสัมพันธ์ระหว่างกันเป็นเครือข่ายตามจารีตระดับหนึ่ง ส่วนสังคมสงฆ์จัดความสัมพันธ์ระหว่างกันผ่านกฎหมายคณะสงฆ์เป็นหลัก ส่วนจารีตประเพณีเป็นแกนจัดความสัมพันธ์เป็นเรื่องราว

พระสงฆ์เป็นกลุ่มที่ยังมีบทบาทในสังคมชนบทและกึ่งชนบทในหลายมิติ ทั้งทางด้านจิตใจ และด้านการพัฒนา กลุ่มพระสงฆ์ส่วนหนึ่ง คือ พระสงฆ์ในกลุ่มที่อยู่ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหารยังยึดความสัมพันธ์ระหว่างกันผ่านจารีตประเพณี ซึ่งจารีตประเพณีเป็นกฎเกณฑ์ที่สังคมทั้งหมด (พระสงฆ์และชุมชน) สร้างขึ้น พระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่สังคมส่วนหนึ่งยังยึดถือและพระสงฆ์ก็ยังรักษาเครือข่ายตามจารีตประเพณีนั้นถือว่าการสร้างเครือข่ายร่วมระหว่างชุมชนและพระสงฆ์ ซึ่งจะเป็นฐานที่มาของสร้างชุมชนเข้มแข็งได้ พระสงฆ์กลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหารเป็นกลุ่มที่จัดความสัมพันธ์ระหว่างกันนอกจากผ่านกฎหมายคณะสงฆ์แล้วยังผ่านจารีตประเพณี จะมีการรวมกลุ่มกันตามวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น เทศกาลเข้าพรรษา ออกพรรษา การลงอุโบสถและวันสำคัญท้องถิ่น เช่น งานบุญท้องถิ่นตามปฏิทินจันทรคติ การสร้างเครือข่ายตามจารีตและกฎหมายคณะสงฆ์เป็นกลไกนำมาสู่การเรียนรู้ (หรือการจัดการความรู้) ระหว่างพระสงฆ์ด้วยกัน โยงไปสู่การสร้างเครือข่ายภายในชุมชนและภายนอกชุมชน (หน่วยงานราชการ) ความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายนี้อันนำไปสู่การคิดแก้ไขปัญหาของชุมชนที่คิดว่าเป็นปัญหาในสถานการณ์หนึ่ง ซึ่งนำมาสู่กระบวนการสร้างเครือข่ายและสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งในด้าน ๑) เศรษฐกิจ การใช้เศรษฐกิจพอเพียงเป็นฐานการสร้างรายได้ ๒) ด้านสังคม ครอบครัวมีความผาสุก คนมีจริยธรรม

สังคมมีความสุข ๓) ด้านวัฒนธรรม คนในชุมชนยึดมั่นในวัฒนธรรมและ ๔) ด้านสิ่งแวดล้อม ชุมชนร่วมกันรักษาและใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นในเวลาต่อมา

๒.๒ แนวคิดการจัดการความรู้ (Knowledge Management Concept)

การจัดการความรู้เป็นแนวคิดที่ก่อตัวขึ้นในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมาในขอบข่ายภาคองค์กรธุรกิจของนักวิชาการชาวญี่ปุ่นสองท่านและแพร่เข้ามาสู่ภาคราชการและองค์กรอื่นๆ และถูกนำไปใช้กันแพร่หลายในสังคมไทยปัจจุบันโดยเฉพาะองค์กรที่เป็นระบบราชการ การจัดการความรู้มีความหมายและกระบวนการจัดการที่เป็นลักษณะเฉพาะเพื่อหวังผลกำไรหรือผลสัมฤทธิ์ขององค์กร บางประการตามเป้าหมายขององค์กรนั้น ซึ่งผู้วิจัยอธิบายตามลำดับดังนี้

๒.๒.๑ ความหมายและพัฒนาการ

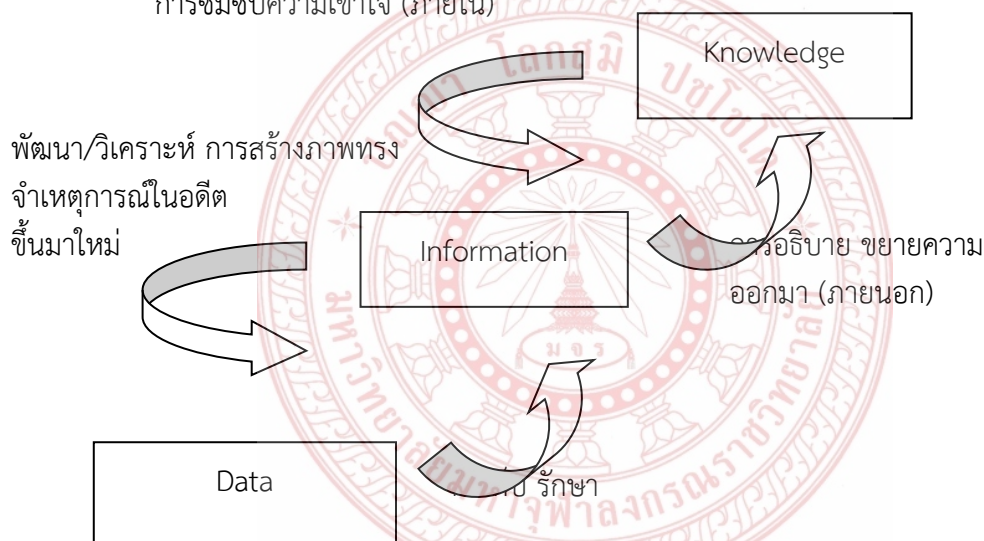
ความหมายของ “ความรู้” ในขอบเขตของการจัดการความรู้ มีความแตกต่างจากความหมายของ “ความรู้” ในขอบเขตของปรัชญา การให้คำนิยามของความหมายของความรู้ในเชิงการจัดการจึงแคบกว่าความรู้ในเชิงปรัชญา การให้ความหมาย “ความรู้” ในเชิงปฏิบัติการของนักจัดการความรู้จึงถูกตั้งข้อสงสัยในเชิงปรัชญา ความรู้ในการนิยามาคือ “ความรู้” ในฐานะที่เป็นเรื่องส่วนตัวอันหนึ่งโดยแก่น ซึ่งผูกพันกับข้อเท็จจริงที่เป็นจริงต่างๆ (true facts) เกี่ยวกับโลก: ความรู้เป็นความจริงของปัจเจก (an individual's true) และเป็นความเชื่อที่มีเหตุผล (justify belief) ความรู้ที่พัวพันมากไปกว่าความเชื่อในข้อเท็จจริงที่แน่นอนอันหนึ่งเกี่ยวกับโลกของใครบางคนคือ รู้บางสิ่งอย่างแท้จริงซึ่งคุณจะต้องเชื่อมั่น คุณจะต้องมีหลักฐานหรือเหตุผลที่ดีในการเชื่อว่ามันเป็นความจริง และมันจะต้องเป็นจริงด้วย^{๑๐} ในแง่วิทยาว่าสิ่งที่เรียกว่าความรู้ได้รับการพิสูจน์อย่างไรว่าเป็นความรู้ ความหมายของความรู้ในเชิงปรัชญา คือ ความรู้มีลักษณะเป็นปัจเจกซึ่งเกิดจากตกผลึกอันมาจากการแสวงหาคำตอบอันเป็นความจริงบางอย่างที่มาจากความสงสัยเกี่ยวกับโลกและชีวิตอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ความรู้ของแต่ละบุคคลจึงมีลักษณะร่วมและความแตกต่างกัน ที่สำคัญคือไม่อาจจะสรุปที่ลงตัวเหมือนกันได้ ความรู้ในเชิงปรัชญาอาจจะถกเถียงกันได้อย่างไม่สิ้นสุดจนกว่าจะพิสูจน์ได้ด้วยเครื่องมือบางอย่าง (เช่น เหตุผล-ในเชิงปรัชญา หรือคณิตศาสตร์/เชิงประจักษ์ในทางวิทยาศาสตร์) แต่ไม่ได้เป็นสิ่งที่แพร่เพื่อไปสู่จุดหมายปลายทางเดียวกันได้

อย่างไรก็ดี ความรู้ในเชิงการจัดการอาจจะมิได้เชื่อมต่อกับความรู้ในเชิงปรัชญาได้ในแง่ความรู้ในเชิงการจัดการมีขอบเขตของความรู้ (ความจริง) ที่เป็นข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการตกลงร่วมกันของคนในสังคม เช่น การประกันคุณภาพการศึกษาที่เข้มแข็งนำไปสู่การจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ เป็นต้น ภายใต้เงื่อนไขการตกลงร่วมกันของสังคมหนึ่งๆนำไปสู่ร่วมคิดร่วมทำ (การจัดการความรู้) ของคนในองค์กรอันจะนำไปสู่การผ่านการประกันคุณภาพการศึกษานั้น

ตามทัศนะของนักจัดการความรู้ได้อธิบายความรู้ให้กับนักปรัชญาในแง่ที่ว่า ความแบ่งเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ ความรู้ที่เป็นเหตุเป็นผลทางนามธรรมใช้ตรวจสอบความจริงของความเชื่อ (justified true belief) และความรู้ที่เป็นประสบการณ์เชิงประจักษ์ (empiricism basis from experience) นักจัดการความรู้โยงความรู้ประเภทที่สองกับการจัดการ ความรู้ประเภทนี้จึงมีลำดับขั้นซึ่งได้แก่ เริ่มจากข้อมูล (Data) คือสิ่งที่ถูกบันทึก (เก็บกัก รักษา) สัญลักษณ์ (เอกสาร/หรือคำพูด) และสัญญาณ (ภาพนิ่งและ/หรือวิดีโอ) การอ่าน. ข่าวสาร (Information) คือข้อความที่บรรจุความหมาย นัยยะ หรือข้อมูลในการตัดสินใจหรือ/และกระทำ ข่าวสารมาจากการติดต่อสื่อสารในชีวิตประจำวันหรือแหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ความรู้ (Knowledge) คือ ๑) การรู้ว่าอะไรเป็นอะไร (Know-what) ๒) ความสามารถในการปฏิบัติ (Know-how) ๓) การเข้าใจ (Know-why) ที่เกิดขึ้นในใจและสมอง จุดมุ่งหมายของความรู้ก็คือทำให้ชีวิตของเราดีขึ้น^{๑๑} ซึ่งเขียนเป็นแผนภาพได้ ดังนี้

แผนภาพที่ ๑ แสดงความเชื่อมโยงของการจัดการความรู้

การซึมซับความเข้าใจ (ภายใน)

ความรู้ในทัศนะของนักจัดการความเป็นจึงเป็นพลวัตตามบริบทของสภาพแวดล้อมขององค์กร สารหลักของความรู้คือ สิ่งที่เป็นกลไกในการนำองค์กรไปสู่เป้าหมายได้ ซึ่งพื้นฐานคือข้อมูลข่าวสารหลากหลายและทันเหตุการณ์ มีการจัดเก็บอย่างเป็นระบบ นำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนในองค์กรและในที่สุดขับเคลื่อนองค์กรบรรลุเป้าหมายได้ ซึ่งได้แก่ ๑) การกำหนดคุณลักษณะความรู้ (ที่เป็นประโยชน์) (Identification) ๒) การแสวงหา การรวบรวม เก็บกัก รักษา ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อองค์กร (Capture) ๓) การเลือกและประเมินความรู้ คุณค่า ตรงกับความ ต้องการ เปรียบเทียบ เทียบเคียง (Select) ๔) เก็บอย่างเป็นระบบในเอกสารที่จะให้คนได้ศึกษาเรียนรู้ (Store) และ (๕) กระจายความรู้ไปสู่สมาชิกในองค์กร แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน (Share)

^{๑๑} Liew อังใน Zachary Mosoti & Becky Masheka, **Knowledge Management: The Case for Kenya**, (The Journal of Language, Technology & Entrepreneurship in Africa, Vol. 2. No.1. 2010) p. 112-113

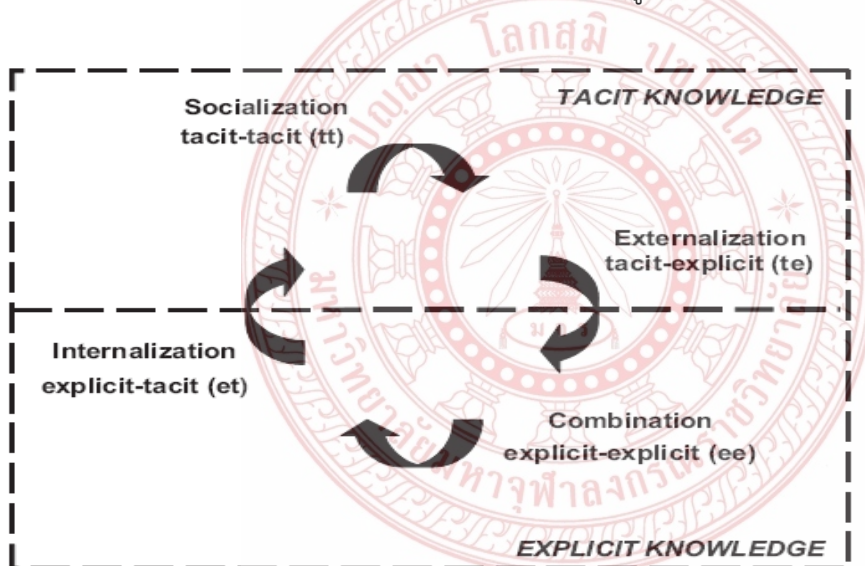
๖) ปรับความรู้หรือประยุกต์ใช้เพื่อช่วยในการตัดสินใจ (Apply) ๗) สร้างความรู้ใหม่ อันเกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน หรือการทดสอบ ทดลอง (Create) และ ๘) การพัฒนาเป็นนวัตกรรมใหม่หรือผลิตภัณฑ์ใหม่ (Shell)

๒.๒.๒ ประเภทของความรู้

ความรู้ที่ถูกนำไปพัฒนาองค์กรให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ถูกแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๑ ความรู้ฝังในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) ความที่เป็นทักษะ ประสบการณ์ ความคิด ที่อยู่ภายในตัวมนุษย์ที่ไม่ได้สื่อสารด้วยภาษา การอธิบายให้ประจักษ์ออกมาภายนอก แต่ความรู้ประเภทสามารถถ่ายทอดสู่บุคคลอื่นด้วยการเลียนแบบ บุคคลหนึ่งอาจจะเลียนแบบพฤติกรรม ทักษะ ท่าทีของอีกบุคคลผ่านบุคลิกลักษณะและการตีความกับบุคคลที่ตนเองได้คลุกคลี ดังแผนภาพ^{๑๒}

แผนภาพที่ ๒ แสดงประเภทของการจัดความรู้

๑.๑ ความรู้ที่แฝงเร้นถ่ายทอดจากบุคคลต่อบุคคล (Socialization) โดยไม่ผ่านการอธิบาย แต่เป็นการเรียนรู้วัฒนธรรมผ่านการขัดเกลาในการดำเนินชีวิตประจำวัน หรือความรู้ ทักษะใดๆที่ยังไม่ได้เป็นเผยถือว่าเป็นความรู้ที่แฝงในตัวคน เมื่อถ่ายทอดไปสู่อีกบุคคลหนึ่งเรียกว่า ความรู้ Socialization

๑.๒ ความรู้ที่แฝงในตัวคนถ่ายทอดไปสู่อีกบุคคลหนึ่งด้วยการอธิบาย (Externalization) ด้วยภาษาพูดจากประสบการณ์ (ความรู้ภายใน) สู่อีกบุคคลหนึ่งด้วยการอธิบายให้อีกบุคคลหนึ่ง (หรือหลายคน) ได้เข้าใจ เรียกว่าความรู้ Externalization

^{๑๒} Mourad Oubrich, *Competitive Intelligence and Knowledge Creation-Outward insights from an empirical survey*, (Journal of Intelligence Studies in Business 1 (2011) 97-106) p.100

๒ ความรู้ภายนอกตัวบุคคล (Explicit Knowledge) ได้แก่ ความรู้ที่อยู่ในตัวสถาบัน เอกสาร ข้อมูล ข่าวสาร เป็นต้น ข้อมูลประเภทนี้แม้พนักงานจากไปความรู้ก็ยังคงอยู่

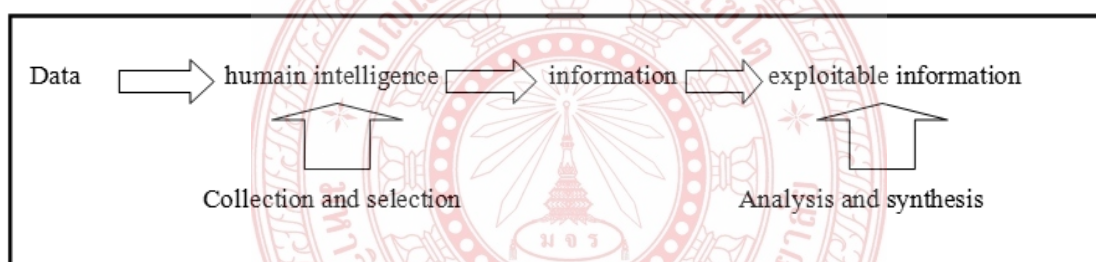
๒.๑ ความรู้ที่ถ่ายทอดจากภายในนอกสู่ภายในตัวมนุษย์ เช่น การศึกษาด้วยตนเอง การอ่านหนังสือ การเรียนรู้จากสถานการณ์ สภาพแวดล้อมเชิงประจักษ์ (ไม่ได้มาจากตัวคนอื่น) เป็นต้น ความรู้ประเภทนี้เรียกว่า Internalization

๒.๒ ความรู้ภายนอกสู่ความรู้ภายใน เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการพูดคุย การวิเคราะห์ สังเคราะห์ การตั้งคำถาม การสนทนา เป็นต้น ความรู้ประเภทนี้ เรียกว่า Combination

๒.๒.๓ กระบวนการจัดการความรู้

กระบวนการจัดการความรู้ มีทั้งกระบวนการนำความรู้ที่เฉพาะตน ตั้งแต่การรับข้อมูล จนนำไปสู่ข้อมูลนั้นไปใช้ประโยชน์ ดังแผนภาพ

แผนภาพที่ ๓ แสดงกระบวนการจัดการความรู้

เริ่มต้นจากชุดข้อมูล การรู้จักคัดเลือกแยกแยะข้อมูล ข้อมูลไปสู่สื่อ/ข่าวสารที่จะเป็นประโยชน์ถูกนำมาสู่การวิเคราะห์และสังเคราะห์ในการตัดสินใจในการทำ/ไม่กระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ชุดการเรียนรู้ดังกล่าวถูกนำไปแชร์และเปลี่ยนกับบุคคลอื่นในองค์กรหรือนอกองค์กร ก็จะกลับมาสู่วงจรใหม่อีกครั้ง แต่เป็นชุดข้อมูลที่เกิดจากตัวบุคคล การไหลเวียนการเรียนรู้จะนำไปสู่การสร้างนวัตกรรมความรู้ใหม่ๆ เกิดขึ้นเสมอ ซึ่งจะนำมาสู่การพัฒนาองค์กรให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด และนำการสร้างผลิตภัณฑ์สินค้าใหม่ๆ ขึ้น

๒.๒.๔ การจัดการความรู้กับการสืบทอดเครือข่ายของพระสงฆ์

พระสงฆ์กลุ่มตัวอย่างในจังหวัดมุกดาหารมีการรวมกลุ่มกันตามธรรมชาติคือประเพณีและการจัดความสัมพันธ์ระหว่างกันผ่านพระราชบัญญัติคณะสงฆ์คือสายการปกครอง ความสัมพันธ์คณะสงฆ์ผ่านการปกครองค่อนข้างจะปรากฏชัดเจนและสร้างความร่วมมือเป็นรูปธรรมระหว่างคณะสงฆ์ด้วยการแต่ไม่เชื่อมโยงกับชุมชนนักเพราะความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับคณะสงฆ์ไม่ได้มาจากกฎหมายของคณะสงฆ์ แต่ความสัมพันธ์ของชุมชนกับคณะสงฆ์จะผ่านจารีตประเพณี เช่น การให้ความสำคัญกับพระสงฆ์ที่มีอายุพรรษาสูงและมีวัตรปฏิบัติที่งดงาม รักษาและอยู่ในกรอบวินัยแล้วยังอยู่ในกรอบของจารีตประเพณีท้องถิ่น เป็นต้น ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับพระสงฆ์ผ่านจารีต

ประเพณีจะโยงไปสู่ความสัมพันธ์กับชุมชนด้วย เพราะทั้งคณะสงฆ์และชุมชนเป็นกลุ่มก้อนเดียวกัน ผ่านการยึดถือแกนความสัมพันธ์เดียวกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างกันโยงเป็นเครือข่ายซึ่งดำรงอยู่ผ่านประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน ความสัมพันธ์ระหว่างกันนำไปสู่การรักษาคือจารีตประเพณีที่เป็นกติกาของชุมชน ก่อให้เกิดสังคมมี คุณภาพและการแก้ไขปัญหาใหม่ทางสังคมได้มีประสิทธิภาพ

๒.๓ แนวคิดทุนทางปัญญา (Intellectual Capital Concept)

แนวคิดทุนทางปัญญาเป็นแนวคิดที่มีพื้นฐานบริบทสัมพันธ์กับการใช้ทรัพยากรประโยชน์ โดยเฉพาะทางธุรกิจ ต่อมาความหมายแนวคิด “ทุนทางปัญญา” ได้มีความหมายและพัฒนาการที่มี ลักษณะเฉพาะมากขึ้น งานชิ้นนี้ผู้วิจัยใช้ความหมายทุนทางปัญญาเพื่อนำมาเป็นกรอบในการศึกษา กระบวนการสืบสานเครือข่ายทางสังคมของพระสงฆ์ในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ผู้ศึกษาจึงเริ่มต้น อธิบายลำดับแนวคิดทุนทางปัญญาจากความหมาย พัฒนาการและทุนปัญญากับชุมชนตามลำดับ ต่อไป

๒.๓.๑ ความหมาย (Meaning)

แนวคิดทุนทางปัญญา (Intellectual Capital) เป็นคำที่ใช้ในการอธิบายองค์ประกอบ นักการปรัชญาทางการตลาดชาวตะวันตกเมื่อประมาณสองทศวรรษที่ผ่านมาในการแสวงหาปัจจัย บางประการที่เอื้อในการประสพผลสำเร็จในการดำเนินกิจการทางธุรกิจในรูปแบบของบริษัท ได้แก่ การได้กำไรจากการลงทุน ปัจจัยบางประการดังกล่าวเป็นปัจจัยที่จำนำมาซึ่งกำไรนั้นปรากฏให้เห็น เป็นปัจจัยที่ปรากฏเป็นรูปธรรมและปัจจัยที่ไม่ปรากฏให้เห็นทางประสาทสัมผัส ปัจจัยที่เกี่ยวข้องที่เป็นรูปธรรมเกี่ยวกับการดำเนินธุรกิจ อันได้แก่ พนักงาน ลูกค้า ข้าราชการข้อมูล เทคโนโลยีที่ใช้ดำเนิน กิจการ และปัจจัยนามธรรมที่เชื่อมโยงหรือแฝงอยู่กับปัจจัยที่เป็นรูปธรรม คุณสมบัติที่ดีของพนักงาน ได้แก่ ทักษะ ประสิทธิภาพ ความซื่อสัตย์ เป็นต้น การปฏิสัมพันธ์ระหว่างพนักงานกับพนักงาน ระหว่างพนักงานกับลูกค้า และการจัดระบบองค์กรด้านความรู้ ทักษะ ประสิทธิภาพ เป็นต้น ที่ สามารถจัดเก็บรักษา การใช้ประโยชน์และส่งต่อกันได้

โดยทั่วไปการดำเนินการกิจการทางธุรกิจก่อนหน้านี้จะได้มีแนวคิดทุนทางปัญญา (Intellectual Capital) ก่อตัวขึ้น ผู้ดำเนินการกิจการธุรกิจจะให้ความสำคัญกับทรัพย์สินหรือทุนที่เป็นรูปธรรมเป็นหลัก การให้ความสำคัญทรัพย์สินหรือทุนที่เป็นนามธรรมอันซ่อนอยู่ในทุนรูปธรรม นั้น เรียกว่าทุนทางปัญญาซึ่งได้มีผู้ให้คำนิยามไว้น่าสนใจค่อนข้างจะคล้ายกัน อาทิ เลฟ^{๑๓} (Lev) ให้ คำนิยามกว้างๆว่า ทุนทางปัญญาคือมูลค่าที่มาจากทุนมิใช่วัตถุอันมองเห็นได้ หรือ ทุนมนุษย์จากการ ปฏิบัติการ (Non-physical sources of value generate signs, or human resource practices) หมายถึง ทุนที่แฝงอยู่ในตัวมนุษย์จะปรากฏให้เห็นโดยการทำงานบรรลุตามเป้าหมายขององค์กร ทุน

^{๑๓} Lev, B. Intangibles: Management, Measurement, and Reporting. (Brooking Institute Press: Washington), 2001.

ทางปัญญาที่แฝงและสะสมไว้ในตัวมนุษย์ สิ่งที่จะเป็นดัชนีชี้วัดทุนทางปัญญาก็คือผลผลิตเชิงประจักษ์ กล่าวคือ เป้าหมาย (กำไร) ขององค์กรบรรลุตามที่วางไว้ อย่างที่บอนตีส^{๑๔} (Bontis ให้คำนิยามว่า ผลรวมของทุนที่มองเห็นไม่ได้และผลผลิตที่เกิดจากทุนนั้น (The collection of intangible resources and their flows.)

อย่างไรก็ดี กูเทรียและคณะ^{๑๕} (Guthrie et al.) ขยายคำนิยามทุนทางปัญญาว่า คุณค่าทางทรัพย์สินใหม่ของบริษัทที่จับต้องไม่ได้ เช่น ศักยภาพของพนักงาน ความสัมพันธ์อันดีกับลูกค้า และระบบการบริหารการจัดการ ทักษะการใช้คอมพิวเตอร์ ซึ่งทุนประเภทหลังได้รับการยอมรับน้อยในฐานะเคยเป็นแบบการรายงานทางการเงิน (New intangibles and their value, such as staff competences, customer relationships, computer and administrative systems still receive little recognition in traditional financial reporting models.) เอดวินสันและมาโลน^{๑๖} (Edvinsson and Malone) ได้ขยายคำนิยามว่า ทุนทางปัญญาค่อนข้างจะชัดเจนที่ว่า ทุนปัญญาแบ่งออกเป็น ๓ ประเภทหลัก คือ มิตินุษย์ มิตินโครงสร้างและมิตินลูกค้า และทุนมนุษย์ หมายถึง ศักยภาพของแต่ละบุคคล เช่น ทักษะ ประสบการณ์ของพนักงานและผู้จัดการในองค์กร (Intellectual is divided into three basic forms: human capital, structural capital and customer capital. All individual capabilities, skills and experiences of employees and managers are included under the term human capital.) ส่วนรูส์แอนด์รูส์^{๑๗} (Roos and Roos) ให้คำนิยามทุนทางปัญญาแบ่งเป็น ๒ ประเภทที่เป็นสาระสำคัญหลักกว่า สิ่งที่อยู่สมองของพนักงาน (มิตินุษย์) และสิ่งที่คงอยู่ในองค์กรเมื่อพนักงานกลับบ้าน (มิตินโครงสร้าง ประกอบด้วย ลูกค้า กระบวนการและนวัตกรรมและการพัฒนาการใหม่ๆ) (Both what is in the heads of employees (human capital) and what is left in the organization when people go home in the evening (structural capital which consists of customer, process and Renewal and Development capital).

สาระหลักของการให้คำนิยามจะพอสรุปได้ว่า ทุนทางปัญญาจะสัมพันธ์กับคุณค่าบางประการที่ไม่สามารถมองสัมผัสเชิงประจักษ์ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้าได้ มูลค่านี้แฝงในองค์กรและองค์ประกอบขององค์กร โดยเฉพาะองค์กรธุรกิจ หากจัดการให้ถูกต้องจะสามารถขับเคลื่อนไปสู่มูลค่าอันเป็นทรัพย์สินที่จับต้องได้ตามที่มุ่งหวังขององค์กรธุรกิจนั้นๆ การให้คำนิยามความหมายจะแตกต่างกันในรายละเอียดซึ่งเป็นประเด็นการขยายความองค์ประกอบหลัก เช่น บางคำนิยามจะ

^{๑๔} Bontis N., *Assessing knowledge assets: a review of the models used to measure intellectual capital* (Journal of Management Reviews), 2001.

^{๑๕} Guthrie, J., *The management, measurement and the reporting of intellectual capital*. Journal of Intellectual capital, 2(1), 27-41., 2001.

^{๑๖} Edvinsson, L. & Malone, M.S. *Intellectual Capital*. (New York : Harper Collins), 1997.

^{๑๗} Roos, J., Roos, G., Edvinsson, L., & Dragonetti, N.C. *Intellectual capital. Navigating in the new business landscape*. (New York University Press: New York), 1998.

ปรากฏคำว่า มิติทุนลูกค้า บางคำนิยามปรากฏเฉพาะหน่วยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการภายในองค์กร ซึ่งประเด็นย่อยที่แตกต่างกันออกไปนั้นปรากฏเป็นหน่วยย่อยของสาระความหมายหลัก

อย่างไรก็ดี โดยสาระสำคัญเราอาจจะกล่าวได้ว่า ทูทางปัญญาประกอบด้วย ทุนมนุษย์ ทุนองค์กร ทุนโครงสร้าง และทุนปฏิสัมพันธ์ ซึ่งองค์ประกอบของความหมายที่แตกต่างกันในรายละเอียดขึ้นอยู่กับพัฒนาการของการนำความหมายทุนปัญญาไปใช้จัดการในหน่วยที่มีเป้าหมายคล้ายและแตกต่างกัน

๒.๓.๒ พัฒนาการ (Development)

พัฒนาการของทุนปัญญาเริ่มมาจากองค์กรทางธุรกิจที่มุ่งผลกำไร ธรรมชาติขององค์กรทางธุรกิจจะแสวงหาแนวทางการจัดการองค์กรให้ปรับตัวกับสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงของสภาพการณ์ของโลก สังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างสม่ำเสมอและลักษณะขององค์กรทางธุรกิจจะมีการแข่งขันกันตลอดเวลา การคิดค้นแนวทางที่จะจัดการทั้งองค์กรภายในและลดสภาพเสี่ยงที่มาจากภายนอก เพิ่มโอกาสในการแสวงหากำไรจึงแสวงหาเกณฑ์บางประการที่จะนำไปสู่การจัดการไปสู่ผลสัมฤทธิ์ตามที่มุ่งหวังโดยวางอยู่ฐานคิดที่ว่าองค์กรประกอบด้วยตัวมนุษย์และสิ่งที่มนุษย์เกี่ยวข้องบางประการภายในองค์กร สิ่งนี้ดำรงอยู่อย่างเป็นภาวะวิสัยที่มนุษย์สามารถค้นหาได้ การค้นหาเกณฑ์บางประการนั้นพบว่าองค์ประกอบนี้ถ้าหากจัดการที่ดีจะเป็นมูลค่าที่นำไปสู่ความสำเร็จได้ คือ ทุน ซึ่งได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนองค์กรและทุนการปฏิสัมพันธ์

แนวคิดนี้เกิดขึ้นราวสองทศวรรษที่แล้วร่วมสมัยกับแนวคิดการจัดการความรู้ ซึ่งมีฐานคิดจากองค์กรภาคธุรกิจเช่นเดียวกัน แนวคิดทุนปัญญาเป็นแนวคิดจากทางตะวันตก ส่วนแนวคิดการจัดการความรู้เป็นแนวคิดที่นักคิดชาวญี่ปุ่นคือ ศาสตราจารย์โนนากะและทาเกุชิ^{๓๘} (Nonaka, I. & Takeuchi) ผลิตขึ้น ต่อมาแนวคิดนี้ถูกใช้แพร่หลายในองค์กรที่ทั้งแสวงหาผลกำไรและแสวงหาผลกำไร การจัดการความรู้ (Knowledge management) ถูกนิยามขึ้นในฐานะเป็นกระบวนการอันหนึ่งซึ่งบริษัทใดบริษัทหนึ่ง ได้ให้คุณค่าแก่ทรัพยากรต่างๆทางด้านความรู้ และแสวงหาวิธีการเพื่อจะนำมาจัดการความรู้อย่างมีประสิทธิภาพภายใต้กิจกรรมกระแสหลักต่างๆของบริษัท ต่อมาแนวคิดการจัดการความรู้ได้ถูกนำมาปรับใช้ในองค์กร หรือหน่วยสังคมอื่นๆ ที่มีคนอาศัยอยู่ร่วมกันค่อนข้างจะยาวนาน ในภูมิศาสตร์หนึ่งๆ มีความผูกมัดกันภายใต้เป้าหมายบางประการ เช่น องค์กรที่ไม่แสวงหากำไร อาทิจุมนั่น เป็นต้น การเกิดขึ้น ดำรงอยู่ของทุนทางปัญญา (Intellectual Capital) ก็ดำรงอยู่ในบริบทเดียวกับแนวคิดการจัดการความรู้ กล่าวคือ เกิดขึ้นในภาคธุรกิจ แผ่ขยายไปสู่หน่วยสังคมอื่นที่แตกต่างจากภาคธุรกิจ เช่น หน่วยงานภาครัฐ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ทุนทางปัญญามีประโยชน์ในทุกระดับของสังคมตั้งแต่บุคคล ครอบครัวไปจนถึงประเทศชาติและสังคมโลก เพราะทุนทางปัญญานี้จะนำไปใช้ในการจัดการองค์ความรู้ต่างๆในทุกระดับ จนก่อให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ เพื่อความยั่งยืน โดยทุนทางปัญญาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพราะเป็นทุนประเภทที่สำคัญที่ทำให้รู้จักคิดเป็น วิเคราะห์เป็นสามารถนำไปบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพเพื่อการเพิ่มมูลค่าได้

^{๓๘} Nonaka, I. & Takeuchi, H. *The knowledge-creating company*. (New York: Oxford University Press), 1995.

ความหมายและองค์ประกอบของทุนปัญญาจึงคลี่คลายและถูกประยุกต์ใช้ตามสภาพขององค์กรและหน่วยของสังคมนั้น ที่มีเป้าหมายแตกต่างจากองค์กรภาคธุรกิจ ภาคธุรกิจจะมีเป้าหมายการแสวงหาผลกำไร การพัฒนาและผลิตรูปแบบ (model) ของทุนทางปัญญาจึงเป็นการพัฒนาสิ่งที่ซ่อนอยู่องค์กร (ทุน) ตัวชี้วัดที่จะยืนยันทุนนั้นดำรงอยู่จริงและเป็นสาระสำคัญที่นำไปสู่เป้าหมายนั้นคือผลกำไรขององค์กร การพัฒนาทุนทางปัญญาดังกล่าวในองค์กรภาคธุรกิจแล้วนำไปสู่เป้าหมายได้จริง ขณะเดียวกันบริษัทที่มีกำไรจากการประกอบการแล้วย้อนไปสู่การแสวงปัจจัยที่ซ่อนอยู่ในการองค์กร จะปรากฏว่ามีทุนทางปัญญา ซึ่งปรากฏหลายปัจจัยแต่ละปัจจัยจะมีความเกี่ยวข้องสนับสนุนกัน ซึ่งปัจจัยเหล่านั้นคือองค์ประกอบของทุนทางปัญญานั้นเอง

๒.๓.๓ องค์ประกอบและลักษณะของทุนทางปัญญา (Elements and Characteristics of Intellectual Capital)

องค์ประกอบของทุนทางปัญญาแยกออกได้น้อย ๒ องค์ประกอบขึ้นอยู่กับการให้ความสำคัญของปัจจัยต่างๆของผู้ให้คำนิยาม การดำรงอยู่ขององค์กรและการขับเคลื่อนองค์กรไปสู่เป้าหมายคือการแสวงหาผลกำไรของละแต่ละบริษัทที่บรรลุเป้าหมายมิได้แตกต่างกัน แต่การให้คำนิยามแตกต่างกันในรายละเอียดนั้นอยู่ที่การให้น้ำหนักและความสำคัญขององค์ประกอบหนึ่งมากหรือน้อยกว่าอีกองค์ประกอบหนึ่ง ซึ่งมีผู้ให้อธิบายทุนทางปัญญาไว้มาก อาทิ สจ๊วต^{๑๙} (Stewart) แยกองค์ประกอบทุนทางปัญญา (Intellectual Capital) ออกเป็น ๓ ประการ ได้แก่ ๑) มิตินมนุษย์ (Human capital) ซึ่งอาจจะปรากฏแฝงในตัวบุคคล ในคณะบุคคล ในผู้นำ ๒) มิตินโครงสร้าง (Structural capital) ได้แก่ การจัดโครงสร้างความสัมพันธ์ของคนในองค์กร กฎ ข้อบังคับ สิทธิบัตร และฐานข้อมูล ๓) มิตินลูกค้า (Customer capital) การติดต่อการทำธุรกรรม สัญญาซื้อขาย ความไว้วางใจเชื่อใจในบริษัทหรือต่อองค์กรของลูกค้าที่จะใช้บริการ มีผู้ให้คำนิยามที่คล้ายกับสจ๊วต เช่น ก๊อก^{๒๐} (Kok) แยกองค์ประกอบทุนทางปัญญา (Intellectual Capital) ออกเป็น ๓ ประเภท สองประเภทแรกเหมือนกับสจ๊วต แต่ประเภทที่ ๓ ใช้คำแตกต่างออกไป แต่การนิยามความหมายค่อนข้างจะคล้ายกัน ได้แก่ ๑) มิตินมนุษย์ (Human capital) หมายถึง มวลประสบการณ์ทั้งปวงรวมทั้งศักยภาพและการเข้าใจภาระงานของบุคลากรในองค์กร ๒) มิตินโครงสร้าง (Structural Capital) หมายถึงระบบ เครือข่าย นโยบาย วัฒนธรรมองค์กร การจัดองค์กร ๓) มิตินลูกค้า/ความเป็นเหตุผล (Customer/Rational Capital) หมายถึง ความสัมพันธ์ของบุคลากรภายในองค์กร ความสัมพันธ์กับลูกค้า การตอบสนองความต้องการของลูกค้า การจำหน่ายแจกสินค้าและการสัมพันธ์กับเครือข่ายแหล่งผลิตสินค้า มิตินความเป็นเหตุเป็นผลถูกอธิบายภายใต้ฐานคิดทางเศรษฐศาสตร์ที่ว่าดำเนินทางธุรกิจ การตัดสินใจของมนุษย์มีความเป็นเหตุเป็นผลสามารถอธิบายได้ด้วยมโนทัศน์อุปสงค์และอุปทาน ที่ลูกค้าหรือผู้บริโภคจะเลือกสิ่งของที่ถูกคัมที่สุดและจ่ายน้อยที่สุด การเข้าใจการตัดสินใจ

^{๑๙} Stewart, T. Intellectual capital: The new wealth of organizations, (Nicholas Brealey: London), 1997.

^{๒๐} Kok, A. Intellectual capital management as part of knowledge Management Initiatives at institutions of higher learning, (The Electronic Journal of Knowledge Management), 2007.

หลักความเป็นเหตุเป็นผลที่สามารถอธิบายได้อย่างเป็นภาววิสัย (Objective) จะสามารถจัดความสัมพันธ์กับลูกค้าและตอบสนองได้ตรงกับความต้องการของลูกค้าได้

อย่างไรก็ดี มีผู้จัดองค์ประกอบทุนทางปัญญา (Intellectual Capital) ที่แตกต่างออกไปบ้างทั้งด้านอรรถะ (Meaning) และพยัญชนะ (Wording) แต่คำอธิบายขยายความที่เป็นรายละเอียดเนื้อหาตัวชี้วัดองค์ประกอบแต่ละด้านไม่ค่อยแตกต่างกันนัก อาทิเช่น เอ็ดวินสันและมาโลน^{๒๑} (Edvinsson & Malone) แยกองค์ประกอบทุนทางปัญญาเป็น ๑) มิตินทุนมนุษย์ (Human Capital) ๒) มิตินทุนลูกค้า (Customer Capital) ๓) มิตินทุนนวัตกรรมและการพัฒนา (Capital Renewal and Development) หมายถึง โครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ และ ๔) มิตินทุนกระบวนการ (Process Capital) หมายถึง เทคโนโลยี ศิลปะการประชาสัมพันธ์ให้บริษัทมีความโดดเด่น ในขณะที่ สเวียบี ได้ย่องทุนองค์ประกอบทุนทางปัญญา (Intellectual Capital) ไว้เพียง ๒ องค์ประกอบ สเวียบี^{๒๒} (Sveiby,) ซึ่งเป็นนักคิดจัดการความรู้ (Knowledge Management) สำคัญบุคคลหนึ่ง แยกองค์ประกอบทุนปัญญา คือ ๑) มิตินทุนทางโครงสร้าง (Structural Capital) แยกย่อยออกเป็น โครงสร้างภายใน (Internal Structure) หมายถึง ระบบ กระบวนการ รูปแบบการดำเนินธุรกิจ ฐานข้อมูล ข้อมูล ลิขสิทธิ์และการเข้าใจรหัสต่างๆ และโครงสร้างภายนอก (External structure) หมายถึง ความสัมพันธ์กับลูกค้า ยุทธศาสตร์การลงทุน ชุมชน การรักษาชื่อเสียงของบริษัท และ ๒) มิตินทุนมนุษย์ (Human capital) หมายถึง ทักษะ ความรู้ ประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ความสามารถในการแก้ปัญหาได้ ส่วนรูสและคณะ^{๒๓} (Roos et al.) แยกองค์ประกอบทางปัญญา (Intellectual capital) ไว้เพียง ๓ ประเภท คือ ๑) มิตินทุนมนุษย์ (Human Capital) หมายถึง ศักยภาพของพนักงานของแต่ละคนในการคิดและการแก้ไขปัญหา ตลอดจนการพัฒนาสร้างผลงาน ๒) มิตินทุนความสัมพันธ์ (Relational Capital) หมายถึง ความสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับบริษัท และ ๓) มิตินทุนองค์กร (Organizational Capital) หมายถึง กระบวนการ ระบบ โครงสร้าง และชื่อเสียงของบริษัท

จะเห็นว่าทุนทางปัญญา (Intellectual capital) ได้รับคำนิยามและการแยกองค์ประกอบบนพื้นฐานของการดำเนินการธุรกิจจะมีปริมาณมากน้อยแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับการยึดประเด็นใดเป็นประเด็นหลักเป็นตัวตั้ง ส่วนคุณสมบัติของแต่ละองค์ประกอบที่เป็นประเด็นหลักซึ่งเป็นคำอธิบายรายละเอียดจะมีความคล้ายคลึงกัน สำคัญจึงอยู่ที่คำอธิบายรายละเอียดของแต่ละองค์ประกอบครอบคลุมทุน (Capital) ทั้งหมดของการดำเนินกิจการบริษัทบรรลุผลกำไรตามที่มุ่งหวัง เมื่อแนวคิดนี้ถูกประยุกต์ใช้กับการดำเนินการองค์กรที่มีได้มุ่งแสวงหาผลกำไร อาทิเช่น หน่วยงานราชการ เป็นต้น จะจัดองค์ประกอบทุนทางปัญญาไว้ ดังนี้

^{๒๑} Edvinsson, L. & Malone, M.S. *Intellectual Capital*, (New York : Harper Collins), 1997.

^{๒๒} Sveiby, K.E. *The new organisational wealth: Managing & measuring knowledge-based assets*, (Berrett-Koehler Publishers: San Francisco), 1997.

^{๒๓} Roos, J., Roos, G., Edvinsson, L., & Dragonetti, N.C. *Intellectual capital. Navigating in the new business landscape*, (New York University Press: New York), 1998.

๑) มิตินุมนุข (Human capital) คุณสมบัติที่ดีที่อยู่ในตัวมนุษย์ที่จะขับเคลื่อนการกระทำของตนเองไปสู่ความสำเร็จ ได้แก่ ความขยันหมั่นเพียร การตัดสินใจถูกต้อง รอบคอบ การรู้จักแก้ปัญหาทั้งระยะสั้นและระยะยาวได้ กล้าตัดสินใจ ความเป็นผู้นำ เป็นต้น คุณสมบัติเฉพาะคนที่เกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นตามที่คนอื่นคาดหวัง สอดคล้องกับปทัสถานทางสังคม ได้แก่ การมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การมีคุณธรรม จริยธรรม การกระทำสุจริต การกระทำมุ่งผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน

คุณสมบัติทุนมนุษย์ ตามแนวคิดนี้มีความสัมพันธ์กับแนวคิดสังคมวิทยาและจิตวิทยาที่เชื่อว่ามนุษย์จะมีบุคลิกภาพและศักยภาพขึ้นอยู่กับหล่อหลอมจากสภาพแวดล้อมและสังคม บุคลากรในองค์กรประกอบด้วย ๒ กลุ่มหลัก คือ ผู้นำและผู้ตาม ตามทัศนะของเซ็งเก้^{๒๔} (Senge) คุณสมบัติของผู้นำในองค์กรที่ได้รับการยอมรับในวงกว้าง สามารถสรุปสาระสำคัญ ได้แก่ ๑) มุ่งความเป็นเลิศ (Personal Mastery) รอบรู้ โดยมุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเองให้ไปถึงเป้าหมาย ด้วยการสร้างวิสัยทัศน์ส่วนตัว (Personal Vision) เมื่อลงมือกระทำและต้องมุ่งมั่นสร้างสรรค์ จึงจำเป็นต้องมีแรงมุ่งมั่นใฝ่ดี (Creative Tended) มีการใช้ข้อมูลข้อเท็จจริงเพื่อคิดวิเคราะห์และตัดสินใจ (Commitment to the Truth) ที่ทำให้มีระบบการคิดตัดสินใจที่ดี รวมทั้งใช้การฝึกจิตใต้สำนึกในการทำงาน (Using Sub-consciousness) ซึ่งดำเนินไปอย่างอัตโนมัติ ๒) มีรูปแบบวิธีการคิดและมุมมองที่เปิดกว้าง (Mental Model) ผลลัพธ์ที่จะเกิดจากรูปแบบแนวคิดนี้ จะออกมาในรูปของผลลัพธ์ ๓ ลักษณะคือ เจตคติ หมายถึง ท่าที หรือความรู้สึกของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เหตุการณ์ หรือเรื่องราวใดๆ ทัศนคติ แนวความคิดเห็น และกระบวนทัศน์ กรอบความคิด แนวปฏิบัติที่ปฏิบัติตามๆ กันไป จนกระทั่งกลายเป็นวัฒนธรรมขององค์กร ๓) การสร้างและสานวิสัยทัศน์ (Shared Vision) วิสัยทัศน์องค์กรเป็นความมุ่งหวังขององค์กรที่ทุกคนต้องร่วมกันบูรณาการให้เกิดเป็นรูปธรรมในอนาคต ลักษณะวิสัยทัศน์องค์กรที่ดี คือ กลุ่มผู้นำต้องเป็นฝ่ายเริ่มหันเข้าสู่กระบวนการพัฒนาวิสัยทัศน์อย่างจริงจัง วิสัยทัศน์นั้นจะต้องมีรายละเอียดชัดเจนเพียงพอที่จะนำไปเป็นแนวทางปฏิบัติได้ วิสัยทัศน์องค์กรต้องเป็นภาพบวกต่อองค์กร ๔) การเรียนรู้กันเป็นทีม (Team Learning) องค์กรมุ่งเน้นให้ทุกคนในทีมมีส่วนร่วมกันว่ากำลังทำอะไรและจะทำอะไรต่อไป ทำอย่างไรจะช่วยเพิ่มคุณค่าแก่ลูกค้า การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีมขึ้นกับ ๒ ปัจจัย คือ IQ และ EQ ประสานกับการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม และการสร้างภาวะผู้นำแก่ผู้นำองค์กรทุกระดับ และ ๕) ความคิดเข้าใจระบบ (System Thinking) ทุกคนควรมีความสามารถในการเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ ที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของระบบ นอกจากมองภาพรวมแล้ว ต้องมองรายละเอียดของส่วนประกอบย่อยในภาพนั้นให้ออกด้วย วินัยข้อนี้สามารถแก้ไขปัญหาที่สลับซับซ้อนต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

พนักงานขององค์กรที่เป็นผู้ตามที่ผู้บริหารกำหนดนโยบาย คาแพลนและนอร์ตัน^{๒๕} ได้เสนอแนวความคิดต่อกระบวนการพัฒนา (Kaplan and Norton) สรุปสาระสำคัญเป็นขั้นตอน ดังนี้

^{๒๔} Senge, M. Peter. **The fifth discipline: The art and practice of the learning organization.** (New York: Doubleday, 1990)

^{๒๕} Kaplan, R. & Norton, D. **The balanced scorecard: Translating strategy into action,** (Harvard Business School Press: MA), 1996.

๑) ขั้นที่ ๑ จำแนกกลุ่มพนักงานที่มีความสำคัญอย่างเด่นชัดต่อองค์กร (Identify the Strategic Job Families) ถึงแม้พนักงานทุกคนในองค์กรจะมีความสำคัญเท่าเทียมกัน แต่จะมีบางกรณีพนักงานบางกลุ่มจะเป็นกลุ่มที่มีความเด่นที่องค์กรไม่สามารถขาดได้ โดยกลุ่มพนักงานเหล่านี้จะมีผลกระทบอย่างสูงต่อแผนยุทธศาสตร์ขององค์กรที่วางไว้ ๒) ขั้นที่ ๒ พัฒนาประวัติพนักงานตามสมรรถภาพที่มี (Develop the Competency Profile) การบันทึกจัดเก็บข้อมูลโดยจัดทำเป็นประวัติตามความสามารถ สมรรถภาพและความชำนาญของพนักงานแต่ละคน จะช่วยให้ทราบว่าพนักงานแต่ละคนมีสมรรถภาพอย่างไร เพื่อองค์กรจะได้เกณฑ์คน ว่าจ้างและฝึกอบรมพนักงาน ตลอดจนพัฒนาให้พนักงานผู้นั้นอยู่ในภาระหน้าที่ที่ถูกต้อง ๓) ขั้นที่ ๓ ประเมินความพร้อมทุนมนุษย์ (Assess the Human Capital Readiness) หลังจากที่ทำประวัติพนักงานตามสมรรถภาพแล้ว องค์กรจะทำการประเมินสมรรถภาพในปัจจุบันของพนักงานโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มที่มีความเด่น และการประเมินนี้อาจจะกระทำโดยตัวพนักงานเองหรือฝ่ายบุคคลก็ได้ ทั้งผลการประเมินที่ได้อาจจะนำไปปรึกษากลุ่มงานต่างๆ เพื่อนำไปวิเคราะห์ต่อไปว่าประเมินถูกต้องเหมาะสมหรือไม่ และ ๔) ขั้นที่ ๔ กำหนดแนวทางในการพัฒนาทุนมนุษย์ (Formulate a Plan for Improving the Human Capital) หลังจากประเมินความพร้อมของทุนมนุษย์แล้วจะทำให้ทราบถึงความพร้อมของทุนมนุษย์ ที่องค์กรมีอยู่ ซึ่งจะช่วยให้องค์กรสามารถกำหนดแนวทางในการพัฒนาทุนมนุษย์ได้อย่างเหมาะสม มีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ที่ได้กำหนดไว้

๒) มิติทุนองค์กร (Organizational capital) ทุนองค์กร Organization Capital) สำหรับทุนองค์กรนี้จะเป็มุมมองที่ให้ความสำคัญกับความสามารถขององค์กรในการที่จะมีความสามารถในการแข่งขันที่มั่นคงยั่งยืน โดยมีกรอบความคิดที่เกี่ยวข้องกับ ๔ ปัจจัยดังนี้

วัฒนธรรมองค์กร (Culture) ปัจจัยนี้จะให้ความสำคัญกับการสร้างความตื่นตัวและรับรู้ใน ภารกิจ (Mission) วิสัยทัศน์ (Vision) และ ค่านิยม (Value) ในแผนยุทธศาสตร์ขององค์กร

ภาวะผู้นำ (Leadership) การมีผู้นำที่มีคุณสมบัติสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ที่องค์กรต้องการ นั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่ควบคุมกำกับดูแลให้การดำเนินการต่างๆ ในองค์กรจะต้องมีความสอดคล้องและตรงทิศทางที่ได้กำหนดไว้

ความสามารถในการปรับแต่งให้ตรงทิศทาง (Alignment) การเชื่อมโยงเป้าหมายในส่วนต่างๆ ขององค์กรให้มีความสอดคล้องกัน จะช่วยให้การดำเนินการต่างๆ มีทิศทางที่สอดคล้องกัน บนแผนยุทธศาสตร์เดียวกันขององค์กร การดำเนินการนี้สามารถกระทำได้ในสองขั้นตอน คือ ๑) การสื่อสารให้ทุกคนในองค์กรได้รับทราบทิศทางที่องค์กรต้องการ และ ๒) ใช้แรงผลักดันที่เกิดจากพนักงานแต่ละคนไปขับเคลื่อนในส่วนต่างๆ

ความสามารถในการทำงานเป็นทีม (Teamwork) การร่วมแรงร่วมใจในการทำงานของพนักงานทุกคนเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้เกิดแรงขับเคลื่อนที่มีประสิทธิภาพ การทำงานเป็นทีมนี้จะเกิดขึ้นได้ส่วนหนึ่งจะต้องเกิดจากการแบ่งปันความรู้ (Knowledge Sharing) กันภายในทีม ซึ่งสามารถกระทำได้ด้วยการนำความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ (Tacit Knowledge) มาแปลงให้เป็นความรู้ที่อยู่ในรูปเอกสาร (Explicit Knowledge) เพราะจะทำให้ทุกคนที่เป็นสมาชิกในทีม มีความรู้ความเข้าใจในสถานะและทิศทางขององค์กร

๓) **มิติทุนสังคม (Social capital)** ทุนทางสังคมไม่ปรากฏเป็นองค์ประกอบหนึ่งของทุนปัญญาที่ถูกผลิตขึ้นบนฐานของการดำเนินกิจการบริษัทเพื่อมุ่งแสวงหาผลกำไร ทั้งนี้เพราะองค์กรบริษัทเป็นหน่วยทางธุรกิจที่มุ่งแสวงหากำไร หน่วยสังคมจะปรากฏในฐานะเป็นคุณสมบัติหนึ่งของผู้บริโภคและแฝงไว้ในมิติทุนมนุษย์ คือ ค่านิยม สถานภาพ บทบาทของบุคคลที่สังกัดในสังคมหนึ่งๆ จะได้รับการหล่อหลอมด้านค่านิยม วิธีการดำเนินชีวิตที่มีส่วนต่อการตัดสินใจการเลือกบริโภคหรือเลือกสินค้า คุณสมบัติดังกล่าวมีความสำคัญต่อองค์กรบริษัทระดับหนึ่ง ต่อมาพัฒนาการองค์ประกอบทุนมิติทางสังคมเป็นองค์ประกอบของทุนทางปัญญาที่มีความสำคัญมากขึ้นในแง่ที่หน่วยสังคมเป็นสถาบันทางสังคมที่มีความสำคัญมากขึ้นโดยเฉพาะในสังคมตะวันตกที่เข้าสู่ยุคหลังทันสมัย (Postmodern) หน่วยสังคมแยกย่อยเป็นส่วนๆ ขาดแกนผูกมัดระหว่างหน่วยทางสังคม สังคมมีความเป็นปัจเจกมากขึ้น ในแง่อีกด้านหนึ่งปัจเจกบุคคลมีอิสรภาพในการคิด กระทำ อีกด้านหนึ่งคนในสังคมจะมีความโดดเดี่ยวมากขึ้น พุดนัม^{๒๖} (Putnam) เขียนหนังสือ Bowling alone สะท้อนสังคมอเมริกันจะรู้สึกแปลกแยก ปัญหาต่างๆ ตามมา เช่น ความรู้สึกหดหู่ ซึมเศร้า งานของเดอร์ไคม์^{๒๗} (Durkhiem) เมื่อราวทศวรรษที่ผ่านมา (งานของเขาศึกษาเมื่อปี ๑๙๕๑) ศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับการฆ่าตัวตายของคนในยุโรปผลการศึกษานี้ให้เห็นความสัมพันธ์ผูกมัดของคนกับครอบครัว (สามี ภรรยา ลูก) และผูกมัดกับสังคมสูงจะมีอัตราการฆ่าตัวตายน้อย ตรงกันข้ามคนที่มีความผูกมัดกับสมาชิกของคนในครอบครัว สมาชิกฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมน้อยจะมีอัตราการฆ่าตัวตายสูง แสดงถึงสังคมที่มีการพัฒนาทางด้านสหวิทยาการ ด้านเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่มาจากฐานคิดปรัชญาแยกส่วนแยกผู้รู้กับสิ่งที่ถูกรู้ออกจากกัน (Subject แยกออก Object) การเข้าใจสรรพสิ่งด้วยวิธีการลดทอนแบบกลไก (Deduction) เมื่อนำฐานคิดดังกล่าวมาสู่การพัฒนามนุษย์ก่อให้เกิดปัญหานานานัปการ กล่าวคือ สรรพสิ่ง อาทิ สังคม/ชุมชน มนุษย์ จิตใจ สิ่งแวดล้อม เป็นต้น ถูกลดทอนเป็นกลไกประเภทหนึ่ง การพยายามเข้าใจสรรพสิ่งด้วยการอธิบายเป็นเส้นตรงสายเดียวเชิงเอกพจน์ ฐานคิดการลดทอนก่อให้เกิดปัญหานานาประการ เช่น การพัฒนาก่อให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อม มิติของชุมชนได้ลดหายไป เป็นต้น ต่อมาแนวคิดการมองเชื่อมสรรพสิ่งเป็นหนึ่งเดียวเช่นเดียวกับโยเมงเมงมูม คาปรา^{๒๘} (Capra) เสนอกระบวนทัศน์สรรพสิ่งมีความเชื่อมโยงและกระทำปฏิกิริยาต่อกันอย่างสม่ำเสมอ เขาได้เสนอแนวคิดองค์รวมเป็นคนแรกเป็นการทำงานของสรรพสิ่ง

ต่อมาสังคมไทยเริ่มตระหนักเห็นผลกระทบเชิงลบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ จะเห็นได้จากฐานคิดการพัฒนาประเทศเริ่มจากการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรกในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่เนื้อหาของแผนพัฒนามุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยมีฐานเศรษฐกิจเป็นแกนและเป็นเป้าหมายของการพัฒนา ปัจจัยการศึกษา ปัจจัยมนุษย์เป็นเพียงมรรควิธีหรือเครื่องมือเพื่อจะนำไปสู่เป้าหมายนั้น มิติทางสังคมขาดหายไป ผลพวงจากการพัฒนาเน้นมิติเดียวอย่างขาดดุลก่อให้เกิดปัญหาสังคมนานาประการตามมา จนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙

^{๒๖} Putnam, Robert D. **Making Democracy Work**, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1993.

^{๒๗} Durkhiem, **The Elementary of Religious Life**, (New York: Free Press), 1965.

^{๒๘} Capra, Fritjof. **The Web of Life**. 1996.

(๒๕๔๕-๒๕๔๙) ได้คลี่คลายมาสู่ “คน” เป็นศูนย์กลางการพัฒนา โดยใช้มิติทุนทางสังคมเป็นฐานในการพัฒนา สังคมคุณภาพตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กล่าวไว้ว่า

สังคมคุณภาพ ที่ยึดหลักความสมดุล ความพอดี สามารถสร้างคนทุกคนให้เป็นคนดี คนเก่ง พร้อมด้วยคุณธรรม จริยธรรม มีวินัย มีความรับผิดชอบ มีจิตสำนึกสาธารณะ พึ่งตนเองได้ คนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุข...สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ ที่เปิดโอกาสให้คนไทยทุกคนสามารถคิดเป็น ทำเป็น มีเหตุผล มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต รู้เท่าทันโลก... สังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน ที่ดำรงไว้ซึ่งคุณธรรมและคุณค่าของเอกลักษณ์สังคมไทยที่พึงพาเกื้อกูลกัน รู้ รัก สามัคคี มีจารีตประเพณีดีงาม ...^{๒๙}

แม้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับดังกล่าวจะไม่ใช้คำว่า มิติทุนสังคมโดยตรง แต่เนื้อหาสาระหลักคือ การใช้หน่วยทางสังคม กล่าวคือ หน่วยชุมชน วัด โรงเรียน ครอบครัว ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างสมดุลภายใต้แกนวัฒนธรรม ประเพณีบางประการผูกมัดให้สังคมดำเนินไปอย่างมีคุณภาพ เพราะฉะนั้น องค์ประกอบย่อยของมิติทุนทางสังคม ได้แก่ ๑) หน่วยสังคมที่ปรากฏเป็นรูปธรรม ได้แก่ หน่วยที่ทำหน้าที่ทางด้านจิตใจ คือ วัด หน่วยที่ทำหน้าที่ในการสืบทอดวัฒนธรรม ค่านิยม คือ ครอบครัว หน่วยที่ทำหน้าที่ในการสร้างความปึกแผ่น การแลกเปลี่ยน การสร้างกลไกให้สังคมปฏิบัติให้สอดคล้องกับค่านิยมของคนส่วนใหญ่ คือ หน่วยชุมชน/สังคม เป็นต้น ๒) ปัจจัยที่เป็นนามธรรมอันเป็นแกนจัดความสัมพันธ์ของคนให้ดำรงอยู่มีคุณภาพ และเป็นเป้าหมายชีวิตปัจเจกบุคคล คือ วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อทางศาสนา ความเชื่อท้องถิ่น ภูมิปัญญา เป็นต้น

๔) มิติทุนความสัมพันธ์ (Relational capital) มิติทุนทางความสัมพันธ์ เป็นทุนสำคัญประการหนึ่งของทุนทางปัญญา เพราะการเกิดขึ้น ดำรงอยู่และการสืบทอดจะเกิดขึ้นไม่ได้หากขาดมิติทุนความสัมพันธ์

มิติทุนความสัมพันธ์มีความหมายใน ๒ ประเภท ได้แก่

ประเภทราก หมายถึง กระบวนการ (process) เรียนรู้ระหว่างมนุษย์ปัจเจกบุคคล เช่น พนักงานภายในบริษัทจะมีการปฏิสัมพันธ์ที่ตระหว่างกัน เรียนรู้การทำงานระหว่างภายในองค์กรภายนอกองค์กร ความเป็นจริงองค์กรไม่มีอะไรมากไปกว่าการขยายขอบเขตความคิดของมนุษย์และการกระทำ นั่นก็คือความรู้ ทักษะ และความสามารถของบุคคลที่ส่งเสริมคุณค่าและมุ่งเน้นไปยังปัจจัยดึงดูด รักษา พัฒนาบำรุงรักษา ทุนมนุษย์ที่พวกเขาแสดงความรู้ให้ประจักษ์ ความรู้ของบุคคลจะรักษาและนำไปใช้โดยผ่านกระบวนการจัดการความรู้ แต่สิ่งสำคัญที่เท่าเทียมกันในการเอาใจใส่การพิจารณาทุนทางสังคมนั้นก็คือวิถีทางที่ความรู้ได้รับการพัฒนาโดยผ่านปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทักษะดังกล่าวนี้มาจากบอนติส^{๓๐} (Bontis et al) ซึ่งเป็นกระแสสายธารคล้ายกับคลังที่เก็บสาระสำคัญ ทุนทางปัญญาพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และเป็นส่วนสำคัญที่นำมาแสดงออกของกระบวนการดังกล่าวโดยการกระทำของบุคคลร่วมกัน

^{๒๙} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, รายงานสถานการณ์ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันของคนในสังคมไทย, (กรุงเทพฯ : สนง.พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ), ๒๕๕๐.

^{๓๐} Bontis N. Assessing knowledge assets: a review of the models used to measure intellectual capital., 2001.

ประสิทธิภาพที่ดีขององค์กรขึ้นอยู่กับการนำไปใช้ความรู้ไปอย่างดีซึ่งจำเป็นต้องมีการพัฒนา จัดเก็บและแลกเปลี่ยน (การจัดการความรู้) เพื่อส่งเสริมทุนขององค์กร ทุนมนุษย์จึงเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่บุคลากรเกิดขึ้นแม้แต่กลับบ้านตอนเย็น มิติทุนมนุษย์มาจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างพนักงานด้วยกันและการปฏิสัมพันธ์กับลูกค้า

ประเภทที่สอง มิติทุนปฏิสัมพันธ์ หมายถึง กระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมิติทุนทุกมิติ กล่าวโดยทั่วไปแล้วทุนมนุษย์ (ซึ่งออกจากบริษัทในวันหยุดสุดสัปดาห์) มิติทุนองค์กร กระบวนการบริหาร ระบบการบริหารงาน และมิติทุนลูกค้า (ความภักดีต่อและของลูกค้า ตราสินค้าและภาพพจน์ของบริษัท) แม้เมาริเซ็นจะแยกอธิบายอธิบายเฉพาะทุนแต่ละมิติ แต่จะเห็นว่าทุนแต่ละมิติมีความเชื่อมโยงระหว่างกัน ทุนมนุษย์มาจากและไปสู่มิติทุนองค์กร ทุนมนุษย์ที่มีทักษะ ประสบการณ์มาจากการเรียนรู้ระบบการบริการและเข้าใจเป้าหมายขององค์กร เป้าหมายขององค์กรที่มิติทุนมนุษย์จะขับเคลื่อนนั้นมาจากการพัฒนาตนเอง ซึ่งมาจากการปรับตัวให้สอดคล้องให้เป็นหนึ่งเดียวกับเป้าหมายความต้องการลูกค้านั่นเอง

ในแง่ของการจัดการความรู้ ความรู้ทั้งภายนอกและภายในเกิดขึ้นมาจากการร่วมคิด ร่วมสร้างและร่วมแบ่งปันของคนในองค์กรและนอกองค์กร การปฏิสัมพันธ์คือการสร้างความรู้ การรักษาความรู้ ถ่ายทอดและสืบทอดความรู้

ในแง่มิติชุมชน/สังคม การปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลต่อปัจเจกบุคคล ปัจเจกบุคคลต่อสังคม สังคมต่อสังคมและสังคมต่อปัจเจกบุคคลมีความหมายลึกซึ้งมากกว่าการปฏิสัมพันธ์เชิงกายภาพ การรวมตัวของปัจเจกบุคคลมักจะมีสัญลักษณ์บางประการที่เป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกันซึ่งมากกว่าตัวบุคคล ซึ่งการทำพิธีกรรม ประเพณี ตัวประเพณีหรือพิธีกรรมจะเป็นสิ่งที่มนุษย์ร่วมกันสร้างขึ้นเป็นกรรมวิธีในการจัดการความสัมพันธ์ของคนในชุมชน สัญลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นด้วยชุมชนจะดำรงอยู่เป็นภาวะวิสัย (ภายนอกตัวมนุษย์) และกลับมาบังคับมนุษย์ปัจเจกบุคคลนั้น การปฏิสัมพันธ์จึงอยู่ภายใต้แบบแผนบางประการ ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นก่อน หรือพร้อมกับการปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคม มิติความสัมพันธ์จึงเป็นกระบวนการทำงานของมิติทุนสังคม กล่าวคือ มิติทุนทางสังคมจะดำรงอยู่จะมาจากการเคลื่อนไหว ปรับเปลี่ยนเป็นพลวัตรตลอดเวลาที่ต่อปัจจัยภายนอกชุมชน/สังคม มิติทุนปฏิสัมพันธ์จึงเป็นทุนประการหนึ่งที่สามารถมาเป็นฐานอธิบายชุมชนเป็นสุขซึ่งเป็นแหล่งศึกษาในงานชิ้นนี้ได้

ทุนปัญญาเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นและพัฒนาการในทางตะวันตก ซึ่งเป็นสังคมที่ประกอบด้วยหน่วยสังคมที่แยกย่อยและมีความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างเป็นทางการและเป็นกลไก เป้าหมายขององค์กรคือกำไร มิติความเป็นมนุษย์มักจะขาดหายไป การหันมาพิจารณามิติความเป็นมนุษย์และมิติที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ได้รับการพิจารณาให้มีความสำคัญ เมื่อแนวคิดนี้ถูกนำมาใช้กับสังคมไทยมีพื้นฐานของสังคมที่แตกต่างกัน แม้องค์กรที่เป็นหน่วยที่มีเป้าหมายคือการแสวงหาผลกำไร แต่วัฒนธรรมอันเป็นฐานการจัดความสัมพันธ์ภายในองค์กรและนอกองค์กรยังวางอยู่บนสังคมปฐมนิยมนิเวศน์แนวคิดนี้ได้ถูกนำมาเป็นกรอบการศึกษาองค์กร หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ตลอดจนงานชุมชนซึ่งถือว่าธรรมชาติมีความฐานของทุนทางปัญญาอยู่แล้ว

๒.๓.๔ ทูทางปัญญากับชุมชน (Intellectual Capital and Community)

ความหมายของชุมชนตามคำนิยามของพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒^{๓๑} ให้ความหมายว่าชุมชนหรือประชาคม คือ ๑). กลุ่มย่อยที่มีลักษณะหลายประการเหมือนกันลักษณะสังคม แต่มีขนาดเล็กกว่าและมีความสนใจร่วมกัน ประสานงานในวงแคบกว่า ชุมชน หมายถึง เขตพื้นที่ระดับของความคุ้นเคย และการติดต่อระหว่างบุคคล ตลอดจนพื้นฐานความยึดเหนี่ยวเฉพาะบางอย่างที่ทำให้ชุมชนต่างไปจากกลุ่มเพื่อนบ้าน ชุมชนมีลักษณะเศรษฐกิจเป็นแบบเลี้ยงตัวเองที่จำกัดมากกว่าสังคมแต่ภายในวงจำกัดเหล่านั้นย่อมมีการสร้างสรรค์ใกล้ชิดกว่า และความเห็นอกเห็นใจลึกซึ้งกว่า อาจจะมีสิ่งเฉพาะบางประการที่ผูกพันเอกภาพ เช่น เชื้อชาติ ต้นกำเนิดเดิมของชาติหรือศาสนา ๒). ความรู้สึกและทัศนคติทั้งมวลที่ผูกพันปัจเจกบุคคลให้รวมเข้าเป็นกลุ่ม

ความหมายของชุมชนมีความหมายหลากหลาย ทั้งในแง่ข้อเท็จจริงของความเปลี่ยนแปลงของชุมชนในเชิงประวัติศาสตร์ และความหลากหลายในการให้ความนิยามซึ่งเชื่อมโยงกับศาสตร์สาขาอื่นๆ แม้การให้ชุมชนเดียวกันแต่การให้คำนิยามชุมชนนั้นก็หลากหลายตามวัตถุประสงค์การนำไปใช้ประโยชน์ด้วยเช่นกัน

ผู้วิจัยอธิบายความหมายของชุมชนพอเป็นฐานการอธิบายทูทางปัญญาเป็นหลักเพื่อจะเชื่อมโยงกับชุมชน ซึ่งรายละเอียดของความหมายชุมชนจะอธิบายในหัวข้อถัดไป ตามความจำกัดความเบื้องต้นของชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์ต่อกันในระยะเวลาค่อนข้างยาวนานระยะหนึ่ง ภายในอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์บริเวณหนึ่งภายใต้แบบแผนประเพณีความเชื่อบางประการและมีเป้าหมายทั้งปัจเจกและเป้าหมายร่วมของคนในกลุ่มคล้ายกัน

ทูทางปัญญาที่สามารถแยกองค์ประกอบออกได้ ๔ องค์ประกอบข้างต้น และทูทางปัญญามีพัฒนาการการเกิดขึ้น ดำรงอยู่และการปรับใช้กับหน่วยสังคมอื่นที่แตกต่างจากแหล่งที่เป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดแนวคิดนี้ว่าแนวคิดทูทางปัญญามีจุดเริ่มต้นจากการพัฒนาองค์กรภาคธุรกิจไปสู่ผลกำไรจากฐานการพัฒนามูลค่าที่มองไม่เห็นแฝงอยู่ในบุคคล องค์กรและลูกค้า เมื่อนำแนวคิดนี้มาปรับใช้กับหน่วยทางสังคม/ชุมชนที่มีโครงสร้างและเป้าหมายแตกต่างจากองค์กรบริษัท อย่างไรก็ดีลักษณะของสภาพการรวมกลุ่มผูกมัดด้วยวัฒนธรรมคล้ายองค์กรและมีเป้าหมายร่วมกันเช่นเดียวกับองค์กรภาคธุรกิจ สารสำคัญของงานสภาพความร่วมมือและการขับเคลื่อนชุมชนไปสู่เป้าหมายทั้งเป้าหมายเฉพาะบุคคลและเป้าหมายร่วม บางชุมชนความผูกมัดระหว่างกันจะเน้นเป้าหมายเฉพาะบุคคล บางชุมชนที่มีความเข้มแข็งจะเน้นเป้าหมายร่วมของชุมชนเป็นฐานไปสู่เป้าหมายของบุคคลเป้าหมายของบุคคลและเป้าหมายชุมชนจึงมิได้แยกออกจากกัน โดยเฉพาะชุมชนที่และเป็นตัวอย่างชุมชนที่เป็นตัวอย่าง Best Practice เช่น ชุมชนที่กลุ่มพระสงฆ์กลุ่มตัวอย่างในอำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร เป็นกรณีศึกษาในงานชิ้นนี้

สารสำคัญของโครงสร้างการจัดความสัมพันธ์ระหว่างเป็นหน่วยของชุมชนและเป้าหมายร่วมกันบางประการ แสดงถึงชุมชนมีสิ่งที่แฝงให้ชุมชนมีดำรงอยู่ได้อย่างสมดุลและมีพลวัตสิ่งที่แฝงอยู่นี้ น่าจะสังเกตและศึกษาได้ว่ามีแบบ (model) บางประการโดยที่ผู้วิจัยได้ปรับแนวคิดทู

^{๓๑} ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมสังคมวิทยาฉบับราชบัณฑิตยสถาน, กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊ค, ๒๕๒๔)

ขององค์กรมาปรับใช้ส่วนหนึ่งและสิ่งที่นักวิชาการท่านอื่นได้ศึกษาและค้นพบทุนดังกล่าวแล้วมาปรับใช้เป็นฐานในการศึกษา ทุนที่ปรากฏในองค์กรภาคธุรกิจที่ชัดเจนคือทุนมนุษย์ (การให้คำนิยามและการแยกองค์ประกอบของนักวิชาการแต่ละท่านจะปรากฏทุนมนุษย์) และทุนองค์กร ส่วนทุนในชุมชนปรากฏชัดเจนที่สุดคือ ทุนมนุษย์และทุนสังคม ซึ่งนักวิชาการที่ศึกษาชุมชนจะแสดงทุนสองประการชัดเจนที่สุด เช่น พุดนัม^{๓๒}(Putnam) ได้ให้คำนิยามทุนมนุษย์และทุนทางสังคม ประการแรกให้คำนิยามเชิงกระบวนการคือ ความผูกพันของคนในสังคมมีความไว้วางใจกัน สายใยแห่งความผูกพันจะจัดระบบเป็นเครือข่าย ร้อยรัดด้วยวัฒนธรรม ประเพณีความเชื่อ ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ในการดำเนินชีวิต ประการที่สอง ให้คำนิยามในแง่เป็นหน่วยย่อยของสังคม เช่น สถาบันครอบครัว ศาสนา เป็นต้น จะเป็นเก็บบริกา สืบทอดสิ่งที่เป็นนามธรรมนั้น ทุนทางสังคมที่ดีจะเป็นสิ่งที่นำไปสู่การพัฒนาทุนมนุษย์ที่มีคุณภาพ ทุนมนุษย์ที่มีคุณภาพจะร่วมกันพัฒนาทุนทางสังคมที่มีความสุขได้เช่นกัน

จากงานศึกษาทั้งทุนทางปัญญาทางธุรกิจและทุนทางปัญญาชุมชน จะเห็นว่าทุนชุมชนมาพร้อมกับชุมชนดำรงอยู่ตั้งแต่ก่อนกำเนิดชุมชน การดำรงอยู่ของชุมชน การพัฒนาและขับเคลื่อนชุมชนโดยชุมชนหรือโดยหน่วยงานภายนอกเป็นกลไกขับเคลื่อนที่มีเป้าหมายเพื่อชุมชนมีความเข้มแข็ง ซึ่งในอดีตการขับเคลื่อนมาจากภายในชุมชนดำเนินไปตามธรรมชาติ สิ่งที่ถูกมัดก่อกำไว้เป็นชุมชนและดำรงอยู่อย่างเข้มแข็ง สิ่งที่ถูกมัดก่อกำไว้เป็นรูปธรรมและเป็นนามธรรม ได้แก่ ๑) มิติทุนทางสังคม (Social capital) เป็นผลรวมการจัดความสัมพันธ์ของชุมชนภายใต้แกนวัฒนธรรมและความเชื่อร่วมกันบางประการ ๒) มิติทุนมนุษย์ (Human capital) มนุษย์ในฐานะปัจเจกเป็นสมาชิกส่วนหนึ่งของชุมชนเป็นผู้กระทำ (subject) ให้ชุมชนขับเคลื่อนไปทิศทางใดทิศทางหนึ่ง บุคคลจึงเป็นทั้งผู้กระทำ (Subject) เช่น ผู้ขับเคลื่อน และผู้ถูกกระทำ (object) อันเป็นผลจากการขับเคลื่อนของบุคคลในชุมชนนั้น เช่น ได้มีการเรียนรู้เกิดขึ้น ๓) มิติทุนโครงสร้าง (Structural capital) ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม เศรษฐกิจพอเพียง องค์ความรู้อื่นๆ เป็นสิ่งที่มิติทุนสังคมและมิติทุนมนุษย์เป็นผู้ผลิตขึ้นและใช้ประโยชน์ ส่งทอดเป็นมรดกสู่มิติทุนมนุษย์รุ่นหลังต่อมา และ ๔) มิติทุนความสัมพันธ์ (Relational capital) เป็นกระบวนการขับเคลื่อนของมิติทุนมนุษย์กับมิติทุนอื่นๆที่เหลือ

๒.๓.๕ สรุปทุนปัญญา

ทุนทางปัญญา (Intellectual capital) เป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ในองค์กรหรือปรากฏอยู่ในหน่วยสังคมที่มีการรวมกลุ่มกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมในระยะเวลาที่ยาวนาน โดยเนื้อหาสาระของทุนนี้ดำรงอยู่ในหน่วยองค์กรหรือหน่วยสังคมพร้อมกับกำเนิดหน่วยสังคมนั้น เพราะการดำรงอยู่ การสืบสานให้หน่วยสังคมดำเนินไปอย่างสมดุลตามที่มุ่งหวังจะต้องมีปัจจัยบางประการเป็นองค์ประกอบของหน่วยสังคมนั้น ซึ่งปัจจัยนั้นอาจจะมองเห็นและมองไม่เห็น

ราวสองทศวรรษมีนักคิดทางธุรกิจได้แสวงหาวิธีที่จะเพิ่มมูลค่าทางธุรกิจและได้ใช้คำว่า “ทุนทางปัญญา” (Intellectual capital) หมายถึง มูลค่านามธรรมที่ไม่สามารถแตะต้องได้หรือสัมผัสได้เชิงประจักษ์ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า แฝงในตัวองค์กร ซึ่งองค์กรประกอบด้วยมนุษย์

^{๓๒} Putnam, Robert D. *Making Democracy Work*.1993.

(พนักงาน) การจัดความสัมพันธ์ของพนักงานต่อพนักงานด้วยการ ต่อลูกค้าและองค์ความรู้ที่เป็นแกน ในการจัดความสัมพันธ์และเป็นแกนกำหนดภาระงาน เป้าหมายของงาน การสร้าง ผลงานใหม่ เมื่อแยกองค์ประกอบสิ่งที่เป็นนามธรรมเหล่านี้เป็นหมวดครอบคลุมคุณสมบัติข้างต้น ทูทางปัญญา ในองค์กรประกอบด้วย ๑) มิตินมนุษย์ หมายถึง ทักษะประสบการณ์ที่ฝังในตัวมนุษย์ ๒) มิติน โครงสร้างหรือทุนองค์กร (บางครั้งมักจะใช้แทนกันได้) หมายถึง สิ่งที่ฝังอยู่ในตัวมนุษย์ดึงออกมาเก็บ ถ่ายทอดกันได้ และ ๓) ทุนปฏิสัมพันธ์หรือทุนลูกค้า (บางครั้งใช้แทนกันได้) หมายถึง ความสัมพันธ์ ระหว่างพนักงานกับลูกค้า/ผู้มีส่วนได้เสียกับองค์กร

อย่างไรก็ดี แนวคิดทุนทางด้านสังคมศาสตร์ทางด้านการพัฒนาชุมชน ได้ใช้คำว่า “ทุน” อธิบายสิ่งที่แฝงในตัวมนุษย์และในชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาสังคม/ชุมชนมาตั้งแต่หลังสงครามโลก ครั้งที่สอง ซึ่งแนวคิดเรื่องทุนมาพร้อมกับในแนวคิดการพัฒนาสังคม/ชุมชนประมาณครึ่งศตวรรษ มาแล้ว ทุนที่นักพัฒนากล่าวถึงคือ ๑) มิตินมนุษย์และ ๒) มิตินทางสังคม จะเห็นได้ว่า มิตินทั้งที่ ใช้กับองค์กรและมิตินด้านการพัฒนาที่มีความคาบเกี่ยวกันคือ มิตินมนุษย์ (Human capital) แต่มี จุดเน้นต่างกัน ตรงที่มิตินมนุษย์ที่องค์กรธุรกิจมุ่งเน้น ประสบการณ์ ทักษะ ความรู้ เป็นหลักที่เป็น คุณสมบัติในการขับเคลื่อนองค์กรไปสู่เป้าหมาย ทางด้านการพัฒนา/ชุมชน มิตินมนุษย์ เน้น จริยธรรม คุณธรรม ประสบการณ์เป็นหลัก ทั้งนี้เพราะมิตินมนุษย์ในชุมชนมุ่งความสัมพันธ์ของ ชุมชนเป็นกลไกขับเคลื่อนชุมชนไปสู่ความเข้มแข็ง

๒.๓.๖ แนวคิดทุนปัญญากับพระสงฆ์/ชุมชน

การดำรงอยู่ของชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์ตามแนวคิดระบบ (System Theory) ชุมชนมี องค์ภาพทำงานเป็นกลไกเปรียบอินทรีย์ร่างกายที่แต่ละหน่วยอินทรีย์ต่างทำงานเชื่อมโยงสัมพันธ์ ซึ่งกันและกัน ตามทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural-functionalism) แสดงถึงองค์ภาพเป็น โครงสร้างทางชุมชนคือหน่วยย่อยของชุมชน (เช่น ครอบครัว วัด โรงเรียน ราษฎร์ชาวบ้าน ผู้เฒ่าผู้ แก่ เป็นต้น) ทำหน้าที่รักษาคุณภาพของชุมชน อย่างไรก็ตาม ชุมชนสมัยใหม่ เป็นชุมชนไม่อาจจะอธิบาย เป็นภาพนิ่ง กล่าวคือ ชุมชนมีความเชื่อมโยงกับระบบโลกสมัยใหม่ ระบบทุนนิยม การค้าเสรีและอุดม คติของโลกยุคใหม่ที่เน้นการแข่งขัน ความเป็นปัจเจกและความมั่งคั่ง การนิยมความสำเร็จของชีวิตถูก อธิบายด้วยอุดมคติด้วยความมั่งคั่งทางวัตถุ ความเป็นชุมชนถูกดูดกลืนไปสู่ความเป็นระบบสากล หรือ ความเป็นตะวันตก (Westernization) หรือความเป็นอเมริกัน (Americanization) แนวคิดนี้เชื่อว่า พัฒนาการของโลกเป็นไปทิศทางเดียว กล่าวคือพัฒนาการทางสังคมจากสังคมเกษตรไปสู่สังคม อุตสาหกรรมและไปทุนนิยม จากสังคมชนบทไปสู่สังคมเมือง จากความเรียบง่ายไปสู่ความซับซ้อน อย่างไรก็ตาม อีกแนวคิดหนึ่งที่นักมานุษยวิทยาศึกษาภาคสนาม เห็นว่าพัฒนาการของสังคมเป็นไปได้ หลายทิศทาง การพัฒนาและการจำกัดความของการสำเร็จของการพัฒนาไม่ได้ถูกอธิบายด้วยคำนิยม หรือองค์ประกอบชุดเดียว เพราะลักษณะธรรมชาติของเงื่อนไขบริบทของแต่ละชุมชนจะมีความ แตกต่างกัน โดยเฉพาะเงื่อนไขของทุนบางประการที่ชุมชนได้ถักทอสร้างขึ้นพร้อมกับการรวมกลุ่ม เกิดขึ้นเป็นชุมชน ทุนดังกล่าวเป็นแกนร้อยรัดชุมชนให้ดำรงอยู่ พัฒนาการอย่างมีดุลภาวะ ขณะเดียวกันชุมชนก็พัฒนาปรับตัวจนทำให้สอดคล้องการเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอก พร้อมกับการ เรียนรู้เข้าใจกับความเปลี่ยนแปลงใหม่

ในหน่วยหนึ่งของสังคมนอกจากชุมชนคือกลุ่มพระสงฆ์ หน่วยพระสงฆ์ ในหน่วยทางสังคมทุกหน่วย หน่วยพระสงฆ์ถือว่าเป็นหน่วยที่เป็นแกนหลักในการจัดความสัมพันธ์ของคนสังคม จึงมีหน่วยที่สร้าง เก็บกัก สืบสานและรักษาทุนทางปัญญาอยู่ในตัวอย่างสมบูรณ์ ซึ่งได้แก่ ๑) มิตินุมนุชย์ เป็นหน่วยที่สร้าง รักษาจริยธรรมและเผยแผ่จริยธรรมทางพระพุทธศาสนาไปสู่หน่วยอื่นของสังคม ๒) มิตินุทนทางโครงสร้าง เป็นหน่วยที่มีการจัดความสัมพันธ์ของคนในองค์กรด้วยหลักธรรมวินัยทางพระพุทธศาสนาที่รักษาจริยธรรมอย่างเป็นระบบและศึกษาธรรมวินัยเพื่อเป้าหมายบุคคลและเป้าหมายทางสังคม ให้หน่วยอื่นทางสังคมได้ศึกษา ๓) มิตินุทนทางสังคม เป็นหน่วยที่นอกจากรักษาธรรมวินัยแล้วยังเป็นหน่วยที่เป็นผู้นำทางวัฒนธรรม ชี้นำทิศทางของสังคมได้ เป็นต้น เชื่อมโยงและสอดประสานในการขับเคลื่อนทุนทางโครงสร้างไปสู่เป้าหมายร่วมของชุมชนได้อย่างดี และ ๔) มิตินุทนการปฏิสัมพันธ์ ความเชื่อมโยงของทุนมิตินุชย์และทุนมิติเชิงโครงสร้าง ชุมชนมีสมานฉันท์ เป็นแกนในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนได้อย่างดี กลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหารจึงเป็นหน่วยทางสังคมที่สำคัญที่สร้าง กักเก็บรักษาทุนทางปัญญาที่สามารถขับเคลื่อนชุมชนไปสู่ความเข้มแข็งได้

๒.๔ แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง (Community Empowerment)

ค่านิยมความชุมชนเข้มแข็งมักเป็นทั้งกระบวนการการพัฒนาชุมชน ลักษณะของชุมชนที่เป็นผลลัพธ์ของการพัฒนาและยังหมายถึงเป้าหมายของการพัฒนาด้วย ความเป็นชุมชนเข้มแข็งมักจะมีได้เกิดขึ้นอิสระแยกออกจากแนวคิดอื่นแต่โยงกับหลายแนวคิด กล่าวคือคุณสมบัติของความเข้มแข็งจะโยงกับแนวคิดการพึ่งพาตนเองของชุมชน การจัดการตนเองของชุมชน การใช้ทุนทางปัญญา การใช้เศรษฐกิจพอเพียง การมีเครือข่ายเป็นประชาสังคม การพัฒนาที่ยั่งยืน ชุมชนมีความสุข เป็นต้น จึงดูเหมือนว่าความเป็นชุมชนเข้มแข็งเป็นผลของการพัฒนาเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม ความเป็นชุมชนเข้มแข็งจะมีความหมายเฉพาะที่มีพัฒนาการของตน ความหมายจึงเป็นทั้งกระบวนการ ผลลัพธ์และเป้าหมายของการพัฒนา ซึ่งอธิบายตามลำดับ ดังนี้

๒.๔.๑ ความหมายของชุมชนเข้มแข็ง

ความหมายของชุมชน คือ การที่สมาชิกในชุมชนมีความสามารถในการบริหารจัดการได้อย่างต่อเนื่อง และสามารถเผชิญกับภาวะวิกฤติต่างๆได้ ความเข้มแข็งของชุมชนเกิดจากการที่คนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน เข้ามาร่วมคิด ร่วมทำ มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ ความเป็นชุมชนจะทำให้มีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาทุกชนิดทั้งทางด้านเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม การเมืองและสุขภาพ^{๓๓}

^{๓๓} ประเวศ วะสี, ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคมและศีลธรรม, (กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๑) หน้า ๔๖.

ความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง การที่ชุมชนมีศักยภาพในการพึ่งพาตนเอง สามารถบริหารจัดการตนเอง จัดการทรัพยากร มีความรักท้องถิ่น เคารพในวัฒนธรรม ภูมิปัญญา มีการรวมกลุ่มเป็นเครือข่าย พอยู่พอกิน มีชีวิตอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีและสมดุลกับธรรมชาติ^{๓๔}

ชุมชนเข้มแข็ง คือ ความสามารถในการปรับตัว ในการที่จะจัดการความสัมพันธ์แบบใหม่ขึ้นมา เพราะระบบนิเวศและความสัมพันธ์ที่มีอยู่ภายนอกและภายในก็ตาม ไม่ได้ยู่คงที่ ดังนั้นชุมชนใดสามารถพัฒนาหรือสร้างสรรค์กฎเกณฑ์ใหม่ๆ ระบบความรู้ใหม่ๆ หรือการจัดองค์กรใหม่ๆ เพื่อปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เหล่านั้นได้อาศัยการคำนึงถึงการเห็นคุณค่าของการเป็นมนุษย์ เคารพในศักดิ์ศรีของคนอื่นๆ พร้อมๆ กับการทำให้อำนาจต่างๆ ยอมรับในสิทธิความชอบธรรมของตัวเองความสามารถในการสะสมทุนทางสังคม แล้วปรับให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงภายนอกและสภาพนิเวศที่ตนเองอยู่อย่างเหมาะสมและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ชุมชนนั้นสามารถควบคุมได้^{๓๕} และหมายถึง การคานอำนาจระหว่างรัฐกับสังคม รัฐกับกิจการรวมกลุ่มและการแสดงความคิดเห็นของสังคม ซึ่งหมายถึง สังคมที่สมาชิกมีความกระตือรือร้น เอาใจใส่งาน ถกเถียงร่วมกันในประเด็นร่วมกันของสังคมในสิ่งที่เป็ผลประโยชน์โดยรวมของภาคสาธารณะหรือของส่วนรวมอันมีหน่วยของสังคมการเมืองจะมีพื้นที่เปิดเวที โอกาสร่วมกันอยู่หนึ่งหรือมากกว่าหนึ่งประเภทซึ่งจะเป็นที่ที่ฝ่ายต่างๆ ในหน่วยหรือองค์กรได้พบปะสนทนาหรือสื่อสารกัน ทั้งนี้เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ความต้องการหรือบรรลุการประนีประนอม เพื่อผลประโยชน์โดยรวมของหน่วยหรือองค์กรนั้นไม่ว่าจะเป็นในระดับชุมชน จังหวัด ประเทศหรือประชาคมโลก^{๓๖}

ชุมชนเข้มแข็งมี ๓ มิติ คือ ๑) มิติทางเศรษฐกิจ ความเข้มแข็งของชุมชนมีความเป็นอยู่ที่พอเพียง เลี้ยงตนเองได้ โดยอาศัยหลักทางเศรษฐศาสตร์ คือ การได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ (Comparative Advantage) และหลักทางอุปสงค์อุปทาน เพื่อตอบคำถามพื้นฐานทางเศรษฐกิจของชุมชน ในแง่จะผลิตอะไร ผลิตอย่างไร และจำแนกแจกจ่ายให้กับใคร ๒) มิติทางสังคม มองที่ลักษณะทางวัฒนธรรมและการศึกษาที่ไม่แตกสลาย การคงอยู่ของของสถาบันดั้งเดิมของชุมชน รวมทั้งสายใยของวัฒนธรรม คือสมานฉันท์ ความผูกพันระหว่างครัวเรือน ๓) มิติการเมือง เป็นเรื่องของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Power Relation) ในการคบค้ำระหว่างชุมชนกับคนภายนอก ความเข้มแข็งจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อชุมชนมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เหมาะสม กล่าวคือ ต้องไม่เสียเปรียบหรือถูกกดขี่ มีอำนาจถ่วงดุล^{๓๗} (Countervailing Power)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ให้คำนิยามชุมชนเข้มแข็งไว้ว่า

“ชุมชนที่มีการรวมตัวเป็นปึกแผ่น มีศักยภาพในการพึ่งตนเองและการเรียนรู้ในระดับสูง มีองค์กรในชุมชน กลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงและภาคีเครือข่ายการพัฒนาที่เข้มแข็งของชุมชน รวมทั้ง

^{๓๔} เสรี พงศ์พิศ, วิธิดา วิธิตา แผนชีวิต เศรษฐกิจชุมชน, (กรุงเทพฯ : สกว., ๒๕๔๘)

^{๓๕} อานันท์ กาญจนพันธุ์, มิติชุมชน: วิธิตดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจและการจัดการทรัพยากร. (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, ๒๕๔๔) หน้า ๙๐

^{๓๖} ธีรยุทธ บุญมี, ประชาสังคม, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สายธาร, ๒๕๔๗) หน้า ๑๙-๒๒.

^{๓๗} ฌรงค์ เพชรประเสริฐ, ธุรกิจชุมชน เส้นทางที่เป็นไปได้, (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, ๒๕๔๒)

มีความสามัคคี เอื้ออาทร อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและดำรงไว้ซึ่งคุณค่าของประเพณี วัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน/ท้องถิ่นหรือเอกลักษณ์ความเป็นไทยได้อย่างต่อเนื่อง”^{๓๘}

จากคำสำคัญ (Key words) ของคำนิยาม ได้แก่ ความเป็นปึกแผ่น การพึ่งตนเอง (ด้านเศรษฐกิจ) การเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอตลอดชีวิต มีเครือข่าย ความสามัคคีและการดำรงเอกลักษณ์ของตนเอง และคำสำคัญเหล่านี้ถูกยึดเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชุมชนที่ปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจในช่วงเวลาเดียวกัน (กับการให้คำนิยาม) คือแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ และ ๑๑ องค์ประกอบที่เป็นตัวชี้วัดแสดงชุมชนเข้มแข็งจะต้องมีคุณสมบัติ ๓ ประการ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ^{๓๙} ได้แก่

๑) **ชุมชนพึ่งตนเองได้** หมายถึง ชุมชนมีการรวมตัวกันอย่างมั่นคง เป็นปึกแผ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ทรัพยากร และภูมิปัญญาของชุมชนได้เป็นหลัก มีกลุ่มผู้นำ องค์การในชุมชน และกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนหรือภาคีเครือข่ายช่วยการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพและขีดความสามารถของชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยประเด็นการประเมินกำหนดไว้ ๓ ประเด็นด้วยกันคือ ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน การเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาอย่างต่อเนืองและเศรษฐกิจชุมชน โดยมีตัวชี้วัด คือ สัดส่วนสหกรณ์/กลุ่มเกษตรกรที่มีเสถียรภาพทางการเงิน และสัดส่วนหมู่บ้านที่มีการเรียนรู้โดยชุมชน

๒) **ชุมชนเกื้อกูลกัน** คือ ชุมชนที่มีความรัก ความเอื้ออาทร ความสามัคคี และมีจิตสำนึกห่วงหาเหวนความเป็นชุมชนของตนร่วมกัน โดยประเด็นการประเมินกำหนดไว้ คือ การจัดสัดส่วนสวัสดิการในชุมชนและความสามัคคีช่วยเหลือเอื้อเกื้อกูลกัน โดยมีตัวชี้วัด ๑ ตัว คือ สัดส่วนหมู่บ้านที่มีการจัดสวัสดิการของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

๓) **การมีส่วนร่วมของชุมชน** หมายถึง คนในชุมชนได้ร่วมคิด ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมทำร่วมรับผิดชอบ ด้วยความผูกพันและมีอิสระในการแก้ไขปัญหา หรือพัฒนาความเป็นอยู่ของชุมชนหรือรักษาคุณค่าของประเพณี วัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน/ท้องถิ่นหรือเอกลักษณ์ความเป็นไทยให้ดีขึ้นและอย่างต่อเนื่องกับกลุ่มต่างในชุมชน โดยประเด็นการประเมินไว้ ๒ ประเด็นด้วยกันคือ การเป็นสมาชิกและการรักษาคุณค่าของประเพณี วัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน/ท้องถิ่นหรือเอกลักษณ์ความเป็นไทย โดยมีตัวชี้วัดที่เข้าคำนวณ ๑ ตัว คือ สัดส่วนครัวเรือนเป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กรในหมู่บ้าน

ชุมชนเข้มแข็ง คือ ชุมชนที่สมาชิกในชุมชน คือ ชุมชนที่สมาชิกในชุมชนมีความสามัคคี มีความซื่อสัตย์ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะเด็ก สตรี คนชราและผู้พิการ มีการรวมกลุ่มองค์กรในชุมชน ผู้นำมีคุณธรรม มีวิสัยทัศน์และรับฟังความคิดของสมาชิกในชุมชน สมาชิกในชุมชนมีโอกาสหาความรู้เพิ่มเติม มีอาชีพเลี้ยงครอบครัวได้ ครอบครัวมีความสุข รักใคร่ปรองดองกันอยู่พร้อมหน้าและมีสุขภาพที่แข็งแรง นอกจากนี้ สมาชิกในชุมชนสามารถร่วมกันแก้ไขปัญหาภายในชุมชนได้โดยการมีส่วนร่วม^{๔๐}

^{๓๘} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. หน้า ๘๐.

^{๓๙} อ้างแล้ว หน้า ๘๒

^{๔๐} สมพันธ์ เตชะอธิกและคณะ, การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน, (ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๗) หน้า ๑๐

ความหมายชุมชนเข้มแข็งจากคำนิยาม มีความหมาย ประการ ความเข้มแข็งของตัวบุคคล ครอบครัว และคนในชุมชน ความเข้มแข็งของบุคคล ได้แก่ การมีคุณภาพชีวิตที่ดี คำนิยามเน้นย้ำสุขภาพที่ดีโดยเฉพาะสิ่งที่เป็นนามธรรม คือ ความมีศักดิ์ศรี การอยู่ในสภาพแวดล้อมสังคมที่มีธรรมาภิบาล นอกจากนี้ ความหมายชุมชนเข้มแข็งในเชิงชุมชนและในเชิงโครงสร้างแล้ว ความเข้มแข็งของชุมชนจะสัมพันธ์กับแนวคิดอื่นๆ

๒.๔.๒ พัฒนาการของชุมชนเข้มแข็ง

พัฒนาการของชุมชนเข้มแข็งในสังคมไทยได้รับการกล่าวถึงร่วมสมัยกับแนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) แนวคิดประชาสังคม (Social Civil) และแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) เกิดขึ้นราวเกือบสามทศวรรษที่ผ่านมา พร้อมกับการกล่าวถึงผลกระทบของการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมาอย่างจริงจัง ที่เน้นการพัฒนาจากส่วนกลางมาสู่ชนบท ผลพวงจากการผูกขาดอำนาจทั้งเชิงการเมืองและเศรษฐกิจ ทำให้ชุมชนมีความอ่อนแอ ทำให้ประเด็นคำว่า “ชุมชนเข้มแข็ง” ได้ถูกกล่าวถึง กันอย่างมาก กระแสเรียกร้องของแนวคิดการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนได้เกิดขึ้น เป็นการสวนทางกับแนวทางการพัฒนากระแสหลักที่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโลก ยุคโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลกระทบต่อการทำลายฐานทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมซึ่งทรัพยากรระหว่างภาครัฐและประชาชนและการพัฒนานำไปสู่ความยั่งยืน หันมาให้ความสำคัญต่อความเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งมากขึ้น คำว่า “ชุมชนเข้มแข็ง” แท้ที่จริงก็คือ วาทกรรม (Discourse) อย่างหนึ่งเป็นการเปิดพื้นที่ทางความคิดให้กับประชาชนและชุมชนท้องถิ่นได้มีโอกาสนำมาใช้ในการสร้างวาทกรรมการพัฒนา ที่ถูกผูกขาดมาตลอด การศึกษาแนวคิดของคำว่า “ชุมชนเข้มแข็ง” ที่มาจากชุมชน จึงอาจมองแตกต่างจากรัฐเพราะเกิดจากฐานวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน พลังชุมชน และความมีอิสระ ในการเลือกวิถีการพัฒนาที่มาจากชาวบ้านด้วยการปฏิบัติโดยตรง มีความถูกต้องตามบริบทของสังคมไทยอย่างแท้จริง ทั้งนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงแนวคิดในการพัฒนา และจากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็งในประเทศไทย พบว่า กระแสแนวคิดมีอยู่ ๓ กระแสแนวคิด^{๔๑} ได้แก่

๑ กระแสผู้นิยมการมีส่วนร่วมและสิทธิของประชาชน

๒ กระแสผู้นิยมแนวคิดธรรมรัฐหรือธรรมาภิบาลเป็นแนวคิดที่มาจากตะวันตกที่เรียกว่า Good Governance

๓ กระแสผู้นิยมแนวคิดประชาสังคม (Civil Society)

ทั้งสามกระแสล้วนแต่ให้ความสำคัญต่อความเข้มแข็งของชุมชนทั้งสิ้น สังคมไทยเป็นชุมชนสังคมแบบประเพณี มีความเป็นเครือญาติสูง และเห็นว่าแกนหลักของสังคมไทย คือ ชุมชน สอดคล้องกับแนวความคิดชุมชนชนาธิปไตย ธัมมาธิปไตยว่า เป็นการผสมผสานแนวคิดที่หลากหลายทั้งในอดีตและปัจจุบัน บนภูมิปัญญาและรากเหง้าชุมชน สังคมและธรรมชาติสิ่งแวดล้อมไทย โดยเอา

^{๔๑} โอภาส ปัญญา, พิเชษฐ์ หนองช้าง บรรณาธิการ, ประชาคมรากหญ้า ขบวนการคนกล้า สร้างบ้าน วันใหม่ : ประสบการณ์จริงจากชุมชนเข้มแข็งระดับตำบล 4 ภาค. (กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๔๒)

ชุมชนแบบองค์รวมที่พึ่งพาตนเองได้เป็นจุดยืน เป็นที่มั่นในการสร้างระบบเศรษฐกิจใหม่และประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับสังคมไทย^{๔๒} คำว่า “ความเข้มแข็งของชุมชน” เป็นการสร้างแบบอุดมคติแบบใหม่ กล่าวคือ ชุมชนถูกแบ่งขั้วออกเป็นชุมชนที่เข้มแข็งและชุมชน ที่อ่อนแอ อาจเป็นการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนให้แตกต่างกัน การกระตุ้นหรือชักนำให้หมู่บ้านก้าวไปสู่ความทันสมัย โดยผ่านสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” และการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการพัฒนาเพียงแค่เปลี่ยนจากความทันสมัย มาเป็นความเข้มแข็งที่มีต้นแบบของการพัฒนาไว้แล้วนั่นเอง แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็งในสังคมไทย มองว่า เป็นแบบการใช้แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเป็นฐานวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของตนเอง ได้รับการฟื้นฟูนำไปสู่การพัฒนา ที่ยั่งยืน มีลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมชุมชน คือ ความเอื้ออาทรกัน ช่วยเหลือเกื้อกูล พึ่งตนเอง มีภูมิปัญญาของตนเองในการจัดการกับชีวิตความเป็นอยู่อย่างเป็นองค์รวม มีศีลธรรมเป็นตัวกำกับ ควบคุมความประพฤติผ่านโครงสร้างความสัมพันธ์ภายในชุมชน โดยแนวคิดวัฒนธรรมของชุมชนนี้ได้รับการพัฒนาขึ้นมาเป็นแนวคิดชุมชนเข้มแข็ง^{๔๓}

จากที่ได้กล่าวมานั้นพอสรุปได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็งเป็นชุมชนที่มีลักษณะการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน โดยมีวัฒนธรรมความเป็นอยู่ภายในชุมชนที่คล้ายคลึงกันและมีเป้าหมายในการทำกิจกรรมร่วมกันภายในชุมชน

๒.๔.๓ ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง

ชุมชนเข้มแข็งคือชุมชนที่พึ่งตนเองได้ ชุมชนเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้มีลักษณะสำคัญใหญ่ๆ ๔ ประการ คือ ๑) เป็นชุมชนเรียนรู้และพร้อมจะเรียนรู้ ไม่รอสูตรสำเร็จในการแก้ไขปัญหา ไม่นั่งรอความช่วยเหลือจากรัฐหรือภายนอก แต่มีส่วนร่วมในการค้นหาทางออกจากปัญหาและพัฒนาศักยภาพของตนเอง ๒) เป็นชุมชนที่ตัดสินใจได้อย่างอิสระ เป็นอิสระจากการครอบงำของคนอื่น สถาบันอื่น องค์กรอื่น ไม่ว่าจะเป็นนักการเมือง พ่อค้า ข้าราชการ อาจารย์ เอ็นจีโอ เป็นอิสระเพราะการตัดสินใจด้วยข้อมูลและความรู้ที่ค้นหามา ไม่ใช่เพราะคนอื่นบอกหรือแนะนำ ซึ่งเมื่อเราผิดพลาดขาดทุน คนแนะนำไม่เคยรับผิดชอบอะไรเลย ๓) เป็นชุมชนที่มีการจัดการ “ทุน” ของตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ ทุนซึ่งมีอะไรมากกว่าเงิน เป็นทุนทางทรัพยากร ความรู้ ภูมิปัญญา ทุนโภคทรัพย์และทุนทางสังคม ทำให้มีรากฐานที่มั่นคง มีหลักประกันชีวิตที่มีได้ฝากประกันชีวิตไว้กับธุรกิจการค้าที่ชุมชนมักไม่มีความรู้ความชำนาญ แต่ฝากไว้กับระบบเศรษฐกิจชุมชนที่มั่นคงและพอเพียง ๔) เป็นชุมชนที่มีธรรมาภิบาล โปร่งใส ตรวจสอบได้ ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การดำเนินงานเพื่อประโยชน์สุขแก่ส่วนรวม สามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่างๆด้วยสันติวิธีและภูมิปัญญา

เสรี พงศ์พิศ อธิบายชุมชนเข้มแข็งว่าไม่ได้ปฏิเสธโรงพยาบาล การแพทย์สมัยใหม่ แต่ยกไว้ในที่ที่ควรอยู่ ไปขอรับบริการเมื่อจำเป็น รู้ตัวว่าสุขภาพดีนั้นจำเป็นต้องสร้างเอง รู้จักวิธีป้องกันมิให้เกิดปัญหาสุขภาพ และรู้ความมั่นคงด้านสุขภาพนั้นน่าจะมีอยู่ ๔ ประการ คือ

^{๔๒} พิทยา ว่องกุล, สร้างสังคมใหม่: ชุมชนประชาธิปไตย-ธรรมาธิปไตย. ชุดภูมิปัญญา ลำดับที่ ๙ (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๒)

^{๔๓} พงษ์พิศณ ชุมพล, มาตรการทางกฎหมายในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาสังคมในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓)

๑ ความมั่นคงด้านอาหาร อาหารคือพื้นฐานสำคัญที่สุด ทำอย่างไรให้มีอาหารที่ดี ถูกสุขลักษณะอนามัย เพียงพอต่อความต้องการ ทำอย่างไรจึงจะกินอาหารให้เป็นยา ใช้กินยาเป็นอาหาร หรือที่เรียกว่ากินยาแทนข้าว

๒ ความมั่นคงด้านอาชีพ หมายถึงการมีงานทำ มีรายได้ มีความจำเป็นขั้นพื้นฐานเพื่อการยังชีพและมีชีวิตที่มีคุณภาพ ความมั่นคงยั่งยืนของอาชีพขึ้นอยู่กับความรู้ความเข้าใจในการเลือกประกอบอาชีพตามศักยภาพของตนเอง การจัดการ “ทุน” ของตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ

๓ ความรู้ในการดูแลสุขภาพด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้สากล การเรียนรู้ตนเองในประเพณีท้องถิ่นแต่เดิมเป็นเรื่องปกติธรรมดา หมอยาที่มีความชำนาญในการดูแลสุขภาพเป็นผู้รู้ซึ่งก็จริง แต่ก็ถ่ายทอดความรู้อย่างน้อยขั้นพื้นฐานให้ชาวบ้านทั่วไปเวลาดูแลคนไข้ โดยให้ญาติพี่น้องที่ล้อมรอบคนไข้ได้รับรู้ว่าอาการอย่างนั้นอย่างนี้เป็นอะไร ให้กินอะไร งดเว้นอะไร

๔ การแพทย์แผนปัจจุบัน ไม่มีใครปฏิเสธการแพทย์แผนปัจจุบัน เพียงแต่ไปใช้บริการเมื่อจำเป็นจริงๆ ไม่พราเปรื่อ แค่วัดหัวตัวร้อนก็ไปหาหมอ อะไรก็ไปปรึกษาหมอหมด สถานือนามัยโรงพยาบาลชุมชน โรงพยาบาลศูนย์ มีความสำคัญ แต่ไม่ควรเป็นเพียงที่รักษา ควรให้ข้อมูลเพื่อให้ชาวบ้านได้เรียนรู้และสามารถดูแลตนเองและผู้เกี่ยวข้องได้ด้วย^{๔๔}

๒.๔.๔ กระบวนการเข้าสู่ความเป็นชุมชนเข้มแข็ง

ชุมชนเข้มแข็งมักจะมีคามหมายในเชิงแสดงผลลัพธ์จากการพัฒนาชุมชน อย่างไรก็ตามชุมชนเข้มแข็งยังมีความหมายการกระบวนหรือมรรควิธีการนำไปสู่ผลลัพธ์เช่นนั้นด้วย กล่าวคือกระบวนการเสริม

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้กล่าวถึงกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในทัศนะของหน่วยงานภาครัฐ ไว้ว่า การสนับสนุนองค์กรชุมชนให้มีการเตรียมคน และชุมชน ให้สามารถรองรับแก้ปัญหา และการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพร้อมๆ กันทุกด้าน โดยพัฒนาศักยภาพให้คนในชุมชนรวมกลุ่มกันร่วมคิดร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบและร่วมรักษาผลประโยชน์ของชุมชนด้วยตนเอง ขณะที่คณะกรรมการส่งเสริมความเข้มแข็ง กล่าวว่า ระบบและกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนยั่งยืนหรือเรียกว่าแนวทางการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนของชุมชนหรือชุมชนยั่งยืน^{๔๕} (Sustainable Community) นอกจากนี้คณะกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤติได้กล่าวถึงกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนไว้ ดังนี้

๑ การส่งเสริมศักยภาพกรรมการหมู่บ้านในการเป็นแกนเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยการสร้างจิตสำนึกของประชาชน กลุ่ม/องค์กร ให้มีส่วนร่วมในกระบวนการแก้ปัญหา ผลกระทบวิกฤติการเพิ่มขีดความสามารถของผู้นำหมู่บ้านในการวิเคราะห์สถานการณ์การจัดทำ

^{๔๔} เสรี พงศ์พิศ, คู่มือการทำวิสาหกิจชุมชน, (กรุงเทพฯ: เจริญวิทยาการพิมพ์, ๒๕๕๒)

^{๔๕} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙) (กรุงเทพฯ : สนง.คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๕) หน้า ๑๘

แผนปฏิบัติการ และการดำเนินงานตามแผนการจัดเวทีการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนชาวบ้านและผู้มีส่วนได้เสีย เพื่อร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์ผลกระทบของวิกฤติที่มีต่อชุมชนวางแผนแก้ไขปัญหาติดตามการปฏิบัติตามแผนและประเมินผลการปฏิบัติงานร่วมทำและการส่งเสริมการสร้างเครือข่ายระหว่างหมู่บ้านในการทำแผนร่วมกัน

๒ การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในตำบล โดยการพัฒนาทัศนคติขององค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น ให้ยอมรับและสนับสนุนกระบวนการ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ปัญหาวิกฤติการเสริมสร้างขีดความสามารถขององค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นในการสนับสนุนกรรมการหมู่บ้านจัดเวทีการแลกเปลี่ยน

๓ การสนับสนุนการส่งเสริมศักยภาพการของกรรมการหมู่บ้านและองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น โดยการจัดตั้งกลุ่มแกนนำระดับตำบล ในสนับสนุนการบริหารจัดการพัฒนาและวิชาการให้แก่หมู่บ้าน การสร้างและพัฒนาเครือข่ายระหว่างกรรมการหมู่บ้านองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นให้ช่วยเหลือเกื้อกูลกันและการสนับสนุนศูนย์ข้อมูลของกรมการพัฒนาชุมชนในการให้ข้อมูลแก่หมู่บ้านในการจัดทำแผน ในขณะที่คณะอนุกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤติโดยเป้าประสงค์ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนว่ามีเป้าหมาย ๒ ประการ คือ

๓.๑ การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจวางแผนดำเนินงานและติดตามประเมินการแก้ปัญหาวิกฤติของชุมชนในลักษณะประชาคม

๓.๒ การเสริมสร้างสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการพัฒนาแบบองค์รวม จำแนกเป็น ๓ ด้าน คือ การปรับวิธีคิด ทัศนคติและพฤติกรรมของบุคลากรภาครัฐให้สนับสนุนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การทำงานร่วมกับภาคีการพัฒนาและการระดมความร่วมมือทางสังคมทุกๆ ด้าน เพื่อสนับสนุนให้ชุมชนสามารถเผชิญกับปัญหาวิกฤติได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๔๖}

การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งจะต้องวางอยู่บนคุณค่าของชุมชนเอง กล่าวอีกนัยหนึ่งวางอยู่บนทุนปัญญาของชุมชน ซึ่งได้แก่

๑ ระบบคุณค่า อุดมการณ์ความเชื่อที่วางอยู่บนพื้นฐานของการเคารพต่อธรรมชาติและมีความเอื้อเฟื้อต่อกัน

๒ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการเรียนรู้ที่ชุมชนสร้างสรรค์และส่งต่อมา

๓ ผู้นำทางปัญญาของชุมชนที่มีบทบาทในการเสริมสร้างความเข้มแข็ง

๔ โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวราบที่เอื้อต่อการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๕ สถาบันชุมชนประกอบด้วย กฎจารีต ประเพณี จิตสำนึกร่วมและองค์กรชุมชนที่ควบคุมให้ชุมชนดำเนินไปตามระบบคุณค่าและความคิด

๖ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไปตามเงื่อนไขสังคม เศรษฐกิจและการเมือง

๗ กลุ่มหรือองค์กรสาธารณะในภาคประชาสังคมที่เข้ามาหนุนเสริม

พิจารณาในแง่ของชุมชนและกระบวนการหรือมิติทางโครงสร้างก็คือ

^{๔๖} คณะอนุกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤติ, การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤติ, (กรุงเทพฯ : กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๔๒)

๑ เน้นกระบวนการรวมกลุ่มหรือความเป็นกลุ่มทางสังคม ความเป็นชุมชน ตั้งอยู่บนหลักของศีลธรรมว่า ทุกคนมีความเป็นคนเสมอกัน มีศักยภาพที่จะมีความเอื้ออาทรต่อกัน เรียนรู้ร่วมกันและมีความสัมพันธ์ทางราบ

๒ กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Investment Fund. SIF) เป็นกองทุนชุมชนเพื่อสนับสนุนองค์กรท้องถิ่นให้เกิดกิจกรรมที่ยั่งยืน

๓ การสร้างเครือข่ายชุมชน เป็นการช่วยให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็วสามารถหาทางเลือกการแก้ไขปัญหาของตนเองได้อย่างเหมาะสม โดยเน้นกระบวนการในการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ เช่น การจัดสัมมนา การรวมตัวกันจัดการกับการแก้ปัญหาข้อขัดแย้งต่างๆ

๔ องค์กรประชาสังคมมีบทบาทในการเฝ้าระวังติดตามสถานการณ์และปัญหาของสังคมทำหน้าที่เป็นปากเป็นเสียงของประชาชน และเป็นตัวเร่งเพื่อให้รัฐบาลและประชาชนมีจิตสำนึกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

๕ เศรษฐกิจชุมชนที่เป็นกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

๖ กองทุนหมู่บ้านและชุมชนแห่งชาติ

๗ ธนาคารประชาชนเพื่อช่วยเหลือประชาชนให้มีเงินทุนสนับสนุนในการประกอบอาชีพ^{๔๗}

การประยุกต์และพัฒนาทุนทางสังคมให้แข็งแรงเพียงพอที่จะนำไปสู่การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง คือ การพึ่งพาตนเอง และพึ่งพากันเองได้ เมื่อชุมชนมีความเข้มแข็งก็ย่อมจะเป็นรากฐานที่มั่นคงของสังคมส่วนรวมได้ต่อไป โดยให้ความสำคัญต่อศาสนธรรมที่เป็นแก่นของทุกทางสังคมในด้านความสำนึกท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรบุคคล เครือข่ายบุคคล ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิตทางวัฒนธรรม เอกลักษณ์ อัตลักษณ์และความเอื้ออาทรต่อกัน ดังนั้น ทุนทางสังคมใหม่จะเกิดขึ้นได้โดยการนำเอาทุนเดิมทางสังคมมารวมกันและการจัดการเชิงสังคม จึงกลายเป็นทุนทางสังคมใหม่นั้นเอง การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนควรเริ่มที่เศรษฐกิจชุมชน ชุมชนมีส่วนร่วมให้ชุมชนเข้มแข็ง โดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ความร่วมมือซึ่งกันและกัน มีการวางแผนและคิดอย่างเป็นระบบก็จะทำให้งิจกรรมชุมชนสำเร็จได้ การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน คือ ประชาชนต้องมีความรู้ความเข้าใจและเกิดประโยชน์แก่ตนเองครอบครัวและสังคม ต้องมีปัจจัยพื้นฐานมาจากทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวชุมชนมีส่วนร่วม มีเครือข่ายหลากหลายมิติ

๒.๔.๕ องค์กรประกอบของชุมชนเข้มแข็ง

การพัฒนาให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้และมีความสุข คือการทำให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกร่วมกัน มารวมตัวกันในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน ในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันด้วยความรักและความเอื้ออาทรต่อกันภายใต้ระบบการจัดการร่วมกันเพื่อประโยชน์สาธารณะมีความเชื่อมโยงกัน

^{๔๗} ทศนีย์ (ไทยาภิรมย์) ลักยณาวิชานซ์, การสังคมสงเคราะห์ชุมชน: มรรควิธีสู่ชุมชนเข้มแข็ง, (กรุงเทพฯ ; พิมพ์ครั้งที่ ๕ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕) หน้า ๓๐

เป็นเครือข่ายทำให้เกิดโครงสร้างสังคมที่มีความสัมพันธ์ในแนวราบที่เท่าเทียมกันจะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ซึ่งมีลักษณะดังนี้

๑ มีจิตสำนึก (Community Conscientiousness) หรือเป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (Spirituality) คือ สมาชิกสำนึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชน มีความตั้งใจที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบปัญหาต่างๆ กับบุคคลอื่นๆ อย่างเท่าเทียมกันและมิตรภาพ ยอมรับในศักยภาพของกันและกัน และยอมรับในความแตกต่างหลากหลายระหว่างสมาชิกมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน

๒ มีจิตวิญญาณชุมชน (Community Spirituality) คือ การที่สมาชิกมีความจงรักภักดีต่อชุมชน เสียสละทำงานเพื่อชุมชนหวงชุมชน มีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกัน เช่น วัด เครือญาติ หรือความสัมพันธ์ทางสังคมแบบต่างๆ ทำให้ชุมชนมีชีวิตจิตใจเหมือนเป็นสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่ง ความมีจิตวิญญาณชุมชนทำให้เกิดความปิติ ความสุขอย่างล้นเหลือ เป็นพลังเยียวยาที่ทำให้คนและชุมชน มีความสุข จิตวิญญาณชุมชนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจากการมีจิตสำนึกชุมชน ซึ่งนอกจากจะทำให้ชุมชนเข้มแข็งโดยตรงแล้วยังเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งแก่ชุมชนในด้านอื่นๆ อีกด้วยเพราะเป็นเสมือนการทำให้สมาชิกในชุมชนมีจิตใจแข็งแกร่งมีความพร้อมที่จะรวมพลังกันเพื่อพัฒนาชุมชนของตนต่อไป

๓ เป็นชุมชนเรียนรู้ (Community Learning) คือ สมาชิกช่วยกันเรียนรู้หรือเรียนรู้เป็นกลุ่มมีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา รู้ข่าวคราวในด้านต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ซึ่งอยู่นอกชุมชนและความรู้เกี่ยวกับชุมชน ที่เป็นผลมาจากการปฏิบัติหรือประสบการณ์ที่ได้รับร่วมกันหรือเป็นกระบวนการเรียนรู้และการตัดสินใจร่วมกัน ความรู้ที่เกิดขึ้นจึงเป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกันผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิดร่วมกันเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน การเป็นชุมชนเรียนรู้ทำให้สมาชิกการเรียนรู้ร่วมกันซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินงานพัฒนาชุมชนร่วมกันเพราะผลจากการเรียนรู้จะนำไปสู่การคิดหาวิธีการที่จัดร่วมกันพัฒนาชุมชนของตน

๔ องค์กรชุมชนเข้มแข็ง คือ ประชาชนรวมตัวกันเหนียวแน่นด้วยจิตสำนึกชุมชนและจิตวิญญาณชุมชนผนึกกำลังกันเพื่อช่วยแก้ปัญหาของชุมชนซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้ร่วมกันไม่ใช่ต่างคนต่างทำ

๕ มีการจัดการชุมชนที่ดี (Community Management) คือ สมาชิกของชุมชนสามารถจัดการตนเองและชุมชนได้ วางแผนจัดกระบวนการ ดำเนินงานและประเมินผลการพัฒนาชุมชนของตนเองได้ทำให้องค์กรชุมชนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๖ มีเครือข่ายชุมชน (Community Network) คือ มีกระบวนการเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มและองค์กรชุมชนต่างๆ เข้าด้วยกัน ด้วยระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและการประชาสัมพันธ์ด้วยความสมานฉันท์ ทำให้เกิดการรวมจิตสำนึกและวิญญาณของสมาชิกและองค์กรชุมชนต่างๆ ให้มีพลังเข้มแข็ง

๗ การมีภาวะผู้นำชุมชน (Community Leadership) คือ ผู้นำเป็นผู้ประสานความคิดของสมาชิกให้มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็น ไม่ผูกขาดความเป็นเจ้าของชุมชนเพียงผู้เดียวพร้อมจะเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นกับผู้อื่น ผนึกตัวเองเข้ากับชุมชนได้อย่างแนบแน่นและร่วมทำประโยชน์เพื่อชุมชน โดยสรุปผู้นำที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งคือผู้ที่เชื่อมประสานแนวความคิดต่างๆ ของสมาชิกและองค์กรชุมชนเพื่อนำไปปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมนั่นเอง

๘ เป็นชุมชนพึ่งตนเองได้ (Community self-Reliance) คือ สมาชิกและองค์กรต่างๆ ในชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะช่วยเหลือหรือพึ่งตนเองได้ทั้งทางเศรษฐกิจ การเมืองการปกครองสังคม และวัฒนธรรมทั้งในยามปกติและประสบกับภาววิกฤตต่างๆ อันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนที่พึงประสงค์^{๔๘} โดยสาระสำคัญก็คือ องค์กรประกอบของปัจเจกคือ คนมีจิตใจที่มีธรรมะ ในระดับกลุ่มมีการเรียนรู้ร่วมกัน มีมิตรภาพ มีการจัดการความรู้และแก้ปัญหาชุมชนและตนเองได้

๒.๔.๖ ชุมชนเข้มแข็งกับการสืบสานเครือข่ายของพระสงฆ์

ทุนทางปัญญา เครือข่ายและการจัดการทางปัญญามีความหมายแตกต่างกันและแยกออกจากกัน แต่ในตัวมนุษย์คุณสมบัตินี้มีได้แยกออกจากกัน พระสงฆ์หรือชุมชนมีความเข้มแข็งหมายถึง พระสงฆ์หรือชุมชนมีการจัดการความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างมวลสมาชิกในองค์กรหรือในชุมชนนั้น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นการสร้างเครือข่ายอย่างหนึ่ง สิ่งที่ใช้เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ก็คือทุนทางปัญญา กล่าวได้ว่า ชุมชนเข้มแข็งเป็นผลของการกระบวนการจัดการความรู้ระหว่างมวลสมาชิกภายในองค์กรและเครือข่ายกับสมาชิกองค์กรภายนอก สิ่งที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนไม่ได้เกิดจากสูญญากาศ แต่เป็นสิ่งที่ฝังอยู่ในสมาชิกและองค์กรคือทุนทางปัญญานั้นเอง ชุมชนเข้มแข็งเป็นผลลัพธ์ของการจัดการความรู้เป็นกระบวนการ ทุนทางปัญญาเป็นทุนหรือปัจจัยนำเข้าที่ดำรงอยู่ในชุมชนหรือองค์กรนั้นๆ เพราะฉะนั้นการจะสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนปัจจัยสำคัญเบื้องต้น ชุมชนหรือองค์กรจะมีทุนที่แฝงอยู่ในชุมชนหรือองค์กรในระดับหนึ่ง ทุนที่ดำรงอยู่จะเป็นฐานให้สร้างทุนต่อมา กระบวนการจัดการความรู้ก็เป็นทุนประเภทหนึ่งคือทุนปฏิบัติสัมพันธ์ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเพื่อจัดการความรู้มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากการปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันในแง่ที่การปฏิสัมพันธ์แบบการจัดการความรู้มีเป้าหมายก่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกันที่ชัดเจน ซึ่งก่อให้เกิดเครือข่ายโดยธรรมชาติต่อมา

พระสงฆ์กลุ่มตัวอย่างในอำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหารมีทุนบางประการที่มีความเด่นชัดมากกว่าพระสงฆ์ในพื้นที่อื่น กล่าวคือ มีการสร้างเครือข่ายที่เคยเกิดขึ้นในอดีตและเครือข่ายนั้นยังได้รับการสืบทอดในกลุ่มพระสงฆ์ในปัจจุบันบนพื้นฐานของการผูกมัดตามพระธรรมวินัยและประเพณี มากกว่าความผูกมัดตามกฎหมายคณะสงฆ์ การจัดความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายตามประเพณีนี้ได้เฉพาะกลุ่มพระสงฆ์ยึดถือเท่านั้นแต่มวลสมาชิกของคนในชุมชนร่วมกันยึดถือ ทั้งนี้เพราะประเพณีถูกสร้างและใช้ประโยชน์ร่วมกันของคนในสังคม การยึดถือจารีตประเพณีร่วมกันจึงทำให้หน่วยพระสงฆ์และชุมชนมีเป้าหมายร่วมกันและมีความโยงใยระหว่างกันระหว่างกัน การสืบสานเครือข่ายของพระสงฆ์ที่มีการจัดการความรู้โดยธรรมชาติจึงนำไปสู่การสร้างชุมชนชนทั้งการด้านจริยธรรม สถาบันครอบครัว การสร้างรายได้และการสร้างสภาพแวดล้อมชุมชนให้น่าอยู่นำมาสู่ความเป็นชุมชนเข้มแข็งต่อมา

^{๔๘} ประเวศ วะสี, เศรษฐกิจแห่งการพึ่งตนเอง: ความเข้มแข็งจากฐานล่าง, (กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๐)

๒.๕ บริบทพื้นที่ศึกษา

บริบทพื้นที่ในการศึกษาผู้วิจัยแยกออกเป็น ๒ ประเภทตามเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย คือ ๑) บริบททางภูมิศาสตร์/สังคม ๒) บริบทเครือข่ายความสัมพันธ์ของพระสงฆ์

๒.๕.๑ บริบททางภูมิศาสตร์/สังคม

จังหวัดมุกดาหารตั้งอยู่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีแม่น้ำโขงเป็นเส้นพรมแดน ตั้งอยู่สูงที่ ๑๖ - ๑๗ องศาเหนือ และเส้นแวงที่ ๑๐๔-๑๐๕ องศาตะวันออก มีพื้นที่ทั้งหมด ๔,๔๐๗ ตร.กม. หรือ ๒,๗๑๒,๔๐๐ ไร่ อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ระยะทาง ๖๔๒ กิโลเมตร

ผู้นับถือศาสนาพุทธ คิดเป็นร้อยละ ๙๖.๘๐ ศาสนาอิสลาม ร้อยละ ๐.๒ ศาสนาคริสต์ ร้อยละ ๓

จากข้อมูลแผนพัฒนาจังหวัดมุกดาหาร^{๔๔} ในปีพ.ศ. ๒๕๕๗ สถิติศาสนสถานแยกได้ ดังนี้ ศาสนาพุทธ มีวัดในพระพุทธศาสนา จำนวน ๓๔๙ วัด ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา จำนวน ๑๘๓ แห่ง เป็นสำนักสงฆ์ ๑๖๘ แห่ง ที่พักสงฆ์ ๒๑๐ แห่ง ศาสนาคริสต์ มีโบสถ์คริสต์ ๙ แห่ง ศาสนาอิสลาม มีมัสยิด ๑ แห่ง ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี ประชาชนจังหวัดมุกดาหาร ยึดมั่นและสืบทอด ประเพณีวัฒนธรรมอย่างเหนียวแน่นและต่อเนื่อง มีชนเผ่าจำนวน ๘ ชนเผ่า อันได้แก่ ชาวผู้ไท ชาวไทยญ้อ ชาวไทยข่า ชาวไทยโซ่ ชาวไทยกะเลิง ชาวไทยแสก ชาวไทยกุล่า และชาวไทยอีสาน ชาวมุกดาหาร ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่สำคัญและยังคงถือปฏิบัติสืบทอดกันมา คือ “ฮีตสิบสอง ครองสิบสี่” และยังคงมีวัฒนธรรมประเพณีของชนเผ่าที่ควรอนุรักษ์ ฟื้นฟู และยังคงมีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวคือประเพณี ปดบ้าน ประเพณีสงฆ์เหือ ประเพณีแหกฉันทหลอน พิธีกรรมโซ่งบั้ง พิธีเหยา พิธีบายศรีสู่ขวัญการรำเตยหัวดอนตาล การรำวงผู้ไท การลำผญา เปนตน งานประเพณีที่สำคัญของจังหวัดมุกดาหาร ได้แก่ งานประเพณีแข่งเรือออกพรรษา (ประเพณีสงฆ์เหือ) ระหว่างจังหวัดมุกดาหารกับแขวงสะหวันนะเขต จัดขึ้นในวันขึ้น ๑๓-๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ของทุกปี และงานสำคัญอีกงานหนึ่งก็คืองานกาชาดและงานประจำปีจังหวัดมุกดาหาร จัดขึ้นเป็นประจำในช่วงเดือนมกราคมของทุกปี

^{๔๔} http://mdab.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=144&Itemid=120

ข้อมูลพระสงฆ์ในจังหวัดมุกดาหารจากสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๘ ปรากฏดังนี้

ตารางที่ ๑ แสดงข้อมูลพระสงฆ์ในจังหวัดมุกดาหาร

ที่	อำเภอ	จำนวนตำบล	ประเภทวัด			รวม	จำนวน				รวม
			พุทธศาสนา	สำนักสงฆ์	ที่พิกสงฆ์		ภิกษุ	สามเณร	ชี	ศิษย์วัด	
๑	เมือง	๑๓	๓๙	๖๑	๔๗	๑๔๗	๓๙๕	๑๐๓	๑๒	๒๒	๕๓๒
๒	คำชะอี	๘	๒๐	๒๖	๑๕	๖๑	๑๗๑	๒๙	๔	๒๖	๒๒๐
๓	ดอนตาล	๗	๒๕	๑๖	๖	๔๗	๑๑๙	๒			๑๒๑
๔	นิคมคำสร้อย	๖	๑๔	๓๐	๒๘	๗๒	๒๓๗	๑๑	๑		๒๔๙
๕	ดงหลวง	๓	๑๑	๑๕	๔๒	๖๘	๑๓๔	๗	๓	๓๖	๑๘๐
๖	หว้านใหญ่	๓	๘	๑๒	๗	๒๗	๙๑	๑๐		๗	๑๐๘
๗	หนองสูง	๓	๑๐	๑๒	๙	๓๑	๑๐๐	๑๐	๖	๙	๑๒๕
รวม		๔๓	๑๒๗	๑๗๒	๑๕๔	๑๕๕	๑๒๔๗	๑๗๒	๒๖	๙๐	๑๕๓๔

จำนวนพระสงฆ์ในอำเภอเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหารปัจจุบัน (พ.ศ.๒๕๕๘) จำนวน ๓๗๕ รูป อย่างไรก็ตามการกระจายของพระสงฆ์ที่ปรากฏการทำกิจกรรมคณะสงฆ์และกิจกรรมทางสังคมร่วมกันเป็นพระสงฆ์บางส่วนของอำเภอเมือง บางส่วนของตำบลบางทราย และตำบลคำป่าหลาย เครือข่ายที่พระสงฆ์มีความผูกพันกันปรากฏเป็นกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมมีขอบเขต ๓ ตำบล

ขอบเขตเครือข่ายของพระสงฆ์ในอำเภอเมืองที่ถูกศึกษาจึงจำกัดอยู่ ๓ ตำบล ได้แก่ ตำบลในเมือง ตำบลบางทรายน้อยและตำบลคำป่าหลาย

เครือข่ายทางสังคม แยกออกเป็นสองกลุ่มหลัก คือ ๑) เครือข่ายที่เป็นหน่วยงานของรัฐหรือหน่วยงานที่เป็นการก่อตั้งเป็นทางการได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาเทศบาล สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ๒) เครือข่ายชาวบ้านระหว่างหมู่บ้าน

๒.๕.๒ บริบทความสัมพันธ์เชิงเครือข่าย

เครือข่ายในพื้นที่การศึกษาแยกออกเป็น ๓ กลุ่ม ได้แก่ ๑) เครือข่ายระหว่างพระสงฆ์กับพระสงฆ์ ๒) เครือข่ายระหว่างหน่วยงานที่จัดตั้งและ ๓) เครือข่ายของชาวบ้าน ทั้งสามเครือข่ายมีความเกี่ยวข้องกัน กลุ่มเครือข่ายที่มีความสำคัญในการเชื่อมโยงของเครือข่ายต่างๆใน ๓ เครือข่ายคือเครือข่ายพระสงฆ์เป็นแกนของความสัมพันธ์ทั้งสามกลุ่ม

จำนวนพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จำนวนทั้งสิ้น ๓๙๕ รูป จำนวนประชากรอำเภอเมืองจำนวน ๑๓๙,๓๙๐ คน จำนวนสมาชิก อบต.ซึ่งประกอบด้วย ๑๓ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในอำเภอเมืองมุกดาหาร ประกอบด้วย ๑) องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นตำบลคำป่าหลาย มี ๑๐ หมู่บ้าน มีประชากร ๘,๒๑๖ คน ๒) องค์การบริหารส่วนตำบลบางทรายใหญ่ มี ๑๐ หมู่บ้าน มีประชากรจำนวน ๗,๘๒๓ คน

เครือข่ายของพระสงฆ์ที่ปรากฏเป็นรูปธรรมและถูกศึกษาในตัวเมืองมุกดาหาร คือ เครือข่ายของพระสงฆ์สองตำบล จำนวนหมู่บ้านรวม ๒๐ หมู่บ้าน พระสงฆ์ที่รวมกันเป็นเครือข่ายในปี พุทธศักราช ๒๕๕๘ จำนวน ๖๔ รูป ลักษณะเครือข่ายถูกรองรับด้วยประเพณีและการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งมีความยึดโยงกับชาวบ้านโดยตรงและยึดโยงกับหน่วยราชการในพื้นที่ในระดับหนึ่ง ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ของเครือข่ายของพระสงฆ์มาจากความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและทางด้านจิตใจกล่าวคือ ความสัมพันธ์เชิงอาจารย์และศิษย์ มากกว่าความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างการปกครอง ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านและหน่วยงานราชการเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางวัฒนธรรม กล่าวคือพระสงฆ์จะแสดงบทบาทความเป็นผู้นำแบบยุคสมัยก่อน (คล้ายกับไผ่แดง) ซึ่งรายละเอียดจะปรากฏในบทที่ ๔ ต่อไป

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นงานวิจัยประเด็นการศึกษาด้านเครือข่ายและการศึกษาประเด็นชุมชนเข้มแข็ง งานศึกษาประเด็นเครือข่าย ดังนี้

๑. งานวิจัยของ ภัทรกร พลพาณิชย์^{๕๐} เรื่อง “เครือข่ายทางสังคมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้อย อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม” ผลการศึกษาพบว่า เครือข่ายทางสังคมของการท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้อย แบ่งออกเป็น ๓ องค์ประกอบคือ ความร่วมมือ เครือข่ายในพื้นที่และการพึ่งพากัน มีส่วนประกอบแต่ละประเด็น ดังนี้ ๑. ความร่วมมือประกอบด้วย ๕ งาน คือ บริหารนโยบาย กลุ่มแกนนำแม่ค้า ปรับภูมิทัศน์ทางเดินริมน้ำและสะพาน ปรับภูมิทัศน์ลานจอดรถและประชาสัมพันธ์ ๒). เครือข่ายชุมชนในพื้นที่ ประกอบด้วย ๔ ชุมชน คือชุมชนกระดังงาร่วมใจ ชุมชนเกาะแก้ว ชุมชนเกาะใหญ่พัฒนาชุมชน ๓). การพึ่งพากัน ๕ กิจกรรม คือ ทรัพยากร ข้าวสาร อำนาจ ความร่วมมือเชิงภาคีความช่วยเหลือด้านนโยบาย/กิจกรรม

๒. งานวิจัยของ กองส่งเสริมและพัฒนาเครือข่าย สำนักงานส่งเสริมสวัสดิการและพิทักษ์เด็กเยาวชน ผู้ด้อยโอกาสและผู้สูงอายุร่วมกับคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์^{๕๑} เรื่อง “การศึกษากระบวนการส่งเสริมและพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้นแบบให้มีสมรรถนะสูงในการบริหารจัดการเครือข่ายระดับท้องถิ่น” ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการเครือข่ายระดับท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาหมู่บ้านและองค์ประกอบหลักขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีสมรรถนะสูงในการบริหารจัดการเครือข่ายระดับท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาหมู่บ้านโดยกองส่งเสริมและพัฒนาเครือข่ายได้กำหนดให้ศึกษาในพื้นที่ตำบลบ้านพร้าว อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก และตำบลพุดซา อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งจากผลการศึกษาจะทำ

^{๕๐} ภัทรกร พลพาณิชย์และคณะ, รายงานวิจัยเครือข่ายทางสังคมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้อย อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสวนสุนันทา, ๒๕๕๓)

^{๕๑} กองส่งเสริมและพัฒนาเครือข่าย สำนักงานส่งเสริมสวัสดิการและพิทักษ์เด็กเยาวชน ผู้ด้อยโอกาสและผู้สูงอายุร่วมกับคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. การศึกษากระบวนการส่งเสริมและพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้นแบบให้มีสมรรถนะสูงในการบริหารจัดการเครือข่ายระดับท้องถิ่น. (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๕).

ให้เกณฑ์สมรรถนะพื้นฐานการบริหารจัดการเครือข่ายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดำเนินงานพัฒนากลุ่มเป้าหมายและมีรูปแบบ/กระบวนการส่งเสริมและพัฒนาองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นต้นแบบที่มีสมรรถนะสูงในการบริหารจัดการเครือข่ายระดับท้องถิ่นเพื่อการพัฒนา กลุ่มเป้าหมายที่เหมาะสม

๓. งานวิจัยของ ประหยัด มะโนพะเส้า^{๕๒} เรื่อง “กระบวนการขับเคลื่อนเครือข่ายกลุ่ม วิสาหกิจชุมชนเป็นเครื่องมือในการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร จังหวัดลำพูน” ผล การศึกษาพบว่า สถานการณ์ของกลุ่มสมาชิกเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน เป็นกลุ่มที่มีการดำเนินงานทั้ง ในระดับดี ปานกลางและต้องปรับปรุง ส่วนกระบวนการขับเคลื่อนงานส่งเสริมการเกษตรผ่าน เครือข่ายการเรียนรู้ วิสาหกิจชุมชนมี ๖ ขั้นตอน ได้แก่ ๑) การสร้างทีมวิจัยและสร้างความเข้าใจ ร่วมกัน ๒) ออกแบบและสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ๓) การวิเคราะห์ศักยภาพของกลุ่มและ เครือข่าย ๔) การจัดทำแผนยุทธศาสตร์พัฒนาเครือข่าย ๕) การประชาสัมพันธ์แผนยุทธศาสตร์พัฒนา เครือข่าย และ ๖) การดำเนินงานตามแผนยุทธศาสตร์พัฒนาเครือข่าย ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อการ ขับเคลื่อนงานส่งเสริมการเกษตรผ่านเครือข่ายการวิสาหกิจชุมชน แบ่งเป็นปัจจัยภายในระดับกลุ่ม ปัจจัยภายในระดับเครือข่ายและปัจจัยภายนอกเครือข่าย

๔. งานวิจัยของวีรพล ทองมาและคณะ^{๕๓} เรื่อง เครือข่ายความร่วมมือการผลิตสินค้า หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) เพื่อการจัดการท่องเที่ยวตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผล การศึกษาพบว่า ต้นทุนที่มีอยู่ภายในชุมชนของตนเองทั้ง ๓ ด้าน คือ ๑) ทุนทางสังคม ๒) ทุนทาง ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และ ๓) ทุนทางเศรษฐกิจด้วยอาศัยหลักการจากการพึ่งพาตนเองของคน ภายในชุมชน โดยที่การท่องเที่ยวเป็นเพียงอาชีพเสริมเท่านั้น ไม่ได้มองกำไรจากการท่องเที่ยว เป็นหลัก แต่เป็นกำไรจากการพัฒนาความรู้ ความสามารถหรือประสบการณ์ การสร้างความสามัคคี รู้จักแบ่งปันหรือบริการและให้บุคคลอื่นได้อยู่ในขอบข่ายวัฒนธรรมหรืออัตลักษณ์ของชุมชนและ สามารถเรียนรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงจากกระแสของโลกภายนอกนั้นเอง นอกจากนี้การจัดการ ทรัพยากรต่าง ๆ ของชุมชนให้เป็นผลผลิต OTOP เพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน นั้นไม่สามารถจะ ดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ถ้าขาดซึ่งความร่วมมือของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกระดับทั้ง ภายในและภายนอกชุมชน ดังนั้น จึงควรที่จะมีการพัฒนาและสร้างเครือข่ายความร่วมมือธุรกิจ OTOP เพื่อการท่องเที่ยวในลักษณะแบบวงล้อ (wheel networking structure) ด้วยการเปิดโอกาส ให้สมาชิกกลุ่มในระดับชุมชน ตำบล อำเภอ รวมทั้งจังหวัดได้มีอิสระในการตัดสินใจและดำเนิน กิจกรรมต่าง ๆ ภายใต้บทบาทและภาระหน้าที่ของตนเองหรือหน่วยงาน

๕. งานวิจัยของ พิรญา แฝวักดี^{๕๔} เรื่อง “การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายต่อการ ดำเนินงานการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมจังหวัดกาญจนบุรี” ผลการศึกษาพบว่า ภาคีเครือข่ายมีส่วน

^{๕๒} ประหยัด มะโนพะเส้า, กระบวนการขับเคลื่อนเครือข่ายกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นเครื่องมือในการ ทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร จังหวัดลำพูน, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๖)

^{๕๓} วีรพล ทองมาและคณะ, กระบวนการขับเคลื่อนเครือข่ายกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นเครื่องมือใน การทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร จังหวัดลำพูน, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๕๖)

^{๕๔} พิรญา แฝวักดี, การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายต่อการดำเนินงานการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม จังหวัดกาญจนบุรี, (กาญจนบุรี : สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดกาญจนบุรี, ๒๕๕๕)

ร่วมต่อการดำเนินงานเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมจังหวัดกาญจนบุรีในแต่ละด้าน ดังนี้ ด้านการตัดสินใจในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยภาคีเครือข่ายต้องการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายของศูนย์เฝ้าระวังทางวัฒนธรรมด้วยความสมัครใจมากที่สุด ด้านการวางแผน การมีส่วนร่วมในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย โดยภาคีเครือข่ายทราบวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานเป็นเครือข่ายศูนย์เฝ้าระวังทางวัฒนธรรมมากที่สุด ส่วนด้านการประเมินผล พบว่าในภาพรวมภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมน้อย โดยการประเมินผลที่ดำเนินการ คือ การรายงานข้อมูลไปยังหน่วยงาน/องค์กรที่เกี่ยวข้องมากที่สุด ส่วนด้านการดำเนินงาน เมื่อจำแนกเป็นรายกิจกรรมย่อย พบว่า กิจกรรมการเฝ้าระวังที่กำลังสูญเสียเอกลักษณ์อยู่ในระดับมาก โดยมีการรณรงค์/จัดกิจกรรมด้านศาสนามากที่สุด และกิจกรรมการแจ้งเตือนภัยจากสื่อที่เป็นช่องทางเบี่ยงเบนทางวัฒนธรรมอยู่ในระดับมาก จากสื่อประเภทเว็บไซต์/เกมออนไลน์มากที่สุด กิจกรรมการสำรวจการใช้ชีวิตที่ไม่เหมาะสม อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีการสำรวจนิสัยการบริโภคของประชาชน การเสพของมึนเมาในศาสนสถาน มากที่สุด กิจกรรมการเฝ้าระวังสถานการณ์3ประเด็นและพฤติกรรมที่ขัดต่อกฎหมายอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีรายงานสถานการณ์/การแจ้งศูนย์เฝ้าระวังทางวัฒนธรรมมากที่สุด

๖ งานวิจัยของ ประยูร แก้วปลอด^{๕๕} เรื่อง “การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงานเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนชมรมชาวสวนจังหวัดฉะเชิงเทรา” ผลการศึกษาพบว่า ๑) เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุเฉลี่ย ๕๓.๖๗ ปี จบการศึกษาภาคบังคับ จำนวนแรงงานเกษตรในครัวเรือนเฉลี่ย ๒.๔๘ คน ระยะเวลาการเป็นสมาชิกเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน เฉลี่ย ๔.๖๗ ปี เป็นสมาชิกกลุ่มสหกรณ์การเกษตร รายได้ทั้งหมดของครัวเรือน เฉลี่ย ๓๘๘,๙๔๐ บาทต่อปี โดยเฉลี่ยเกษตรกร มีพื้นที่ทำการเกษตร ๔๗.๐๙ ไร่ พื้นที่ทำสวนมะม่วง เฉลี่ย ๓๔.๔๘ ไร่ อาชีพหลักทำการเกษตร อาชีพรองรับจ้างทางการเกษตร ๒) ความรู้พื้นฐานของสมาชิกเกี่ยวกับการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ในระดับมาก รู้เรื่องมากที่สุด คือ เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนทำให้วิสาหกิจชุมชนมีความเข้มแข็ง ๓) การมีส่วนร่วม ในการดำเนินงานเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนชมรมชาวสวนจังหวัดฉะเชิงเทราของเกษตรกรมีส่วนร่วมระดับปานกลาง ในการปฏิบัติตามมติระเบียบข้อบังคับหรือข้อตกลงร่วม การคัดขนาด และ คุณภาพผลผลิตก่อนจำหน่าย และการให้คำแนะนำเกี่ยวกับการใช้สารเคมีที่กฎหมายควบคุมการผลิตมะม่วงแก่สมาชิก ๔) การมีส่วนร่วมในการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนชมรมชาวสวนจังหวัดฉะเชิงเทราของเกษตรกรมีส่วนร่วมระดับปานกลาง ในความร่วมมือการดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนอย่างต่อเนื่อง และการใช้เกษตรกรที่เหมาะสม (GAP) ในการผลิตมะม่วงเพื่อการส่งออก ๕) เกษตรกรมีปัญหาในระดับน้อย มีปัญหาคุณภาพผลผลิต แหล่งจำหน่ายสินค้า และราคาผลผลิต มีข้อเสนอแนะให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องช่วยกระจายผลผลิตในช่วงที่มีผลผลิตมาก กระจายโควตาส่วนแบ่งทางการตลาดอย่างเป็นธรรมแก่สมาชิก มีตลาดจำหน่ายมะม่วงมากขึ้น และช่วยให้ราคามะม่วงที่ทานอกฤดูกาลมีราคาสูงกว่าปัจจุบัน

^{๕๕} ประยูร แก้วปลอด, บทความวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงานเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนชมรมชาวสวนจังหวัดฉะเชิงเทรา, (เสนอผลงานที่มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๔)

๗. งานวิจัยของ สุริ อุปมณฑ์^{๕๖} เรื่อง “การมีส่วนร่วมของเครือข่ายชุมชนในการดูแลเยียวยาจิตใจ” ผลการศึกษาพบว่าประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ 4 อำเภอ จังหวัดสงขลา เครือข่ายชุมชนทั้งหมดเห็นด้วยกับนโยบายในการให้ความช่วยเหลือดูแลเยียวยาจิตใจประชาชนผู้ได้รับผลกระทบ และเห็นว่ามีคามจำเป็น ส่วนใหญ่มีการศึกษานโยบายและแผนเกี่ยวกับการเยียวยาจิตใจประชาชนในระดับอำเภอ/ตำบลและไม่มีส่วนร่วมในการเสนอแนะหรือพิจารณาร่างนโยบายและแผน มีปัญหาอุปสรรคในการดูแลเยียวยาจิตใจประชาชนผู้ได้รับผลกระทบ ดังนี้ ขาดงบประมาณ การเยียวยาล่าช้าไม่ทันเหตุการณ์ ไม่ทั่วถึง ขาดความต่อเนื่อง อีกทั้งผู้ให้การช่วยเหลือเยียวยาไม่เพียงพอเครือข่ายชุมชนขาดความรู้และประสบการณ์ ไม่มีเวลาและขาดความเข้าใจระหว่างผู้ปฏิบัติงานกับเจ้าหน้าที่ ตลอดจนผู้ได้รับผลกระทบไม่ได้ให้ความร่วมมือ เนื่องจากยังมีความหวาดระแวงและไม่ไว้วางใจเจ้าหน้าที่ของรัฐ

งานวิจัยเกี่ยวชุมชนเข้มแข็ง ได้แก่

๘. งานวิจัยของดุขฎิ อายุวัฒน์^{๕๗} เรื่อง “ความเข้มแข็งของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์” ผลของการศึกษาพบว่า ๑) ในชุมชนที่สามารถขับเคลื่อนกิจกรรมการป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์ได้เอง เกิดจากการสร้างแกนนำในชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับชุมชนและหน่วยสนับสนุนภายนอก ๒) ส่วนในชุมชนที่ไม่สามารถขับเคลื่อนกิจกรรมได้เอง เป็นผลเกิดจากสภาพการดำเนินชีวิตของสมาชิกชุมชนที่อยู่ต่างถิ่นเป็นจำนวนมากและการดำเนินงานเอดส์ที่มุ่งเน้นไปที่การสร้างความรู้ ความเข้าใจให้แก่กลุ่มเป้าหมาย แต่ไม่ได้ให้ทักษะในการถ่ายทอด หรือการนำความรู้ไปใช้ และ ๓) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์ พบว่า (๑) ปัจจัยเกี่ยวกับชุมชน ได้แก่ ระดับบุคคล ประกอบด้วยการมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องเอดส์และพฤติกรรมทางเพศอย่างถูกต้องในระดับครอบครัว คือทัศนคติของพ่อแม่ในเชิงลบต่อกิจกรรมการให้ความรู้ในการป้องกันเรื่องเอดส์ และทัศนคติต่อลูกในเชิงความเชื่อมั่นว่าจะไม่ไปมีพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศที่จะมีโอกาสรับเชื้อเอดส์ ในระดับชุมชน ประกอบด้วย ค่านิยมเรื่องเพศของชุมชนที่เน้นแนวอนุรักษ์นิยมเป็นแนวทางในการป้องกัน และลดความเสี่ยงเรื่องโรคเอดส์ได้ (๒) ปัจจัยเกี่ยวกับผู้ดำเนินโครงการเอดส์ในชุมชน ผู้ดำเนินโครงการเอดส์ในระดับชุมชนจำเป็นต้องทำความเข้าใจ กับสภาพเงื่อนไขด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่เป็นสภาพการดำเนินชีวิตของคนชุมชน

๙. งานวิจัยของสมบุรณ์ ธรรมลังกา^{๕๘} เรื่อง “รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย” ผลการศึกษาพบว่า ในบริบททางด้าน

^{๕๖} สุริ อุปมณฑ์, การมีส่วนร่วมของเครือข่ายชุมชนในการดูแลเยียวยาจิตใจ, (วารสารโรงพยาบาลศรีธัญญา ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ กันยายน ๒๕๕๒)

^{๕๗} ดุขฎิ อายุวัฒน์, ความเข้มแข็งของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์, (ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๐).

^{๕๘} สมบุรณ์ ธรรมลังกา, รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย, (วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๒ เมษายน – มิถุนายน ๒๕๕๖)

สังคมของชุมชนที่เข้มแข็งในจังหวัดเชียงราย เป็นสังคมแบบเครือญาติ มีโครงสร้างทางสังคมเป็นทั้งแนวราบและแนวตั้ง ทางด้านการเมือง มีการกระจายอำนาจแบ่งการปกครองชุมชนเป็นหมวดหรือคุ้มชุมชนต่างๆ ทางด้านวัฒนธรรมชุมชน มีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และทางด้านเศรษฐกิจ มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์เป็นต้นทุนในการผลิต มีการรวมกลุ่มเพื่อการผลิต การจำหน่ายผลผลิตเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชน การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในจังหวัดเชียงราย มีอาทิเช่นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านผู้นำชุมชน การเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลง ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน มีปัจจัยสำคัญคือ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ระบบเครือข่าย ระบบความสัมพันธ์ในชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานได้ใช้ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้มากำหนดรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน ส่วนกลยุทธ์การนำรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น

๑๐. งานวิจัยของ บุญรอด มาลากรอง^{๔๙} เรื่อง การพัฒนาระบบการจัดการเกษตรเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งรอบนอกอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผลการศึกษาพบว่า เกษตรชุมชนหมู่บ้านรอบอำเภอปายส่วนใหญ่ ยังหวงแหนพื้นที่ทำกินและต้องการพึ่งพาตนเองอย่างจริงจัง เพียงแต่ขาดการสนับสนุนที่ดีและต่อเนื่องจากส่วนราชการในพื้นที่ มีผู้นำชุมชนเข้มแข็ง ต้องการพึ่งตนเองก่อนในการแก้ไขปัญหาหรือการพัฒนาหมู่บ้านตนเอง ต้องการให้ชุมชนของตนอยู่รอดได้ ในกระแสนธุรกิจท่องเที่ยวและวัฒนธรรมเมืองใหญ่ โดยชุมชนยังคงรักษาวินัยธรรมท้องถิ่นและวิถีความเป็นอยู่ ไว้ได้ดังจะเห็นว่ามีวัฒนธรรมและเตรียมพร้อมปรับวิถีความเป็นอยู่ของตน โดยต้องการให้พัฒนาระบบการผลิตการเกษตรให้อยู่รอดเพื่อรักษาพื้นที่ทำกินของตน แต่สร้างรายได้โดยแปรรูปผลผลิตการเกษตรเป็นอาหารและเพิ่มมูลค่าขายให้นักท่องเที่ยว รวมทั้งต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและเกษตรในหมู่บ้านตนเองโดยชุมชนเป็นคนจัดการ ได้แก่ กลุ่มทอผ้ากระเหรี่ยงบ้านแม่ปิง ชุมชนมุเซอบ้านห้วยห้วย ชุมชนจีนฮ่อบ้านสันติชล เครือข่ายเกษตรทางเลือกบ้านแม่มาเต็ง กลุ่มแม่บ้านเวียงใต้ และกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวสาธิตบ้านเวียงเหนือ ซึ่งแนวคิดนี้ได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มนักธุรกิจรีสอร์ทที่เน้นนักท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนและสุขภาพด้วย

งานวิจัยที่ใช้แนวคิดเครือข่ายและแนวคิดชุมชนเข้มแข็งในการศึกษาในปัจจุบันมีจำนวนมาก อย่างไรก็ตาม งานวิจัยทั้งสิบเรื่องมีสาระสำคัญสะท้อนงานวิจัยทั้งหมดก็คือ เครือข่าย/และชุมชนเข้มแข็งเป็นคุณสมบัติที่ไม่ได้เกิดขึ้นเองและดำรงคุณสมบัตินั้นตลอดไป แต่เป็นสิ่งที่คนในชุมชนหนึ่งๆ ร่วมกันสร้างขึ้นภายใต้การจัดความสัมพันธ์ระหว่างกันเชิงเครือข่ายอย่างมีเป้าหมาย เช่น เพื่อการท่องเที่ยว เพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ OTOP เพื่อการเกษตร เป็นต้น และชุมชนจะมีทุนบางอย่างในระดับหนึ่งที่จะเป็นเชื้อให้เกิดการพอกพูนให้มากขึ้น คือทุนทางปัญญา การพอกพูนทุนทางปัญญาให้เกิดประโยชน์ตามเป้าหมายจะผ่านกระบวนการเรียนรู้บางอย่างคือการจัดการความรู้นั่นเอง

งานศึกษาชิ้นนี้เป็นการศึกษาหน่วยพระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้ดำรงทุนทางปัญญาของสังคมโยงไปสู่การสร้างทุนทางสังคมให้เข้มแข็ง โดยงานวิจัยเน้นศึกษากระบวนการสร้างเครือข่ายระหว่าง

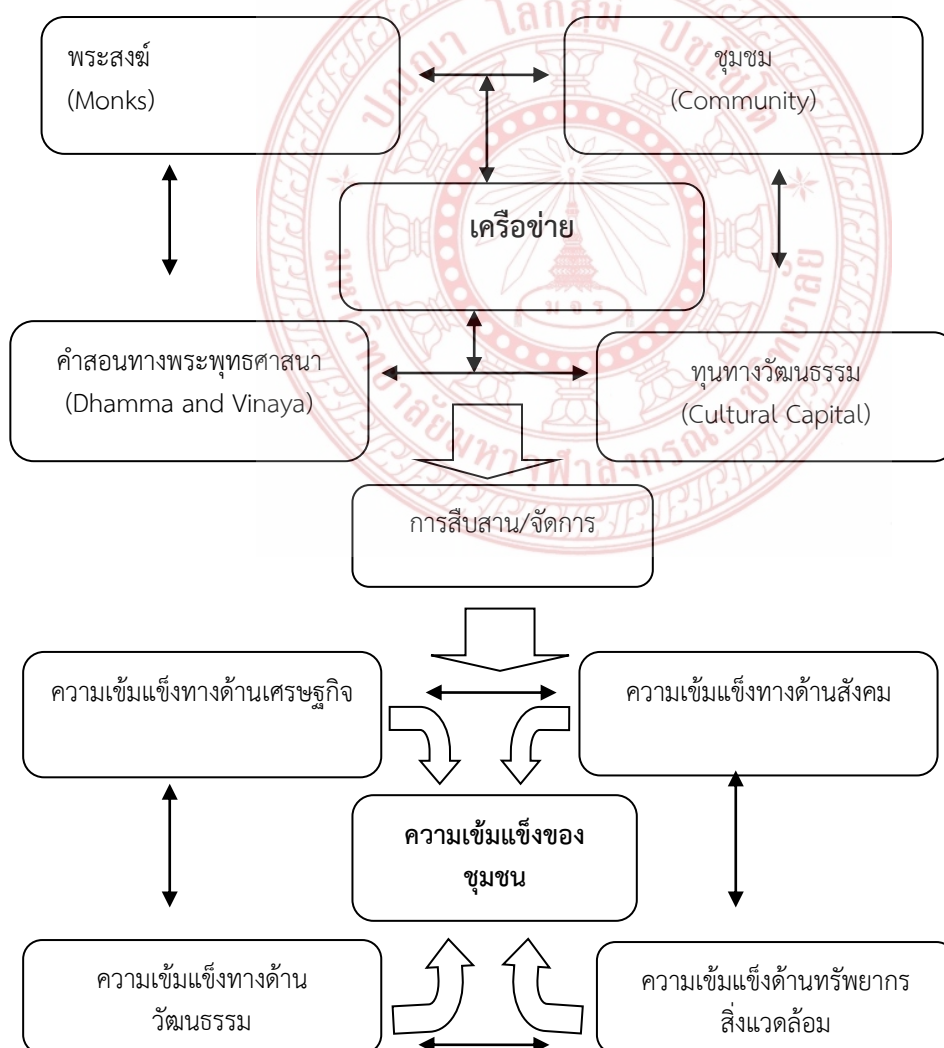
^{๔๙} บุญรอด มาลากรอง, การพัฒนาระบบการจัดการเกษตรเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งรอบนอกอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน, (กรุงเทพฯ : สกว., ๒๕๕๒)

พระสงฆ์ให้มีการจัดการความรู้อย่างมีประสิทธิภาพจะต้องมีกลไกในการสืบสานเครือข่ายบางประการ และนำไปสู่ประเด็นการศึกษางานชิ้นนี้

๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยกรอบการวิจัย ตามแผนภาพ อธิบาย ดังนี้

ภาพชุดแรก แสดงตัวแปรต้น ประกอบด้วยเครือข่าย พระสงฆ์กับพระสงฆ์ เครือข่ายคนในชุมชน เครือข่ายพระสงฆ์กับชุมชน ผ่านแกนหลักทอเครือข่ายคือ หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา และทุนทางวัฒนธรรม ชุดที่สอง แสดงการจัดการ การสืบสาน การขับเคลื่อนของเครือข่ายพระสงฆ์ โดยมีทุนทางวัฒนธรรมรองรับ ชุดที่สาม ตัวแปรตาม แสดงผลของการขับเคลื่อนเครือข่ายก่อให้เกิดชุมชนเข้มแข็งทั้งทางด้านนิติเศรษฐกิจ มิติทางสังคม มิติวัฒนธรรมและมิติสิ่งแวดล้อม ปราบกฏตั้ง

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “กระบวนการสืบสานเครือข่ายของพระสงฆ์ในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง” เป็นงานที่ศึกษาเพื่อทราบกระบวนการสืบสานเครือข่ายของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร มีฐานจากปัจจัยบางประการที่ทำให้ดำรงอยู่ได้จนถึงปัจจุบันและการดำรงเครือข่าวนั้นโยงมาสู่การสร้างเครือข่ายร่วมกับชุมชนจนพัฒนามาสู่ชุมชนเข้มแข็งได้

งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ ได้แก่ ๑) เพื่อศึกษาการดำรงอยู่ การสืบทอดของเครือข่ายทางสังคมของพระสงฆ์ที่โยงกับเครือข่ายทางสังคม ๒) เพื่อศึกษากระบวนการสืบสานเครือข่ายทางสังคมของพระสงฆ์ในการสร้างสังคมเข้มแข็ง และ ๓) เพื่อสังเคราะห์การดำรงอยู่ การสืบทอดเครือข่ายทางสังคมของพระสงฆ์ที่โยงกับสังคมภายนอกในการสร้างสังคมเข้มแข็ง ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยในการศึกษาเพื่อจะได้มาซึ่งคำตอบต่อวัตถุประสงค์สามข้อข้างต้นนี้ โดยแยกวิธีการดำเนินการวิจัยออกเป็นสองส่วน ส่วนแรกเป็นวิธีการดำเนินการวิจัยเพื่อหาคำตอบวัตถุประสงค์วิจัยข้อที่ ๑ และ ๒ เพราะสองข้อดังกล่าวศึกษากลุ่มตัวอย่างเดียวกันคือ กลุ่มพระสงฆ์ และส่วนที่สองเป็นวิธีการดำเนินการวิจัยเพื่อหาคำตอบวัตถุประสงค์วิจัยข้อที่ ๓ กลุ่มตัวอย่างคือ ชุมชน รายละเอียดในการศึกษา ดังนี้

๓.๑ รูปแบบวิจัย

งานวิจัยศึกษาเครือข่ายของพระสงฆ์นำสู่การสร้างชุมชนเข้มแข็ง กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นผู้มีบทบาทในการสร้างเครือข่าย การศึกษาด้วยการสัมภาษณ์ทั้งพระสงฆ์และผู้ให้ข้อมูลสมาชิกในชุมชนและเจ้าหน้าที่รัฐ งานวิจัยจึงเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ

๓.๒ แหล่งข้อมูล

แหล่งข้อมูลประกอบด้วย สองส่วน คือ แหล่งข้อมูลภาคเอกสารและภาคสนาม

๓.๒.๑ แหล่งข้อมูลภาคเอกสาร

แหล่งข้อมูลด้านเอกสารเป็นแหล่งข้อมูลพื้นฐานความเชื่อมโยงระหว่างพระสงฆ์ในอำเภอเมืองมุกดาหารและลักษณะกิจกรรม การดำเนินกิจกรรมของพระสงฆ์กลุ่มตัวอย่าง ระยะเวลาของการทำโครงการ ลักษณะโครงการที่มีความร่วมมือของพระสงฆ์ในเครือข่าย เป็นต้น ข้อมูลภาคเอกสารจะเป็นข้อมูลเบื้องต้นอันจะนำไปสู่การศึกษาข้อมูลภาคสนามต่อไป ข้อมูลด้านเอกสารประกอบด้วย

ข้อมูลเครือข่ายของพระสงฆ์

๑ ปฏิทินศาสนา ซึ่งรวบรวมข้อมูลพระสงฆ์ทั่วประเทศและพระสงฆ์ที่เป็นพระสังฆาธิการในอำเภอเมืองมุกดาหาร เป็นฐานข้อมูลเบื้องต้นในการติดตามแหล่งข้อมูลพระสงฆ์และโยงไปสู่การสอบถามความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ที่เป็นเจ้าคณะตำบลสู่พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสในหมู่บ้านต่อไป

๒ โครงการ กิจกรรมที่พระสงฆ์กลุ่มตัวอย่างบางรูปที่ได้

๓ ภาพถ่าย ประกาศ เช่น ประกาศเชิญชวนร่วมกิจกรรม

๔ รายงานผลของกิจกรรมโครงการของพระสงฆ์กลุ่มตัวอย่าง

๕ หนังสือเชิญ ฎีกา นิมนต์ร่วมกิจกรรมโครงการของคณะสงฆ์

๖ หนังสือ เอกสาร แสดงประวัติ ผลงาน การเลื่อนสมณศักดิ์และ/หรือการได้รับการชูเกียรติของพระสงฆ์กลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูลเอกสารเครือข่ายของสังคมภายนอก

แหล่งข้อมูลด้านเอกสารเป็นแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมเชิงเครือข่ายของชุมชนที่ร่วมกับกิจกรรมของกลุ่มตัวอย่างแรก (พระสงฆ์)

๑ เอกสารข้อมูลจึงเป็นเอกสารโครงการ ลักษณะโครงการ ระยะเวลาของโครงการ เอกสารที่แสดงความร่วมมือของสมาชิกในชุมชนในการทำกิจกรรมภายในและร่วมกับเครือข่ายภายนอก (หน่วยราชการ) เอกสารประกอบด้วย

๒ ประวัติอันแสดงความเป็นมาของบริบทของชุมชน จำนวนวัด ข้อมูลเบื้องต้นจำนวนประชากร อาชีพ อัตลักษณ์ทางชาติของในชุมชน ซึ่งข้อมูลดังกล่าวอาจจะเป็นตัวแปรของการร่วมมือเชิงเครือข่ายได้

๓ ข้อมูลทางด้านผู้นำ ประวัติการทำงาน ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์กรบริหารส่วนตำบล มัคทายก รวมทั้งหมดจำนวน ๑๕ คน

๔ ปริมาณ ลักษณะโครงการ รูปแบบโครงการของกลุ่มตัวอย่างที่ได้ดำเนินการร่วมกับพระสงฆ์เพื่อสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็ง

๓.๒.๒ แหล่งข้อมูลภาคสนาม

ข้อมูลของพระสงฆ์

ข้อมูลภาคสนามเป็นข้อมูลที่ได้จากข้อมูลภาคเอกสาร พระสงฆ์กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๕ รูป ประกอบด้วย

๑ พระสงฆ์ที่เป็นแกนนำของเครือข่าย ซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่เป็นพระสังฆาธิการทำหน้าที่ในการปกครองในคณะสงฆ์ระดับอำเภอ ในงานศึกษานี้ ผู้เป็นแกนนำจำนวน ๔ รูป

๒ พระสังฆาธิการเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาสระดับหมู่บ้านจำนวน ๘ รูป

๓ พระสงฆ์ที่ลูกวัดแต่มีบทบาทในเครือข่าย จำนวน ๒ รูป

๓.๒.๓ ข้อมูลเครือข่ายสังคมภายนอก

ประกอบด้วยกลุ่มตัวอย่าง ๒ กลุ่ม

๑ กลุ่มตัวอย่างผู้นำชุมชน จำนวน ๒๐ คน ได้แก่

- กำนัน จำนวน ๒ คน
- ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน ๕ คน
- ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จำนวน ๕ คน
- สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน ๕
- มัคนายก จำนวน ๓ คน

๒ กลุ่มตัวอย่างสมาชิกในชุมชน จำนวน ๒๐ คน (โดยแยกศึกษากลุ่มหมู่บ้านละ ๕ คน)

๓.๓ เครื่องมือในการศึกษา

เครื่องมือในการศึกษาแยกตามลักษณะกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

๓.๓.๑ เครื่องมือศึกษากลุ่มเครือข่ายพระสงฆ์

เครื่องมือในการศึกษากลุ่มตัวอย่างแรก ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างผู้สืบสานเครือข่ายเพื่อดำเนินโครงการสู่เครือข่ายชุมชนในการร่วมมือกันสร้างชุมชนเข้มแข็งนั้น

การสร้างเครื่องมือแบบสอบถามด้วยการยึดวัตถุประสงค์การวิจัยเป็นกรอบในการแสวงหาข้อมูลเอกสารเพื่อทำความเข้าใจในทุกแง่มุม กล่าวคือ ทำความเข้าใจบริบทของคณะสงฆ์และชุมชน สภาพแวดล้อม นโยบาย แผนและโครงการของกลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์ ทำความเข้าใจกับข้อมูลและทำความเข้าใจเชื่อมโยงของข้อมูล การสร้างเครื่องมือคือแบบสอบถาม เริ่มจากทำความเข้าใจวัตถุประสงค์เป็นตัวยึด ยึดวัตถุประสงค์แล้วสร้างคำอธิบายวัตถุประสงค์ กำหนดตัวบ่งชี้คำอธิบายวัตถุประสงค์ แล้วสร้างชุดคำถามเป็นรายข้อให้สอดคล้องกับตัวบ่งชี้ นำชุดคำถามมาสนทนากับกลุ่มตัวอย่าง แล้วนำสิ่งที่ได้จากการสนทนาแก้ไขคำถามอีกครั้ง จนเป็นเครื่องมือคือแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างเพื่อนำไปสู่การสัมภาษณ์ต่อไป

เครื่องมือในการศึกษาคือแบบสัมภาษณ์ไม่มีโครงสร้าง (Un-structure interview) คำถามแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง เป็นคำถามที่ยืดหยุ่นตามสถานการณ์ของผู้ตอบ การถามตามประเด็นโดยไม่ลำดับข้อคำถาม เปิดประเด็นให้ผู้ตอบสามารถตอบได้อย่างเต็มที่ ผู้วิจัยตั้งเข้ามาอยู่ในประเด็น คำถามที่ถามกลุ่มตัวอย่างทั้ง ๑๕ รูปเป็นชุดคำถามเดียวกัน แตกต่างในรายละเอียดตามสถานะทางการปกครองและสถานะของความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ด้วยกันในระบบเครือข่าย เช่น แกนนำ พระสงฆ์ประสานงานและสมาชิกในเครือข่าย

๑) แกนนำเครือข่าย ประเด็นคำถามเกี่ยวกับนโยบาย การบริหารจัดการเครือข่ายในสภาพสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

๒) พระสงฆ์ประสานงานและพระสงฆ์อีก ๑๔ รูป ประเด็นการสัมภาษณ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงเครือข่าย เป้าหมายของกลุ่มเครือข่าย ประเภทและลักษณะของกิจกรรมของเครือข่าย การเกิดขึ้นและการสืบสานเครือข่าย เป็นต้น

๓.๓.๒ เครื่องมือศึกษาเครือข่ายข้างสังคมภายนอก

เครื่องมือในการศึกษากลุ่มตัวผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชน ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างผู้สืบสานเครือข่ายร่วมกับกลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์ในการดำเนินโครงการสู่เครือข่ายชุมชนในการร่วมมือกันเพื่อสร้างชุมชนตนเองให้มีความเข้มแข็ง

การสร้างเครื่องมือแบบสอบถามด้วยการยึดวัตถุประสงค์การวิจัยเป็นกรอบในการแสวงหาข้อมูลเอกสารเพื่อทำความเข้าใจในทุกแง่มุม กล่าวคือ ทำความเข้าใจบริบทของชุมชนหมู่บ้าน ระเบียบ ประเพณีของหมู่บ้าน สภาพแวดล้อม นโยบาย แผนและโครงการของกลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์ ร่วมกับผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนทำความเข้าใจกับข้อมูลและทำความเข้าใจของข้อมูล การสร้างเครื่องมือคือแบบสอบถาม เริ่มจากทำความเข้าใจวัตถุประสงค์เป็นตัวตั้ง ยึดวัตถุประสงค์แล้วสร้างคำอธิบายวัตถุประสงค์ กำหนดตัวบ่งชี้คำอธิบายวัตถุประสงค์ แล้วสร้างชุดคำถามเป็นรายชื่อให้สอดคล้องกับตัวบ่งชี้เหล่านั้น นำชุดคำถามมาสนทนากับกลุ่มตัวอย่าง แล้วนำสิ่งที่ได้จากการสนทนามาแก้ไขคำถามอีกครั้ง จนเป็นเครื่องมือคือแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างเพื่อนำไปสู่การสัมภาษณ์ต่อไป

เครื่องมือในการศึกษาคือแบบสัมภาษณ์ไม่มีโครงสร้าง (Un-structure interview) คำถามแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง เป็นคำถามที่ยืดหยุ่นตามสถานการณ์ของผู้ตอบ การถามตามประเด็นโดยไม่ลำดับข้อคำถาม เปิดประเด็นให้ผู้ตอบสามารถตอบได้อย่างเต็มที่ ผู้วิจัยตั้งคำถามอยู่ในประเด็น คำถามที่ถามกลุ่มตัวอย่างผู้นำชุมชน ๒๐ คน สมาชิกในชุมชน ๒๐ คนเป็นชุดคำถามเดียวกัน

๑) เครื่องมือในการศึกษาผู้นำเน้นประเด็นนโยบาย การสร้างนโยบาย ร่วมกับคณะสงฆ์ ผู้นำนโยบายของคณะสงฆ์สู่สมาชิกในชุมชนของตนเอง การประสานเครือข่ายระหว่างผู้นำในระหว่างหมู่บ้าน การประสานประโยชน์กับหน่วยงานราชการที่จะสนับสนุนโครงการทั้งงบประมาณหรือการประกาศเกียรติคุณ

๒) เครื่องมือในการศึกษาสมาชิกในชุมชนเน้น ความเห็นของสมาชิกในการร่วมกันสืบสานเครือข่าย คำถามเน้นประเด็นการคำนึงประโยชน์ของส่วนรวม การได้รับประโยชน์บุคคล และความสัมพันธ์กับกลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์และผู้นำชุมชน

๓.๔ การรวบรวมข้อมูล

๓.๔.๑ การรวบรวมข้อมูลกลุ่มพระสงฆ์

การรวบรวมข้อมูลแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนตามลักษณะของข้อมูล ดังนี้

๑) การรวบรวมข้อมูลภาคเอกสาร (ตามข้อ ๓.๑.๒ แหล่งข้อมูลเอกสาร)

(๑) ขอความอนุเคราะห์จากผู้เกี่ยวข้อง/กลุ่มตัวอย่างที่มีเอกสาร
ดังกล่าว

(๒) นำข้อมูลดังกล่าวมาศึกษาเพื่อเป็นฐานข้อมูลในการเก็บ
ข้อมูลภาคสนามต่อไป

๒) การรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

(๑) แนะนำตนเอง แจ้งวัตถุประสงค์ของการศึกษาและนัดเวลา
ในการสัมภาษณ์

(๒) ดำเนินการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง กลุ่มตัวอย่าง ๑๕

รูปในวัดของท่านในขณะสัมภาษณ์จัดสาระสำคัญของถ้อยคำที่ได้รับการสัมภาษณ์เพื่อนำไปสู่การถามในรายละเอียดประเด็นที่สำคัญ และบันทึกเทปขณะสัมภาษณ์

๓.๔.๒ การรวบรวมข้อมูลกลุ่มสังคมภายนอก

การรวบรวมข้อมูลแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนตามลักษณะของข้อมูล ดังนี้

๓) การรวบรวมข้อมูลภาคเอกสาร

(๓) ขอความอนุเคราะห์จากผู้เกี่ยวข้อง/กลุ่มตัวอย่างที่มีเอกสาร

เช่น การดำเนินกิจกรรม โครงการ เป็นต้น โดยเฉพาะจากผู้นำชุมชนและหน่วยราชการในพื้นที่

(๔) นำข้อมูลดังกล่าวมาศึกษาเพื่อเป็นฐานข้อมูลในการเก็บ

ข้อมูลภาคสนามต่อไป

๔) การรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

๓. แนะนำตนเอง แจกวัสดุประสงค์ของการศึกษาและนัดเวลา

ในการสัมภาษณ์รายบุคคลกับผู้นำชุมชนและสัมภาษณ์รายบุคคลและกลุ่ม (Focus group) กับสมาชิกของชุมชน

๔. ดำเนินการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง กลุ่มตัวอย่างผู้นำชุมชน

๒๐ คน สมาชิกในชุมชน ๒๐ คน ตามประเด็นคำถาม ขณะสัมภาษณ์จัดสาระสำคัญของถ้อยคำที่ได้รับการสัมภาษณ์เพื่อนำไปสู่การถามในรายละเอียดประเด็นที่สำคัญ และบันทึกเทปขณะสัมภาษณ์

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๕.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลกลุ่มพระสงฆ์

การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนตามลักษณะของข้อมูลที่ได้รับ ดังนี้

๑) การวิเคราะห์ข้อมูลภาคเอกสาร เอกสารเบื้องต้นไม่ได้เกี่ยวข้องกับ

แนวคิดเป็นเอกสารที่เกี่ยวข้องโครงการและประวัติของกลุ่มตัวอย่าง การวิเคราะห์เอกสารโครงการโยงไปสู่การศึกษาแนวคิดเครือข่ายและโยงสู่การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์ที่ร่วมกิจกรรมด้วยกัน กิจกรรมจึงเป็นการโยงกับเครือข่ายกับชุมชน การวิเคราะห์จึงจัดระเบียบข้อมูลที่เป็นสาระสำคัญของเครือข่ายโยงกับข้อมูลภาคสนามต่อไป

๒ การวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม นำข้อมูลที่เก็บได้จากภาคสนามที่ศึกษา

เครือข่ายของพระสงฆ์บนฐานคิดปรากฏการณ์วิทยา (phenomenon approach) มาสู่การตีความเป็นหลัก การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เมื่อเก็บข้อมูลกลุ่มสมาชิกพระสงฆ์รายบุคคลครบถ้วนสมบูรณ์ทั้ง ๑๕ รูป ตรวจสอบข้อมูลเห็นว่าไม่มีประเด็นใหม่ (ที่ยังไม่ศึกษา นอกเหนือกรอบแนวคิด) แล้ว นำข้อมูลที่ได้มาจัดระบบใหม่ ลดทอนข้อมูลที่ไม่มีความสำคัญหรือไม่เกี่ยวข้องออก นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อนำเสนอในเวลาต่อมา

๓.๕.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลกลุ่มสังคมภายนอก

การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนตามลักษณะของข้อมูลที่ได้รับ ดังนี้

๑) การวิเคราะห์ข้อมูลภาคเอกสารดำเนินการเช่นเดียวกับเอกสารกลุ่ม

ตัวอย่างพระสงฆ์ เอกสารเบื้องต้นไม่ได้เกี่ยวข้องกับแนวคิดเป็นเอกสารที่เกี่ยวข้องโครงการและประวัติของกลุ่มตัวอย่าง การวิเคราะห์เอกสารโครงการโยงไปสู่การศึกษาแนวคิดเครือข่ายและโยงสู่การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชนและพระสงฆ์ที่ร่วมกิจกรรมด้วยกัน กิจกรรมจึงเป็นการโยงกับเครือข่ายกับชุมชน การวิเคราะห์จึงจัดระเบียบข้อมูลที่เป็นสาระสำคัญของเครือข่ายโยงกับข้อมูลภาคสนามต่อไป

๒) การวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม นำข้อมูลที่เก็บได้จากภาคสนามที่ศึกษาเครือข่ายของพระสงฆ์บนฐานคิดปรากฏการณ์วิทยา (phenomenon approach) มาสู่การตีความเป็นหลัก การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เมื่อเก็บข้อมูลกลุ่มผู้นำชุมชน ๒๐ คน สมาชิกในชุมชน ๒๐ คน ตรวจสอบข้อมูลเห็นว่าไม่มีประเด็นใหม่ (ที่ยังไม่ศึกษา นอกเหนือกรอบแนวคิด) แล้ว นำข้อมูลที่ได้มาจัดระบบใหม่ ลดทอนข้อมูลที่ไม่มีความสำคัญหรือไม่เกี่ยวข้องออก นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ร่วมกับกลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์ ๑๕ รูป เสนอออกมาเป็นรายงานวิจัยต่อไป

บทที่ ๔

ผลการศึกษา

ในบทนี้เป็นเนื้อหาที่ได้จากการศึกษาภาคสนามเพื่อตอบวัตถุประสงค์งานวิจัย ข้อที่ ๑ “การดำรงอยู่และการสืบทอดของเครือข่ายทางสังคมของพระสงฆ์” ผู้วิจัยลำดับการอธิบายดังนี้

๔.๑ ข้อมูลพื้นฐานของพระสงฆ์

พระสงฆ์ที่ทำงานเป็นเครือข่ายในจังหวัดมุกดาหารมีพื้นที่ครอบคลุมของสามตำบลของอำเภอเมือง คือ ตำบลคำป่าหลายและตำบลบางทรายใหญ่

๑ ตำบลคำป่าหลาย ประกอบด้วย ๑๑ หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ ๑ **บ้านคำป่าหลาย** หมู่ ๒ บ้านสามขา หมู่ ๓ บ้านนาเสือหลาย หมู่ ๔ **บ้านนาตะแบง** หมู่ ๕ บ้านแก้ง หมู่ ๖ บ้านนาค่าน้อย หมู่ ๗ บ้านนาหนองยอ หมู่ ๘ บ้านนาสองห้อง หมู่ ๙ บ้านสามขาเหนือ หมู่ ๑๐ บ้านน้อยนาตะแบง มีประชากร จำนวน ๘,๒๑๖ คน

๒ ตำบลบางทรายใหญ่ ประกอบด้วยหมู่บ้าน หมู่ ๑ **บ้านบางทรายใหญ่** หมู่ ๒ บ้านบางทรายใหญ่ หมู่ ๓ บ้านโคกสูง หมู่ ๔ บ้านดอนม่วย หมู่ ๕ **บ้านหนองแอก** หมู่ ๖ บ้านหนองหอย , หมู่ ๗ บ้านคำผักหนอก หมู่ ๘ บ้านป่าหวาย หมู่ ๙ บ้านสงเปลือย หมู่ ๑๐ บ้านโนนสว่าง ประชากร จำนวน ๗,๘๒๓ คน

พระสงฆ์ที่เป็นแกนนำของเครือข่ายหลักในสองตำบลของอำเภอเมือง ตามลำดับความสำคัญของบทบาท ดังนี้

๑ พระครูวรสิริธรรม (วิเชียร สุจิตโต) อายุ ๖๗ พรรษา ๔๖ (นักธรรมเอก) เจ้าอาวาสวัดสระพัง บ้านหนองแอก ตำบลบางทรายใหญ่ อำเภอเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร ตำแหน่งในคณะสงฆ์เป็นรองเจ้าคณะอำเภอเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร พระอุปัชฌาย์ คือ พระอธิการเชิดถาวร วัดโพธิ์ไทร ตำบลบางทรายใหญ่ อำเภอเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร

กติกาวัด

- ๑) ลงพระปาฏิโมกข์ ลงอุโบสถตลอดปี
- ๒) ทำวัตรเช้า เย็นทุกวันและอบรมแสดงธรรมแก่อุโบสถตลอดปี
- ๓) ระเบียบการปกครองวัดยึดพระธรรมวินัยเป็นหลัก
- ๔) ทำความสะอาดวัด ภูมิและที่อยู่อาศัยอย่างสม่ำเสมอ
- ๕) ออกบิณฑบาตทุกวัน
- ๖) ห้ามเข้าไปในบ้านในยามวิกาล เว้นแต่จำเป็นและต้องแจ้ง
- ๗) ต้องนุ่งห่มให้เรียบร้อยทั้งในวัดและนอกวัด
- ๘) ออกนอกวัดต้องบอกลา

- ๙) มีการประชุมทุกวันโกน หลังทำวัตรเย็น
- ๑๐) การปฏิบัติต่อกันยึดพระธรรมวินัยเป็นหลัก
- ๑๑) ต้องศึกษาพระธรรมวินัยทุกรูป
- หน้าที่หลัก
 - ๑) เป็นกรรมการอบรมวิปัสสนา อำเภอห้วยน้ำใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร
 - ๒) เป็นพระนักเทศน์แม่แบบ
 - ๓) เป็นพระธรรมทูต
- ๔) เป็นประธานชมรมผู้สูงอายุบ้านหนองแอก ซึ่งมีผู้สูงอายุ ๒๒๖ คน

๒ พระครูบุญณสารวิสุทธิ์ เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ไทร ตำบลบางทรายใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร

๓. พระครูประพัฒน์ศุภการ เจ้าอาวาสวัดราษฎร์อำนวย บ้านนานตะแบง ตำบลคำป่าหลาย อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร

๔ พระครูสุวรรณพัฒนโชติ เจ้าอาวาสวัดราษฎร์สามัคคี ตำบลคำป่าหลาย อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร

จำนวนวัดที่เหลือและพระที่เหลือจาก ๔ รูปในตำบลคำป่าหลายและตำบลบางทรายใหญ่นั้นเป็นพระสงฆ์ที่เป็นหลวงพ่ที่มีพรรษาในการบวชไม่นานนักหรือพระหนุ่มที่มีระยะการบวชไม่นานนัก วัดส่วนใหญ่จะมีพระสงฆ์จำพรรษาเพียงหนึ่งหรือสองรูป ยกเว้นในช่วงเข้าพรรษา บทบาทของพระสงฆ์เหล่านั้นในฐานะเครือข่ายในการทำกิจกรรมร่วมกันจึงมักอยู่ในฐานะผู้ร่วมกิจกรรมหรือผู้ตาม ในขณะที่พระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์เป็นพระครูจำนวน ๔ รูป โดยเฉพาะรูปแรกมีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นผู้ขับเคลื่อนกิจกรรมของคณะสงฆ์ภายในกลุ่มสองตำบล

๔.๒ ความเป็นมาของเครือข่าย

ความหมายของเครือข่าย คือ การรวมกลุ่มกันโดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกันของกลุ่มและร่วมกันดำเนินการกิจกรรมขับเคลื่อนให้วัตถุประสงค์ของกลุ่มบรรลุผล คณะสงฆ์มีฐานของการรวมกลุ่มโดยธรรมชาติอยู่แล้ว พระพุทธเจ้าทรงคณะสงฆ์ขึ้นมาเพื่อองค์กรรองรับกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาคือการรักษาพระธรรมวินัยและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในสมัยพุทธกาลองค์กรคณะสงฆ์มีความเข้มแข็งและดำเนินกิจการคณะสงฆ์ในเชิงรุก (active) มีกิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบต่างๆตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจของคนในสังคมได้ ในปัจจุบันกิจกรรมคณะสงฆ์อยู่ในลักษณะของการอนุรักษ์ คือการรักษาจารีตประเพณี (passive) การทำตามแบบอย่างและรักษารูปแบบของกิจกรรมของคณะสงฆ์ในอดีต การเป็นเครือข่ายของคณะสงฆ์ในรูปแบบประเพณีจึงเป็นเครือข่ายแบบหลวมๆ

ในปีราวปลายปี พ.ศ. ๒๕๓๐s อดีตเจ้าคณะจังหวัดมุกดาหาร ซึ่งเป็นเจ้าคณะจังหวัดรูปแรกของจังหวัดมุกดาหาร (หลังจากจังหวัดมุกดาหารแยกตัวออกจากจังหวัดนครพนมในปี พ.ศ. ๒๕๒๕) ท่านได้จัดให้คณะสงฆ์จังหวัดมุกดาหารมีการประชุมกันในช่วงเข้าพรรษาโดยการร่วมกันทำ

อุโบสถในวันพระสวณะร่วมกันของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง วัดอุประสงค์ของท่านตามคำบอกเล่าของ พระครูสิริบุญกิจ เจ้าอาวาสวัดบ้านบางทรายใหญ่ รองเจ้าคณะอำเภอเมืองมุกดาหาร รูปที่สองว่า ๑) เพื่อต้องการให้คณะสงฆ์ได้พบปะกัน แลกเปลี่ยนข่าวสาร ได้ทราบการเป็นอยู่ของพระสงฆ์ใน หมู่บ้านต่างๆว่ามีสภาพการเป็นอยู่อย่างไร มีปัญหา ถ้ามีปัญหาหรืออิทธิภวก็จะได้แก้ได้ทันทั่วทั้ง การ ปะพบของพระสงฆ์ระหว่างผู้บังคับบัญชากับพระทั่วไป ทำให้เกิดการสร้างความเข้าใจของนโยบาย คณะสงฆ์จากผู้บังคับบัญชาโดยตรงสู่พระสงฆ์ที่เป็นพระสังฆาธิการและพระสงฆ์ทั่วไป ทำให้สังคมสงฆ์ มีความเข้มแข็งมากขึ้น ๒) เป็นการรับฟังปัญหาและให้นโยบาย และการสร้างกิจกรรมของคณะสงฆ์ ใหม่ๆที่ตอบสนองชาวบ้าน นโยบายทางการศึกษาคือ การให้การศึกษาแก่พระบวชใหม่ในวัดที่มีความ พร้อม เป็นต้น การปรึกษาหารือ ๓) สร้างความสัมพันธ์กับญาติโยม ปกติชาวบ้านและหมู่บ้านทำบุญ กับเฉพาะพระสงฆ์ที่จำพรรษาในหมู่บ้าน โอกาสที่จะทำบุญกับพระสงฆ์จำนวนมากคือพระสงฆ์ก่อน จังหวัดค่อยข้างมีโอกาสน้อย การที่จะนิมนต์พระสงฆ์จำนวนมากเพื่อทำบุญนั้นค่อนข้างเป็นไปได้ยาก พระภารกิจของพระสงฆ์โดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะจังหวัดและเจ้าคณะอำเภอที่จะว่าง ช่วงเวลาเดียวกันค่อนข้างเป็นไปได้ยาก อีกทั้งชาวบ้านต้องใช้กำลังคน กำลังทรัพย์จำนวนมากในการ เลี้ยงพระสงฆ์ก่อนจังหวัดในเวลาเดียวกัน การที่อดีตเจ้าคณะจังหวัดช่วงสมัยปี ๒๕๔๐s สร้าง กฎเกณฑ์ให้คณะสงฆ์ทำสังฆกรรมรวมกันจึงเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้ทำบุญโดยที่พระสงฆ์เดินทาง มาถึงหมู่บ้าน ๔) เปิดให้ชาวบ้านร้องเรียน/แจ้งข่าวพระสงฆ์ในหมู่บ้านถึงจริยธรรมทั้งส่วนดีและส่วน เสียต่อเจ้าคณะผู้ปกครอง ซึ่งข้อมูลถูกเปิดเผยในที่ประชุมสงฆ์ จึงถือเป็นการควบคุมความจริยวัตร ของพระสงฆ์ ขณะเดียวกันก็ส่งเสริมจริยวัตรของพระสงฆ์ในส่วนที่ดีงาม ข้อมูลที่เป็นส่วนดีของ พระสงฆ์ก็จะถูกพูดในวงกว้างในการส่งเสริมและให้กำลังใจอีกด้วย ๕) การทำสังฆกรรมร่วมกันของ คณะสงฆ์ ทำให้ชุมชนได้มีการติดต่อระหว่างชุมชน ลักษณะความสัมพันธ์ของคนในแต่ละหมู่บ้านเดิม มีความสัมพันธ์เชิงเครือญาติเป็นฐานเดิมอยู่แล้ว โอกาสที่จะได้พบปะของเครือญาติในคนระหว่าง หมู่บ้าน/ชุมชนในอดีตจะพบปะเมื่อมีงานบุญประเพณี เช่น บุญประจำปีของแต่ละหมู่บ้าน (บุญบ้อง ไฟหรือบุญมหาชาติ) แต่ละปีแต่ละหมู่บ้าน/ชุมชนจะจัดหนึ่งครั้ง บุญพระเวท (หรือบุญพระ เวสสันดรหรือบุญมหาชาติ)^{๖๐}

การทำสังฆกรรมร่วมกันของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดมุกดาหาร ในช่วง เข้าพรรษาโดยการให้แต่ละตำบล หมู่บ้านหมุนเวียนเป็นเจ้าภาพ (เฉพาะวัดที่มีพระอุโบสถ) จึงเป็น การสร้างความเข้มแข็งของคนในชุมชนและคนระหว่างชุมชน เมื่อมีการลงอุโบสถในวัดหนึ่งในเขต อำเภอเมือง พระสงฆ์ในวัดต่างๆในเขตอำเภอเมืองจะมาร่วมทำสังฆกรรม การทำสังฆกรรมจะกำหนด วันที่แน่นอนเป็นปฏิทินให้พระสงฆ์ทราบล่วงหน้า และพระสงฆ์จะแจ้งให้คนในหมู่บ้านของตนทราบ ชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านจะติดตามพระสงฆ์ไปทำบุญที่วัด/หมู่บ้านที่พระสงฆ์ทำสังฆกรรมนั้น การ ติดตามพระสงฆ์เพื่อไปทำบุญของชาวบ้านหมู่บ้านต่าง ๆ นั้น ทำให้ชาวบ้านได้พบปะกัน ได้ไต่ถามทุกข์ สุขของกันและกัน การสืบสาวหาญาติพี่น้อง แลกเปลี่ยนข่าวสารการทำมาหากิน วัฒนธรรม ตลอดจน

^{๖๐} บุญพระเวทถือว่าเป็นบุญที่จัดยิ่งใหญ่และมีพิธีการกว่าบุญบ้องไฟ การจัดบุญพระเวทจะต้องมี ความพร้อมขององค์ประกอบหลายอย่าง เช่น มีพระนักเทศน์ มีผู้ศรัทธาที่จะฟังเทศน์ ชาวบ้านความร่วมมือร่วมใจ กันอย่างเข้มแข็งในการเตรียมงาน วันงานและฟังเทศน์หลังวันงาน มีความพร้อมของทำบุญที่จะทำกองทอดหรือกอง บุญ เป็นต้น ซึ่งการจัดบุญพระเวทแต่ละครั้งต้องจัดต่อเนื่องสามปี

บ้านการเมือง เป็นต้น เมื่ออดีตเจ้าคณะจังหวัดได้มรณภาพลง กิจกรรมการสืบสานเครือข่ายยังคงดำเนินการอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันระยะเวลา ๓๐ กว่าปีและจะดำเนินการต่อเนื่องไปในอนาคต แต่กิจกรรมจำกัดวงแคบลงในพื้นที่ตำบลบางทรายใหญ่และตำบลคำป่าหลาย ซึ่งพระสงฆ์ทั้งสองตำบลมีความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างแนบแน่นในฐานะความเป็นเพื่อนและความอาจารย์

๔.๓ ความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ในเครือข่าย

ลักษณะการดำเนินกิจกรรมต่อเนื่องตั้งแต่ปีทศวรรษ ๒๕๓๐s จนถึงปัจจุบันกว่าสามสิบปี ในสองตำบลในอำเภอเมืองมุกดาหาร ขณะที่ตำบลอื่นๆกิจกรรมได้ยุติลง ลักษณะพิเศษที่สองตำบลยังดำเนินการกิจกรรมอย่างต่อเนื่องนั้น สืบเนื่องจากหลายปัจจัย ปัจจัยหลักก็คือ

๑) พระสงฆ์ที่เป็นผู้นำเป็นพระสงฆ์มีพรรษามาก บรรพชาตั้งแต่เป็นสามเณรและต่อเนื่องอุปสมบทเป็นพระ พระสงฆ์ที่เป็นผู้นำเครือข่าย ๔ รูป สามรูปพรรษามากกว่า ๔๐ พรรษา พระสงฆ์ผู้นำมีพรรษาสูงสุด ๔๗ พรรษา พระสงฆ์ที่เป็นแกนนำเป็นพระสงฆ์อุปสมบทยาวนาน แตกต่างจากตำบลอื่นๆที่พระสงฆ์มักบวชไม่นาน บางตำบลขาดพระสงฆ์จำพรรษา พระสงฆ์ที่อุปสมบทมักอุปสมบทในช่วงเข้าพรรษาหรือบวชระยะเวลาสั้นๆ ทำให้ขาดทุนมนุษย์หรือทุนความศรัทธาจากชาวบ้าน พระสงฆ์ที่มีพรรษามาเป็นที่ศรัทธาของชาวบ้าน

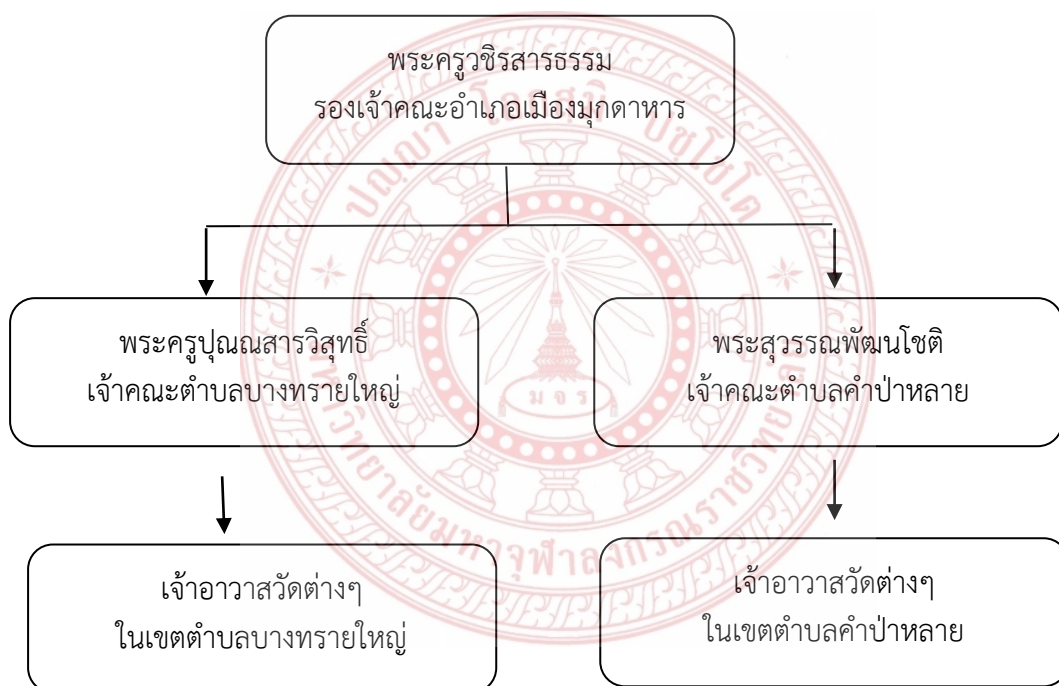
๒) เป็นพระสงฆ์มีถิ่นกำเนิดในพื้นที่ พระสงฆ์โดยเฉพาะแกนนำเป็นพระสงฆ์ที่คนในท้องถิ่น หมายถึง พระสงฆ์ที่เป็นคนในหมู่บ้านที่พระสงฆ์เป็นเจ้าของวาสนั้น ซึ่งบวชมาอย่างยาวนาน มีญาติพี่น้องเป็นคนหมู่บ้านเดียวกันและมีความสัมพันธ์ที่ดีกับชาวบ้าน มีปฏิปทาที่คนในชุมชนเลื่อมใส ปกติทั่วไปของชาวบ้านมุกดาหาร ความศรัทธาไม่ได้ผูกมัดกับเป็นพระท้องถิ่นหรือพระต่างถิ่น ปัจจัยพระในท้องถิ่นมิได้เป็นปัจจัยหลักอิสระลอยๆ แต่สัมพันธ์กับเงื่อนไขหนึ่งที่ว่าพระสงฆ์ในพื้นที่มีความเข้าใจคนพื้นที่ คลุกคลีกับคนพื้นที่เป็นเวลานานและสัมพันธ์กับพระสงฆ์ในหมู่บ้านใกล้เคียงกัน แตกต่างจากพระสงฆ์ที่ได้รับการแต่งตั้งจากคณะสงฆ์และถูกส่งตัวมาจากจังหวัดถิ่นอื่น ทำให้ไม่มีพื้นฐานใกล้ชิดกับชุมชนเช่นเดียวกับพระสงฆ์ในพื้นที่ กรณีนี้ปรากฏเป็นรูปธรรมชัดเจนในอีกอำเภอใกล้เคียงซึ่งพระสงฆ์ผู้ปกครองถูกส่งตัวมาจากถิ่นอื่น ซึ่งพระสงฆ์รูปนี้มีคุณสมบัติที่เหมาะสมและวิญญู (และพรรษา) ไม่มากนัก ไม่มีพื้นฐานทุนทางสังคมอันสั่งสมกับชุมชนยาวนาน ทำให้มีความห่างเหินกับชุมชนและคณะสงฆ์ด้วยกัน ส่วนพระสงฆ์ที่เป็นแกนนำล้วนเป็นพระสงฆ์ในพื้นที่และได้รับการยอมรับจากชุมชนและคณะสงฆ์ด้วยกัน

๓) ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับพระสงฆ์ที่เป็นเครือข่าย การจัดความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ในเครือข่าย แบ่งเป็น ๒ ประเภท ประเภทแรก ความสัมพันธ์ของพระสงฆ์กับพระสงฆ์ลูกวัดด้วยกันเป็นไปตามพุทธประเพณี คือ นับตามพรรษา ความสัมพันธ์ลักษณะเช่นเป็นความสัมพันธ์เช่นเดียวกับพระสงฆ์ทั่วไป ประเภทที่สอง คือความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ที่เป็นเครือข่ายมีลักษณะความสัมพันธ์ คือ เพื่อนและอาจารย์ กล่าวคือ พระสงฆ์ที่เป็นแกนนำ ๒ ใน ๔ รูปเป็นพระอุปัชฌาย์ พระสงฆ์ในเขตพื้นที่สองตำบลจึงเป็นพระสงฆ์ที่เป็นลูกศิษย์หรือพระสงฆ์ที่ผ่านการบวชจากพระอุปัชฌาย์สองรูปนี้ ความสัมพันธ์ไม่ได้เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจของการปกครองตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เป็นความสัมพันธ์แบบการเคารพนับถือระหว่างอาจารย์กับลูกศิษย์ เช่น

ในบางกรณี เช่น เจ้าคณะตำบลคำป่าหลาย เคยเป็นพระลูกศิษย์เจ้าอาวาสหมู่บ้านหนึ่ง เมื่อพระรูปนี้ย้ายไปอยู่วัดประจำตำบล ท่านได้รับสมณศักดิ์และเป็นเจ้าคณะตำบล ความสัมพันธ์ในระบบการปกครองก็คือ พระที่เคยเป็นลูกศิษย์จะเป็นพระผู้ปกครองเจ้าอาวาสที่เป็นอาจารย์ของตนเองมาก่อนอย่างไรก็ดี ความสัมพันธ์ระหว่างกันตามปกติและพิธีกรรม (ยกเว้นราชพิธี) พระที่เป็นเจ้าอาวาสจะนั่งแถวหน้าหรือเป็นหัวหน้าพระที่เป็นผู้ปกครอง พระที่เป็นผู้ปกครองตามหลักปกครองคณะสงฆ์จะเคารพและปฏิบัติตนเหมือนกันศิษย์ของเจ้าอาวาสเช่นเคยตามที่เคยปฏิบัติกันตามตามประเพณี ส่วนพระแกนนำที่เหลือจะเป็นมีความสัมพันธ์ระหว่างกันแบบศิษย์พี่ศิษย์น้อง

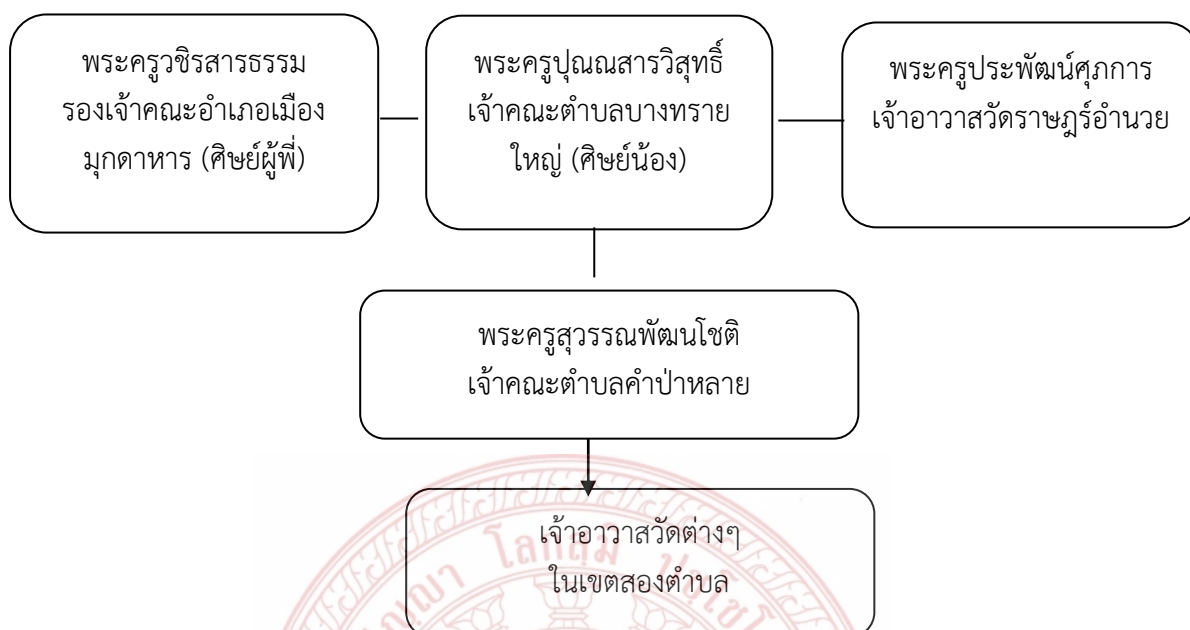
ความสัมพันธ์ระหว่างกัน ปรากฏตามแผนภาพดังนี้

รูปแบบที่ ๑ รูปแบบการปกครองยึดแบบการปกครองคณะสงฆ์ ปรากฏแผนภาพดังนี้

รูปแบบแรกเป็นรูปแบบตามสายงานในการทำงานของคณะสงฆ์ซึ่งยึดถือเป็นแนวปฏิบัติอย่างเป็นทางการหรือทางราชการของคณะสงฆ์ไทย เป็นรูปแบบของการจัดความสัมพันธ์ของคณะสงฆ์ไทยเป็นไปตามพระราชบัญญัติของคณะสงฆ์ อีกรูปแบบหนึ่งเป็นการจัดความสัมพันธ์ของคณะสงฆ์ตามรูปแบบประเพณี ซึ่งรูปแบบที่สองนี้ คณะสงฆ์ในตำบลคำป่าหลายและตำบลบางทรายใหญ่ยึดถือ ปรากฏตามแผนภาพที่สอง

รูปแบบที่ ๒ รูปแบบความสัมพันธ์แบบประเพณี

ความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ที่เป็นแกนนำเครือข่ายปรากฏสองรูปแบบ แต่อย่างไรก็ดี รูปแบบที่ปฏิบัติต่อกันคือ **รูปแบบที่สอง**

ความสัมพันธ์แบบที่สองมีความสัมพันธ์ด้วย “ใจ” หรือ “ความศรัทธา” ต่อกัน ทำให้เครือข่ายมีความเหนียวแน่นและดำรงต่อเนื่องยาวนานกว่าสามทศวรรษต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน

๔) ความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ที่เป็นแกนนำกับพระสงฆ์ทั่วไป ตามข้อมูล พระสงฆ์จำพรรษาอยู่ในวัดสองตำบลนี้เป็นพระสงฆ์มีพรรษาน้อย วัดแต่ละวัดมีพระสงฆ์เพียงรูปหนึ่งหรือสองรูป จะมีมากโดยเฉลี่ยห้ารูปเฉพาะในช่วงเข้าพรรษาเท่านั้น พระสงฆ์มีความสัมพันธ์ระหว่างกันในเขตสองตำบลค่อนข้างน้อย ไม่ได้ทำกิจกรรมร่วมกันนอกรอบเนื่องจากงานประเพณีและการลงอุโบสถร่วมกัน อย่างไรก็ตาม พระสงฆ์ในวัดต่างๆนี้มีความสัมพันธ์เหนียวแน่นกับแกนนำ (เพราะเป็นพระอุปัชฌาย์) จากการทำกิจกรรมทางคณะสงฆ์ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

๕) ความสัมพันธ์ของพระสงฆ์กับเจ้าหน้าที่รัฐ ความสัมพันธ์กับรัฐของพระสงฆ์มีความสัมพันธ์สองลักษณะ ลักษณะแรก เป็นความสัมพันธ์ส่วนบุคคล กล่าวคือ สังคม/ชุมชนในระดับตำบลเป็นสังคม/ชุมชนเป็นสังคมกึ่งปฐมภูมิ หมายถึงยังเป็นสังคมที่มีความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายอย่างเหนียวแน่น และมีสถาบันพุทธศาสนาเป็นแกนจัดความสัมพันธ์ ความสัมพันธ์พระสงฆ์กับรัฐ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน สมาชิกองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น สมาชิกสภาจังหวัด เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบล ในฐานะ (๑) เป็นเครือข่าย (ระหว่างพระสงฆ์กับเจ้าหน้าที่รัฐ) ความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายเป็นความสัมพันธ์แบบเคารพนับถือซึ่งกันและกันเป็นความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่น ต่อเนื่องและถาวร เจ้าหน้าที่รัฐจะมาช่วยงานของพระสงฆ์หรือของวัดทุกครั้งที่วัดจัดกิจกรรม ในวันปกติก็เยาะมาเยี่ยมเยียน (๒) ความสัมพันธ์เชิงหน้าที่และความสัมพันธ์เชิงมวลชน ความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ เช่น เมื่อวัดจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น กิจกรรมตักบาตรวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมเข้าพรรษา กิจกรรมทอดกฐิน เป็นต้น กิจกรรมเป็นที่รวมตัวของมวลชน เจ้าหน้าที่จะเข้ามาช่วยงานและใช้งาน

ดังกล่าว บางโอกาสก็ถือโอกาสผ่านนโยบายของรัฐสู่ประชาชน เช่น เจ้าหน้าที่ตำรวจและเจ้าหน้าที่ปกครอง ใช้กิจกรรมทำบุญในวันสำคัญทางศาสนาแจ้งนโยบายการปราบยาเสพติดของภาครัฐ แจ้งนโยบายการปรองดองของรัฐต่อมวลชน เป็นต้น (๓) การร่วมมือเฉพาะกรณี บางครั้งพระสงฆ์เป็นเจ้าภาพหรือเจ้าของโครงการ บางโอกาสเจ้าหน้าที่รัฐเป็นเจ้าของโครงการ เช่น โครงการการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุของคณะสงฆ์ เชิญหน่วยงานสาธารณสุขมาเป็นวิทยากร โครงการสร้างความปรองดอง เป็นนโยบายของภาครัฐ หน่วยงานปกครองเป็นเจ้าภาพ พระสงฆ์เป็นวิทยากรบรรยายธรรม

๖) ความสัมพันธ์ของพระสงฆ์กับชาวบ้าน เป็นความสัมพันธ์ที่ชัดเจนและเข้มแข็งที่สุดซึ่งจะอธิบายในประเด็นหัวข้อประเพณีต่อไป

เครือข่ายกิจกรรมการลงอุโบสถกับกิจกรรมอื่นๆ

กิจกรรมเครือข่ายการลงอุโบสถเป็นกิจกรรมหลักที่เป็นทางการของกลุ่มเครือข่ายกิจกรรมการลงอุโบสถเกิดผลดังนี้

๑ เป็นที่มาของกิจกรรมใหม่ๆ เช่น ๑) การนำพระสงฆ์พบกับชาวบ้าน ลักษณะกิจกรรมคือการบรรยายธรรม เมื่อพระสงฆ์และฆราวาสมีความคุ้นเคยกันการทำกิจกรรมชุมชนจึงให้ความร่วมมือด้วยดี ๒) ฆราวาสริเริ่ม กิจกรรมการถวายภัตตาหารพระสงฆ์ในกลุ่ม โดยชาวบ้านทั้งหมู่บ้านเป็นเจ้าภาพในงานเทศกาลสำคัญ คือ เทศกาลปีใหม่ เทศกาลสงกรานต์ ๓) กิจกรรมร่วมกับรัฐ เมื่อรัฐต้องการแจ้งนโยบายให้ชุมชนปรองดอง จะเข้าหาพระเครือข่ายเป็นผู้ประชุมและนำกล่าวบรรยาย จากนั้นเป็นหน้าของหน่วยภาครัฐ ๓) โครงการวัดปลอดอบายมุข งานทุกอย่างที่จัดในวัด คณะสงฆ์ไม่ให้นำสุราของมีเมาเข้ามาในวัด ห้ามละเล่นการพนันทุกประเภท โดยสร้างข้อตกลงระหว่างวัดกับชุมชน

๒ กิจกรรมเดิมโดยการรื้อฟื้นและเสริมความเข้มแข็งของกิจกรรมนั้น กิจกรรมนั้น ได้แก่ ๑) กิจกรรมสวดมนต์ข้ามปี ทุกวัดทำอยู่แล้ว แต่ปรับคือทำที่เดียวในตำบล วัดอื่นๆนำพระสงฆ์และชาวบ้านมาร่วมที่เดียวกัน ๒) งานศพ หลวงสวดจะมีการบรรยายธรรมหรือเทศนา (ไม่อ่านตำราหรือคัมภีร์) ๓) ตักบาตรเทโว เป็นการตักบาตรในแต่ละวัดและตักร่วมกันในตำบล เป็นการสร้างความสามัคคี

กล่าวโดยสรุป การทำกิจกรรมลงอุโบสถโดยเครือข่ายก่อให้เกิดความเข้มแข็งขอพระสงฆ์ ความเข้มแข็งนำไปสู่การร่วมมือในกิจกรรมอื่น กิจกรรมนั้นอาจจะเป็นกิจกรรมใหม่ตอบสนองการแก้ไขปัญหาในชุมชน และกิจกรรมเดิมแต่ปรับให้เข้มแข็งมากขึ้น

๔.๔ แกนหรือทุนเครือข่าย

ความสัมพันธ์ของพระสงฆ์กับพระสงฆ์และความสัมพันธ์พระสงฆ์กับชุมชนเป็นไปอย่างเหนียวแน่นและต่อเนื่องอย่างเข้มแข็งแสดงถึงมีแกนและกลไกอย่างประการกำกับอยู่ แกนนี้จะสอดประสานคนทุกกลุ่มเข้ามาเป็นหนึ่งเดียวเพื่อดำเนินไปสู่เป้าหมายร่วมกัน แกนดังกล่าว คือ ทุนทางพระพุทธศาสนา (ทุนบุญหรือกุศลกรรม) ทุนพระสงฆ์และทุนร่วมทางสังคม (ประเพณี เทศกาล) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๔.๔.๑ ทนบุญหรือกุศลกรรมเป็นรากฐานของการสร้างเครือข่าย

ทุนที่เป็นรากฐานทุนก่อให้เกิดเครือข่ายของพระสงฆ์คือทุนบุญ ซึ่งเป็นทุนนามธรรมที่ฝังรากลึกในจิตใจของคนไทยทุกคน ทุนบุญหรือบุญกุศลเป็นรากฐานของทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของสังคมไทย ปกติเมื่อพูดถึงบุญกุศลจะเป็นที่เข้าใจโดยไม่มีการตั้งคำถามว่าบุญคืออะไร คนไทยไม่ได้มีความสงสัยว่าบุญกุศลคืออะไร แต่เข้าใจในชีวิตประจำวันวันว่าการกระทำใดเป็นบุญกุศล การกระทำใดเป็นอกุศล บุญกุศลเปรียบเสมือนเป็นพลังงานชีวิตของชาวพุทธทั้งส่วนบุคคลและสังคม ในส่วนบุคคลเป้าหมายเชิงอุดมคติคือ การอยู่ในสวรรค์หลังชีวิตความตายและสูงสุดการเข้าถึงนิพพาน เป้าหมายเชิงสังคมคือการมีอุดมคติอย่างสังคมยุครัตนโกสินทร์ คือสังคมสงบสุข ตัวแทนที่เป็นผู้รับการทำบุญคือพระสงฆ์ บุญจึงเป็นกิจกรรมการบำเพ็ญความดีส่วนบุคคลอันเกิดเจตนาที่ดีและบุญเกิดจากการกระทำของตนเองร่วมกับผู้อื่นโดยมีเป้าหมายร่วมกัน บุญจึงเป็นรากฐานที่มีของประเพณีและเทศกาลของชุมชน และเป็นฐานของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการลงอุโบสถของพระสงฆ์ในเขตตำบลบางทรายใหญ่และตำบลคำป่าหลายด้วย รากฐานของบุญกุศลเป็นฐานของกิจกรรมการทำอุโบสถร่วมกันและรากฐานของคนในชุมชนเห็นพ้องต้องกันว่าเป็นกิจกรรมดีงาน และช่วยกันสนับสนุนโดยการทำบุญ ถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ในกิจกรรมนี้ด้วย

๔.๔.๒ ทุน/ทำร่วมกันทำบุญ ก่อให้เกิดกิจกรรมร่วมกันทำบุญ (ประเพณี)

ประเพณีที่ได้รับการสืบทอดของคนภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีลักษณะพิเศษเฉพาะแตกต่างจากภาคอื่นๆของประเทศไทย

พัฒนาการของประเพณีเชื่อมโยงกับการดำเนินชีวิตกับธรรมชาติ ต่อมาได้เชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนา ประเพณีของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเรียกว่า ๑๒ อย่าง ซึ่งมีกิจกรรมประเพณีครบทั้ง ๑๒ เดือน คือ เดือนที่ ๑ บุญเข้ากรรม เดือนที่ ๒ บุญคูณลาน เดือนที่ ๓ บุญข้าวจี เดือนที่ ๔ บุญพระเวส เดือนที่ ๕ บุญสงกรานต์ เดือนที่ ๖ บุญบั้งไฟ เดือนที่ ๗ บุญชะฮะ เดือนที่ ๘ บุญเข้าพรรษา เดือนที่ ๙ บุญข้าวประดับดิน เดือนที่ ๑๐ บุญข้าวสาก เดือนที่ ๑๑ บุญออกพรรษา เดือนที่ ๑๒ บุญกฐิน

ประเพณีสำคัญที่เป็นตัวเชื่อมโยงก่อให้เกิดเครือข่ายของพระสงฆ์และคนในชุมชนสองตำบลเข้าด้วยกันมี ๒ ประเพณี คือ ประเพณีบุญเดือน ๖ พระสงฆ์และชาวบ้านจะร่วมการทำกิจกรรมภายในร่วมกันภายในตำบล รวมทั้งนอกตำบลที่คนในหมู่บ้านมีเครือข่ายและมีญาติที่อยู่ห่างไกลก็จะมาร่วมกันด้วย งานบุญเดือน ๔ และเดือน ๖ ของชาวตำบลบางทรายใหญ่และตำบลคำป่าหลายรวมมาจัดในเดือนเดียวกัน ตั้งแต่เดือนสี่ถึงเดือน ๖ คือ งานบุญบั้งไฟและงานพระเวส(สันดร) บางหมู่บ้านในสองตำบลจะจัดงานบุญบั้งไฟในเดือนสี่ บางหมู่บ้านจะจัดเดือนห้า บางหมู่บ้านจะจัดเดือนหก ขึ้นกับความพร้อมของแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งปกติจะจัดไม่ตรงกันเพราะเมื่อหมู่บ้านหนึ่งจัดหมู่บ้านที่เหลือจะเข้าไปร่วมกิจกรรมด้วย ประเพณีจึงเป็นแกนจัดเครือข่ายทางสังคมให้เกิดความเข้มแข็งอย่างชัดเจน ธรรมเนียมของหมู่บ้านในสองตำบลปีใดจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟแล้วจะไม่จัดบุญพระเวส (พระเวสสันดร) จัดบุญพระเวสสันดรแล้วจะไม่จัดบุญบั้งไฟ (เลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง)

๑). จารีตประเพณี หรือกฎศีลธรรม หมายถึง สิ่งซึ่งสังคมใดสังคมหนึ่งยึดถือและปฏิบัติสืบกันมาอย่างต่อเนื่องและมั่นคง เป็นเรื่องของความผิดถูก มีเรื่องของศีลธรรมเข้ามาร่วมด้วย ดังนั้น

สมาชิกในสังคมต้องทำ ผู้ใดฝ่าฝืนถือว่าเป็นผิดเป็นชั่ว จะต้องถูกตำหนิหรือได้รับการลงโทษจากคนในสังคมนั้น เช่น ลูกหลานต้องเลี้ยงดูพ่อแม่เมื่อท่านแก่เฒ่า ถ้าใครไม่เลี้ยงดูถือว่าเป็นคนเนรคุณหรือลูกอกตัญญู จารีตประเพณีของแต่ละสังคมนั้นย่อมไม่เหมือนกัน เพราะมีค่านิยมที่ยึดถือต่างกัน การนำเอาจารีตประเพณีของตนไปเปรียบเทียบกับของคนอื่นแล้วตัดสินว่าดีหรือเลวกว่าของตนย่อมเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เพราะสภาพสังคม สิ่งแวดล้อม ตลอดจนความเชื่อของแต่ละสังคมนั้นแตกต่างกันไป

๒). ขนบประเพณี หรือสถาบัน หมายถึง ระเบียบแบบแผนที่สังคมได้กำหนดไว้แล้ว ปฏิบัติสืบต่อกันมา ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ทางตรง ได้แก่ ประเพณีที่มีการกำหนดเป็นระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติอย่างชัดเจนว่าบุคคลต้องปฏิบัติอย่างไร เช่น สถาบันโรงเรียน มีโรงเรียน มีผู้สอน มีผู้เรียน มีระเบียบการรับสมัคร การเข้าเรียน การสอบไล่ เป็นต้น ทางอ้อม ได้แก่ ประเพณีที่รู้กันโดยทั่วไป โดยไม่ได้วางระเบียบไว้อย่างแน่นอน แต่ปฏิบัติไปตามคำบอกเล่า หรือตัวอย่างจากที่ผู้ใหญ่หรือบุคคลในสังคมปฏิบัติ เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การตาย การแต่งงาน ซึ่งเป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิต หรือประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล ตรุษ สารท การขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น

๓) ธรรมเนียมประเพณี หมายถึง ประเพณีเกี่ยวกับเรื่องธรรมดาสามัญที่ทุกคนควรทำ มีความผิดถูกเหมือนจารีตประเพณี เป็นแนวทางในการปฏิบัติที่ทุกคนปฏิบัติกันทั่วไปจนเกิดความเคยชิน และไม่รู้สึกรู้สึกระไร เพราะเป็นสิ่งที่มานานและใช้กันอย่างแพร่หลาย ส่วนมากเป็นมารยาทในด้านต่างๆ เช่น การแต่งกาย การพูด การรับประทานอาหาร การเป็นแขกไปเยี่ยมผู้อื่น ฯลฯ ธรรมเนียมประเพณีเป็นเรื่องที่ทุกคนควรทำแม้มีผู้ฝ่าฝืนหรือทำผิดก็ไม่ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญแต่อาจถูกตำหนิว่าเป็นคนไม่ได้รับการศึกษา ไม่มีมารยาท ไม่รู้จักกาลเทศะ

๔.๔.๓ ทนบุญกับกิจกรรม การทำอุโบสถร่วมกันเป็นเครือข่าย

การที่พระราชมุกดาหารคณิ (พร) อดีตเจ้าคณะจังหวัดมุกดาหาร และอดีตเจ้าอาวาสวัดศรีมงคลใต้ได้วางนโยบายการลงอุโบสถร่วมกันของคณะสงฆ์มีฐานทุนทางพระพุทธศาสนา คือ ทนบุญ สังคมและคณะสงฆ์ให้ความสำคัญเพราะว่าเป็นการสร้างบุญร่วมกันอีกประการหนึ่ง จึงทำให้กิจกรรมดังกล่าวประสบผลสำเร็จตลอดสามสิบกว่าปี กิจกรรมดังกล่าวยังได้รับการดำเนินการต่อเนื่องอย่างเข้มแข็งในสองตำบล รายละเอียดของกิจกรรม คือ

การลงอุโบสถในวันพระสวณะ ๑๕ ค่ำ ช่วงเข้าพรรษา พระสงฆ์ในเขตตำบลสองตำบล จะลงอุโบสถร่วมกัน โดยการลงหมอนเวียนในตำบลและหมู่บ้านต่างๆ ที่มีพระอุโบสถ การลงอุโบสถร่วมกันเป็นกิจกรรมที่นอกจากพระสงฆ์จะร่วมกันทำกิจกรรมแล้ว ยังเปิดโอกาสให้ฆราวาสได้ได้พบปะกันและฆราวาสได้ทำบุญร่วมกันทั้งตำบลกับพระสงฆ์ทั้งตำบล

การลงอุโบสถร่วมกันเป็นกิจกรรมที่อดีตเจ้าคณะจังหวัดมุกดาหารได้จัดขึ้นเมื่อ ๓๐ กว่าปีที่แล้วซึ่งเป็นกิจกรรมร่วมกันทำในระดับจังหวัด ต่อมาจารีตนี้ได้รับการสืบทอดโดยตรงจากเจ้าคณะอำเภอและเจ้าคณะตำบลทั้งสองตำบล ที่ดำรงและสืบทอดได้อย่างต่อเนื่องกว่าสามสิบปีเพราะความสัมพันธ์ส่วนบุคคลตามที่กล่าวแล้ว

จุดมุ่งหมายของการร่วมกันทำสังฆกรรมนี้ เพื่อ

๑) การเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้ทำบุญโดยมีพระสงฆ์ทั้งอำเภอมารวมกัน การสังฆกรรมจะเริ่มพิธีในเวลา ๑๓.๐๐ น. แต่พระสงฆ์ในเขตตำบลทั้งสองตำบลเดินมารวมตั้งแต่ประมาณ ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ในช่วงเช้าเป็นพบปะพูดคุยกันระหว่างพระสงฆ์อย่างไม่เป็นทางการ พระสงฆ์ที่เดินทางมาก่อนจะพูดคุย ปรีกษาหารือในกิจกรรมของคณะสงฆ์และความเป็นไปของในแต่ละชุมชน นอกจากพระสงฆ์จะมีร่วมกันแล้ว ก็จะมีกลุ่มชาวบ้านแต่ละบ้านเดินทางมากับพระสงฆ์เพื่อมาทำบุญ โดยที่หมู่บ้านที่พระสงฆ์มาสังฆกรรมเป็นเจ้าภาพหลัก และชุมชนอื่นๆมาสนับสนุน

๒) ได้มีการพบปะของชาวบ้านของหมู่บ้านต่างๆ ส่วนใหญ่คนในระหว่างหมู่บ้านคุ้นเคยกัน การได้พบปะกันเป็นการสร้างความสามัคคีระหว่างคนในชุมชน ความบาดหมางมักจะได้รับการแก้ไขโดยสันติวิธี ปัญหาส่วนใหญ่ของคนในชุมชนเป็นปัญหาของวัยรุ่นที่กระทำความผิดก่อนบวช มีกิจกรรมมหรสพ การได้พบปะของคนในชุมชนเป็นการสร้างความสามัคคี ชุมชนได้แลกเปลี่ยนข่าวสาร โดยเฉพาะข่าวสารเกี่ยวกับเรื่องปากท้อง การทำมาหากินและเหตุการณ์บ้านเมือง

๓) การทำสังฆกรรมของพระสงฆ์ในช่วงบ่าย ในช่วงเช้าก่อนจะฉันเพลของพระสงฆ์จะมีการเทศน์หรือบรรยายธรรมประมาณสามสิบนาทีหรือไม่ก็เป็นการพูดคุย ทักทายของพระสงฆ์ต่อคนในชุมชนโดยแทรกธรรมะ นอกจากนี้อาจจะมีการแทรกทัศนคติหรือทิศทางการตัดสินใจของคนในชุมชนในกรณีต่างๆด้วย

๔) การทำสังฆกรรมของพระสงฆ์ได้เสร็จสิ้นแล้ว จะมีการประชุมอย่างไม่เป็นทางการ โดยหยิบยกประเด็นใดประเด็นหนึ่ง หรือเหตุการณ์ในคณะสงฆ์มาสู่ที่ประชุม การแจ้งข้อมูลข่าวสารบ้านเมือง ข้อมูลข่าวสารคณะสงฆ์เพื่อให้คณะสงฆ์ทราบโดยตรง

๕) การแลกเปลี่ยนสถานการณ์ของคณะสงฆ์ต่อระเบียบการปฏิบัติของคณะสงฆ์ให้อยู่ในพระธรรมวินัย ผู้บังคับบัญชาจะถามทุกข์สุขของคณะสงฆ์ในตำบล การขาดแคลนปัจจัยของพระสงฆ์ในหมู่บ้านหนึ่งจะได้รับการดูแลจากคณะสงฆ์ที่มีความพร้อม การขาดแคลนเสนาสนะของพระสงฆ์ในหมู่บ้านหนึ่งๆได้ถูกหยิบยกขึ้นมาพูดคุย คณะสงฆ์ในอำเภอ ตำบลจะจัดกฐิน ผ้าป่า นำปัจจัยไปทอดถวาย ณ วัดนั้นๆ ซึ่งเป็นการดูแลกันเองของพระสงฆ์ในระดับอำเภอและตำบล

๖) การประชุมเป็นการป้องกันการอธิกรณ์และแก้ไขอธิกรณ์ที่เกิดขึ้น การประชุมสองครั้งต่อเดือน เมื่ออธิกรณ์ของคณะสงฆ์เกิดขึ้นจะได้รับการแก้ไขอย่างรวดเร็ว โดยมติของคณะสงฆ์ส่วนใหญ่ในที่ประชุม

๗) การประชุมเป็นการทำความเข้าใจและให้ความรู้เรื่องพระธรรมวินัยและแนวทางการปฏิบัติของพระสงฆ์โดยเฉพาะที่เป็นนวกะ (พระบวชใหม่) และพระสงฆ์ผู้ปกครองจะกำชับให้เจ้าอาวาสในเขตปกครองดูแลเอาใจใส่พระสงฆ์ที่บวชใหม่อย่างทั่วถึงและให้คำแนะนำอย่างถูกต้อง เมื่อสึกออกไปพระสงฆ์เหล่านั้นได้แนวทางปฏิบัติอย่างถูกต้องและได้รับประโยชน์ในการบวชของตน

๘) การประชุมนำไปสู่การร่วมกันในการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ การจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาโดยเฉพาะสำหรับพระนวกะ พระสงฆ์แต่ละวัดไม่ได้ทำกันเองตามลำพัง ทั้งนี้เพราะพระสงฆ์ในแต่ละวัดจะขาดแคลนที่มีความรู้หรือจบมัธยมศึกษา บางวัดจะมีเฉพาะเจ้าอาวาสเพียงรูปเดียวหลังออกพรรษา ช่วงเข้าพรรษามีพระนวกะจำนวนหนึ่ง พระสงฆ์ที่จะสอนมัธยมศึกษาหรือธรรมศึกษามีเพียงรูปเดียวคือเจ้าอาวาส อย่างไรก็ตาม เจ้าอาวาสในเขตตำบลคำป่าหลายและตำบลบาง

ทราบดีว่ามากกว่าครึ่งหนึ่งไม่ได้จบนักธรรม นอกเหนือจากพระสงฆ์จำนวนสี่รูป มีเพียงสามวัดที่เจ้าอาวาสจบนักธรรมชั้นเอกและระดับปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ ด้วยการขาดบุคลากรทางการศึกษาด้านธรรมศึกษา พระสงฆ์ที่บวชใหม่มาศึกษาที่ตำบลแทนซึ่งมีการจัดการศึกษาในภาคบ่ายของแต่ละวัน หยุดวันโกนและวันพระ พระนวกะที่บวชใหม่จึงเป็นหน้าที่ที่จะมาศึกษาโดยการจัดการศึกษาเป็นหน้าที่ของพระผู้ปกครองและชุมชนให้การสนับสนุนด้านงบประมาณและด้านภัตตาหาร (ซึ่งพระสงฆ์ส่วนหนึ่งมาฉันเพลในสถานที่ศึกษา หลังจากนั้นก็เข้าศึกษาในภาคบ่าย)

การจัดการศึกษาโดยพระสงฆ์ที่บวชใหม่ในเขตตำบลมาศึกษาในสถานที่เดียวกันเป็นการสร้างเครือข่ายทางการศึกษาทั้งพระสงฆ์ที่อาจารย์กับพระนวกะ ระหว่างพระอาจารย์กับพระอาจารย์ และระหว่างพระนวกะกับพระนวกะ อีกทั้งระหว่างพระสงฆ์กับชุมชนและชุมชนกับชุมชนอีกด้วย

การสร้างเครือข่ายจากการทำสังฆกรรมนำไปสู่การดำเนินกิจกรรมเครือข่ายการเรียนรู้ การร่วมมือของพระสงฆ์ทั้งสองตำบลอย่างดี

นอกจากนี้สิ่งที่เป็นแกนหรือเป็นทุนทางวัฒนธรรมในการสร้างเครือข่าย ระหว่างพระสงฆ์กับพระสงฆ์และพระสงฆ์กับชุมชน สำคัญที่สุดคือ หลักความเชื่อ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ความศรัทธาในบุญกุศล

๔.๕ การดำรงอยู่และการสืบสานเครือข่าย

การลงอุโบสถร่วมกันของคณะสงฆ์ในสืบเนื่องเป็นเวลา ๓๐ กว่าปี จากการรวมตัวของคณะสงฆ์ทั้งจังหวัดเหลือต่อเนื่องเพียงสองตำบล แสดงถึงความเข้มแข็งของคณะสงฆ์สองตำบลที่พระสงฆ์แกนนำสี่รูปทำงานเพื่อคณะสงฆ์และสังคมเชิงรุก (active) มากกว่าการสืบทอดพระพุทธศาสนาตามประเพณี (passive) บุคลิกพระสงฆ์แกนนำทั้งสี่มีความแตกต่างกัน หนึ่งรูปมีบุคลิกเรียบร้อย อีกสองรูปบุคลิกผู้นำแบบพระไฟ ออกทางหัวและตรงไปตรงมา (คล้ายบุคลิกพระไฟในนวนิยายไฟทอง) อีกรูปหนึ่งบุคลิกตรงไปตรงมา บุคลิกหัวและตรงไปตรงมาภายใต้กรอบพระธรรมวินัยเป็นบุคลิกที่เหมาะสมกับสังคมพื้นที่สองตำบลอย่างมาก เพราะชุมชนมักชอบพระสงฆ์กล้าคิดและกล้าทำ การสืบสานเครือข่ายพระสงฆ์ในสองตำบลให้สืบเนื่องเสมือนหนึ่งเครือข่ายมีชีวิตนั้น มีกลไกการขับเคลื่อน ดังนี้

๑) สร้างกิจกรรม การลงอุโบสถเป็นกิจกรรมของสงฆ์ที่ตายตัว นอกเหนือกิจกรรมดังกล่าว ยังมีกิจกรรมอื่นๆอีก ตามโอกาส ปัจจุบันมีโครงการหมู่บ้านศีล ๕ ที่พระสงฆ์ในแกนนำและคณะสงฆ์ในสองตำบลทำงานร่วมกัน ซึ่งการทำงานของคณะสงฆ์ในสองตำบลมีความเคลื่อนไหวทำกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง แม้ในงานอื่น เช่น งานศพ งานบุญ เป็นต้น คณะสงฆ์จะถือโอกาสพบปะกันอย่างต่อเนื่อง ทำกิจกรรมทำให้สานต่อไม่สิ้นสุดทำให้เครือข่ายไม่หยุดนิ่งต้องสืบสานไปเรื่อยๆ

๒) การเรียนรู้ การประชุมอย่างเป็นทางการ เช่น การลงอุโบสถร่วมกัน การประชุมอย่างไม่เป็นทางการ การเรียนรู้มีช่วงเวลา ดังนี้

ก่อนงานลงพระอุโบสถ พระสงฆ์แต่ละวัดฉันเช้าเสร็จก็เดินทางออกจากวัดของตนเองเป็นหมู่คณะพร้อมชาวบ้านมายังวัดที่นัดหมาย มาถึงประมาณเก้าโมงเช้า พระสงฆ์จะมีเวลาสนทนากัน

ราวสองชั่วโมง สองชั่วโมงเป็นเวลาที่พระสงฆ์สนทนากันเรื่องราวต่างๆ ท่านที่ผู้วิจัยได้จับประเด็นได้ เรื่องที่สนทนาเป็นเรื่องเฉพาะแต่ละรูปไม่ได้เตรียมหรือประเด็นที่จะคุย เรื่องหลักคือ ๑) สถานการณ์บ้านเมือง ๒) สถานการณ์พระพุทธศาสนา ๓) สถานการณ์พระพุทธศาสนาในชุมชน ๔) พระสงฆ์กับชาวบ้านในท้องถิ่น สถานการณ์ข้อที่ ๑ และข้อที่ ๑ และข้อที่ ๒ ไม่แยกออกจากกัน เป็นเหมือนขัดเกลาทัศนคติระหว่างกลุ่ม พระสงฆ์ในกลุ่มในระยะของการสนทนาอาจจะมีความคิดเห็นแตกต่างกัน แต่จะมีพระสงฆ์ผู้รู้หรืออาวุโสแสดงความเห็นนำ และพระสงฆ์ส่วนหนึ่งแสดงความเห็นสนับสนุน ผลสุดท้ายของการสนทนามักจะคล้อยตามกัน ความเห็นที่คล้อยตามกันในกลุ่มจะเป็นความเห็นที่ติดตัวแต่ละรูปไปในและนำไปสู่ทิศทางการปฏิบัติไปในทำนองเดียวกันของพระสงฆ์ในเขตพื้นที่ลงอุปสง การสนทนาจึงเป็นการขัดเกลาทางสังคม (socialization) อีกประการหนึ่ง กลุ่มที่สนทนาจะแยกเป็นกลุ่มเล็กหรือกลุ่มใหญ่ขึ้นอยู่กับโอกาสของจังหวะเวลา

ช่วงเวลานั้นเพล ก่อนจะฉันพระสงฆ์จะพูดคุยทางเครื่องขยายเสียงกับคนในชุมชน ใช้เวลาประมาณสามสิบนาที เป็นการสนทนาทางเดียว พระสงฆ์เป็นคนพูด ชาวบ้านเป็นคนฟัง เป็นช่วงที่ชาวบ้านมารวมตัวกันที่ศาลาเพื่อถวายอาการ ก่อนถวายพระสงฆ์จะพูดคุยเกี่ยวกับจริยธรรม สิ่งที่ควรเป็นและสิ่งที่ควรปฏิบัติของคนในชุมชน และแจ้งข่าวสาร

หลังฉันเพล ก่อนลงพระอุปสงราวชั่วโมงครึ่งเป็นการพูดคุยสองทางระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้าน พระสงฆ์กับหน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่รัฐ เจ้าหน้าที่ในกิ่งส่วนตัวและกิ่งเป็นตัวแทนของหน่วยงาน เช่น เจ้าหน้าที่ตำรวจหน่วยมวชน มีการรวมตัวกันที่ใดเจ้าหน้าที่มวชจะไปร่วมหรือไปเป็นส่วนหนึ่งของการปรึกษารือ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกสภาเทศบาล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ส่วนหนึ่งในฐานะเป็นญาติของพระสงฆ์ เป็นคนในพื้นที่ ประเด็นหลักเป็นการแลกเปลี่ยนข่าวสารความเป็นอยู่ของชาวบ้านในแต่ละพื้นที่ (ที่มาทำบุญ) ว่าทำอะไรบ้าง ในชุมชนของตนมีกิจกรรมใดบ้าง

กิจกรรมลงอุปสง หลังจากสวดปาฏิโมกข์เสร็จ พระสงฆ์ที่เป็นพระผู้นำ คือ พระครูวรวิหารธรรมจะนำการพูดคุยพระสงฆ์ในพระอุปสง ประเด็นหลักของการพูดคุย ๑) นโยบายของคณะสงฆ์ หมู่บ้านศีล ๕ การดำเนินการโครงการหมู่บ้านศีล ๕ ประสบความสำเร็จหรือมีอุปสรรคอย่างไรบ้างและควรทำอย่างไรต่อไป ๒) ความร่วมมือของพระสงฆ์ในเขตพื้นที่ ๒ ตำบล ในการการจัดการศึกษา โดยเฉพาะการศึกษาแผนกธรรมให้พระสงฆ์บวชใหญ่ เริ่มต้นจากการสำรวจพระสงฆ์ในแต่ละวัด ศักยภาพของวัดในการจัดการจัดการศึกษา วัดใดมีศักยภาพ กล่าวคือพระสงฆ์ที่สำเร็จการศึกษานักธรรมเอกหรือเป็นพุทธศาสตรบัณฑิตหลายรูปก็เป็นเจ้าภาพในการจัดการศึกษาโดยให้พระสงฆ์บวชใหม่ในวัดใกล้เคียงมาเรียนนักธรรม รวมทั้งพระเก่าที่บวชหลายพรรษาที่ย้ายมาจากเขตตำบลอื่นแต่ยังไม่ได้ศึกษานักธรรมบังคับให้ศึกษา หรือหากวัดแต่ละหมู่บ้านไม่มีความพร้อมในการจัดการศึกษา ให้วัดเจ้าคณะตำบลเป็นเจ้าภาพในการจัดโดยรวมพระสงฆ์ที่จบการศึกษาในระดับข้างต้นมาเป็นอาจารย์สอนและให้พระสงฆ์ในวัดต่างๆมาเรียนหนังสือที่วัดในตำบลนั้น ส่วนงบประมาณค่าตำราและอุปกรณ์ในการศึกษาอื่น ค่าน้ำมันรถ มาจากชาวบ้านสนับสนุน ๓) ด้านการปกครองพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำ กล่าวกว้างๆ คือ ให้พระสงฆ์ดำรงตนในพระธรรมวินัยและเป็นผู้นำด้านจริยธรรมชักนำชุมชนเข้าวัด นำชาวบ้านสวดมนต์ให้พระช่วงเย็นทุกวัน (เฉพาะช่วงเช้าพรรษา) ส่วนช่วงออกพรรษานำให้สวดมนต์ในวันพระสวณะและวันโกน (ก่อนวันพระหนึ่งวัน) ๔) ด้านการเป็นอยู่ของพระสงฆ์ในเขตพื้นที่ มีปัญหาอธิกรณ์หรือไม่ หากมีจะมีการสอบถามและนำไปสู่การแก้ไขทันที ถ้าเป็น

กรณีพระสงฆ์กับพระสงฆ์จะนำมาสู่การซักถาม แก้ไขในที่ประชุม ถ้ามีปัญหาเกี่ยวกับชาวบ้าน พระสงฆ์ที่เป็นแกนนำจะเดินทางไปแก้ไขปัญหานั้นที่ชุมชนโดยเรียกผู้เกี่ยวข้องเข้ามาพูดคุยทันที โดยบุคลิกภาพของพระสงฆ์ที่แกนนำเป็นพระหัวก้าวหน้าในการแก้ไขปัญหา ขณะเดียวกันด้านศาสนาจะเป็นพระหัวอนุรักษ์นิยม อย่างไรก็ตามในปีที่ทำวิจัย พระสงฆ์ในเขตพื้นที่ไม่ได้มีอิทธิฤทธิ์ใดๆ ส่วนความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ เช่น ชัดสนไตรจีวร เป็นต้น จะได้รับถวายไตรจีวรจากของกลางของคณะสงฆ์ ในแต่ละโอกาสที่พระสงฆ์ลงอุโบสถร่วมกันจะมีชาวบ้านถวายเครื่องไทยธรรมและไตรจีวร ไตรจีวรนี้คณะสงฆ์จะพิจารณาว่าควรให้พระสงฆ์รูปใด

ในการประชุมหลังจากสวดปาฏิโมกข์เสร็จแล้ว ตามธรรมเนียมที่เคยปฏิบัติคือ การฟื้นฟูรากเหง้าอันเป็นวัฒนธรรมของชุมชน การรื้อฟื้นกิจกรรมอันเป็นรากเหง้าอันในขอบเขตที่พระสงฆ์ทำได้ กิจกรรมการลงอุโบสถร่วมกันเป็นกรณีหนึ่งของการรื้อฟื้นรากฐานทางประเพณี คณะสงฆ์จะพูดถึงกิจกรรมทางประเพณีอื่น เช่น ประเพณีงานศพ ทำอย่างไรให้พิธีกรรมเป็นแบบดั้งเดิมของชุมชน ไม่ฟุ่มเฟือย เรียบง่าย ไม่ยึดเยื้อ คำนึงถึงสาระสำคัญของงาน การจัดงานวัด ทำอย่างไรไม่ให้มีการนำสิ่งเสพติด เช่น สุราเข้ามาเกี่ยวข้องกับงาน เจ้าอาวาสต้องนำหรือชี้แนะผู้ใหญ่บ้านได้ ในกรณีที่ผู้ใหญ่บ้านหรือกำนันไม่ให้กิจกรรมของคณะสงฆ์ คณะสงฆ์เข้าหานายอำเภอเป็นผู้นำสนับสนุนกิจกรรมของคณะสงฆ์ทำให้เป็นการบังคับกำนัน ผู้ใหญ่บ้านโดยอัตโนมัติ

การริเริ่มกิจกรรมเพื่อชุมชน เช่น ในหมู่บ้านหนองแอก ซึ่งเป็นชุมชนที่เป็นหัวหน้าของกลุ่ม มีโครงการเพื่อชุมชนหลายโครงการ เช่น โครงการสุขภาพผู้สูงอายุ โครงการสมุนไพรรักษาโรค โครงการธรรมสัจจะ (ออกพบปะชาวบ้านในเขตสองตำบล) เป็นต้น และแนะนำไปสู่วัดอื่นๆหากวัดนั้นมีความพร้อม

กิจกรรมการลงอุโบสถจึงเป็นการเรียนรู้หรือจัดการความรู้ของคณะสงฆ์ในพื้นที่สองตำบล การพูดคุยของพระสงฆ์ไม่ได้เกิดขึ้นในวันลงอุโบสถเท่านั้น การพูดคุยเกี่ยวกับนโยบาย งานของคณะสงฆ์ งานของชุมชนเกิดขึ้นในโอกาสต่างๆที่พระสงฆ์ได้พบปะในงานพิธีอื่นๆ เช่น ในงานศพ งานบุญ ประเพณี ในปัจจุบันยังได้พูดคุยผ่านสื่อกลุ่มไลน์ด้วย (แต่ไม่ครอบคลุมพระสงฆ์ทั้งหมด) มักเป็นพระสงฆ์รุ่นใหม่ๆ

๓) ระบบบริหารและความสัมพันธ์ระหว่างกัน ความสัมพันธ์ระหว่างกันเป็นไปพุทธประเพณี (ไม่ใช่สมณศักดิ์หรือตำแหน่งการปกครอง) พระสงฆ์ปฏิบัติตามตำแหน่งการปกครองตามลำดับดังนี้ ๑) พระครูวิมลธรรม รองเจ้าคณะอำเภอเมืองมุกดาหาร ๒) พระครูพัฒนสารวิสุทธิ เจ้าคณะตำบลบางทรายใหญ่ ๓) พระสุวรรณพัฒนโชติ เจ้าคณะตำบลคำป่าหลาย และ ๔) พระครูประพัฒน์ศุภการ เจ้าอาวาสบ้านนาตะแบง (ขึ้นกับตำบลคำป่าหลาย) แต่ความสัมพันธ์ระหว่างกันจะเคารพกันตามอาวุโส คือ พระครูสุวรรณพัฒนโชติ เป็นศิษย์และอาวุโสน้อยกว่าพระครูประพัฒน์ศุภการ ความสัมพันธ์ระหว่างกันพระครูประพัฒน์ศุภการจึงเป็นอาจารย์ ความสัมพันธ์ด้านอาวุโสและด้านจิตใจจึงเป็นความสัมพันธ์ที่สนิทใจระหว่างกันเป็นไปอย่างแน่นแฟ้นกว่าความสัมพันธ์รูปแบบอื่น การดำรงเครือข่ายจึงดำรงอยู่อย่างเข้มแข็งและยาวนานจนถึงปัจจุบัน

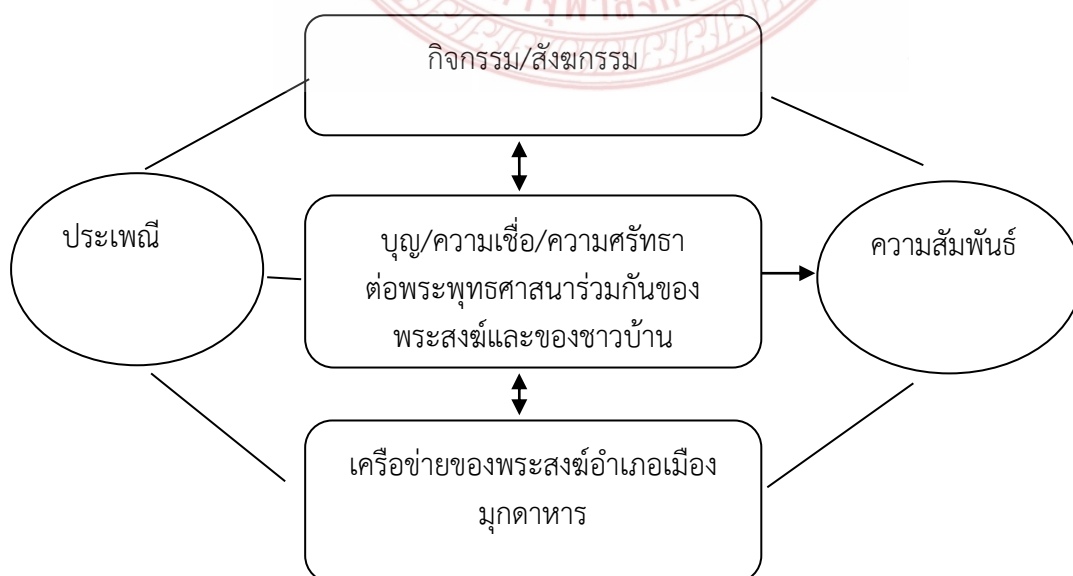
ตำแหน่งการทำหน้าที่ของกลุ่มไม่มีการกำหนดตาย แต่สมาชิกในกลุ่มจะรู้หน้าที่ที่ตนเอง หัวหน้ากลุ่มซึ่งเป็นผู้อาวุโสสูงสุดจะนำพูดคุยตกลงกันว่าจะเริ่มลงอุโบสถหมุนเวียนตามลำดับหมู่บ้านใดก่อนและหลัง ผู้อาวุโสน้อยสุดในกลุ่มแกนนำทำหน้าที่ประสานงานไปยังเจ้าอาวาสต่างๆ เจ้าอาวาส

แจ้งพระลูกวัดและแจ้งประชาชนในหมู่บ้าน ความสัมพันธ์ในการทำหน้าที่ทำให้กิจกรรมขับเคลื่อนไปได้ การไม่กำหนดตายตัวของตำแหน่งหน้าที่เป็นข้อดีประการหนึ่งคือ โครงการขององค์กรเปิดโอกาสให้ทุกคนทำหน้าที่ได้ แม้ขาดบุคคล บุคคลหนึ่งไม่ได้ทำหน้าที่ พระสงฆ์รูปอื่นช่วยเข้ามาทำหน้าที่โดยอัตโนมัติ ไม่ทำให้กิจกรรมสะดุด

๔) การดำรงอยู่ของเครือข่ายเพราะตอบสนองรากเหง้าของชุมชน การดำรงอยู่ได้ของเครือข่ายของพระสงฆ์ในสองตำบลนั้นมีฐานบางประการรองรับ คือ ทุนทางวัฒนธรรมที่คนในชุมชนนับถือพระสงฆ์ ต้องการทำบุญ พร้อมทั้งจะร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับการทำบุญนอกเหนือจากทำบุญในพระสงฆ์ที่พระสงฆ์ลงอุโบสถ เช่น ฟังเทศน์โครงการธรรมสัญจรที่พระสงฆ์ออกเทศนาตามหมู่บ้านต่างๆ งานฝังลูกนิยต งานบุญตักบาตรโห่ของเครือข่ายพระสงฆ์ เป็นต้น คนในชุมชนโดยเฉพาะผู้สูงอายุต้องการทำกิจกรรมทางพระสงฆ์เป็นผู้นำ เพราะฉะนั้นเมื่อพระสงฆ์มีกิจกรรมการลงอุโบสถทุกวันพระสงฆ์ชุมชนจึงเต็มใจสนับสนุนและคิดว่าเป็นการทำบุญครั้งใหญ่ที่พระสงฆ์ร่วมกันเป็นหมู่ใหญ่โดยที่ตนเองมีได้มีนิต์ กล่าวคือ ถ้าคนในชุมชนนิมนต์พระสงฆ์มาร่วมงานศาสนพิธีของคนในหมู่หรือนิมนต์มาในงานของตนเอง เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ การจะนิมนต์พระสงฆ์ในตำบลของตนเองให้ครบทุกรูปเป็นไปได้อย่าง การร่วมมือทำบุญในโอกาสพระสงฆ์ครบถ้วนครบทุกรูปจึงถือเป็นโอกาสหายาก คนในชุมชนสองตำบลจึงมีส่วนร่วมในกิจกรรมนี้

เมื่อกิจกรรมการลงอุโบสถได้ดำเนินผ่านไปหนึ่งปี กลไกทุนทางวัฒนธรรมจะเป็นแกนในการขับเคลื่อนให้กิจกรรมเครือข่ายสืบเนื่องโดยตัวมันเอง กล่าวคือไม่ว่าพระสงฆ์รูปใดจะเป็นผู้นำกิจกรรมดังกล่าวยังคงดำเนินต่อไป เพียงแต่ความเข้มแข็งของกิจกรรมและความเข้มแข็งของเครือข่ายอาจจะแตกต่างกัน ผู้นำเครือข่ายที่เข้มแข็งกิจกรรมจะเกิดประสิทธิผลคือทำให้เครือข่ายเข้มแข็งและชุมชนเข้มแข็งด้วยเช่นกัน

การดำรงอยู่ของเครือข่าย อธิบายด้วยแผนภาพ ดังนี้

จากแผนภาพการดำรงอยู่ของเครือข่ายมีแกนทางวัฒนธรรม ความเชื่อ ความศรัทธาทางพระพุทธศาสนาเป็นแกนเชื่อมระหว่างพระสงฆ์กับพระสงฆ์ ชาวบ้านกับชาวบ้าน พระสงฆ์กับชาวบ้าน

ถ้าทอรองรับกิจกรรมให้ดำรงอยู่อย่างเข้มแข็ง ยาวนานและต่อเนื่อง แม้เครือข่ายนี้อาจจะเกิดกิจกรรมขึ้นได้ในคณะสงฆ์อำเภออื่นในจังหวัดมุกดาหาร (ซึ่งก่อนหน้านี้ประมาณ ๓๐ ปีได้เกิดแล้วแต่ไม่มีการสืบต่อ) แต่กิจกรรมนี้สืบเนื่องในสองตำบลของจังหวัดมุกดาหาร เพราะเครือข่ายของพระสงฆ์แกนนำมีความสัมพันธ์ระหว่างกันพิเศษคือสัมพันธ์แบบเพื่อนและอาจารย์ เป็นความสัมพันธ์ทางด้านจิตใจมากกว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจของการปกครอง อย่างที่กล่าวแล้วในหัวข้อก่อนหน้านี้

๕) การดำรงอยู่ของเครือข่ายเพราะเชื่อมต่อกับชุมชนและหน่วยการภาครัฐ กำหนดภารกิจกรรมลงอุโบสถร่วมกันของพระสงฆ์สองตำบลถูกประชาสัมพันธ์ (ปากต่อปาก) เป็นที่รับรู้กันของพระสงฆ์และชุมชน การโยงกิจกรรมกับชุมชนและหน่วยภาครัฐ กิจกรรมโยงกับชุมชนให้มีส่วนร่วมทำให้กิจกรรมลงอุโบสถยกเลิกลายขึ้นเพราะความคุ้นเคยระหว่างพระสงฆ์กับชุมชนมีมากขึ้น ความคุ้นเคยเป็นความสัมพันธ์ทางจิตใจที่สานกิจกรรมให้ต่อเนื่องเพื่อให้สานก่อความสัมพันธ์นั้นให้ต่อเนื่อง ไม่หยุดชะงัก กิจกรรมเป็นชุดที่ก่อให้เกิดความคุ้นเคยและพบปะกัน หากกิจกรรมไม่ต่อเนื่องชุมชนจะสอบถามและพิจารณาตนอุปถัมภ์กิจกรรมของคณะสงฆ์ การตอบสนองความศรัทธาของชุมชนกิจกรรมลงอุโบสถยังคงสืบเนื่องปัจจุบัน

ความสัมพันธ์พระสงฆ์กับหน่วยงานรัฐ รูปแบบความสัมพันธ์มีสองรูปแบบ คือ มีความสัมพันธ์ส่วนบุคคล (ไม่เป็นทางการ) และความสัมพันธ์เชิงระบบ (เป็นทางการ) อีกรูปแบบหนึ่งคือความสัมพันธ์แบบผสมผสานระหว่างส่วนตัวและเป็นทางการ กิจกรรมการลงอุโบสถหรือกิจกรรมส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์กับหน่วยงาน ความสัมพันธ์กับบุคคลของรัฐคือบุคคลของรัฐอยู่ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน เป็นญาติกับพระสงฆ์หรือรู้จัก เคารพนับถือกับพระสงฆ์เป็นการส่วนตัว ความสัมพันธ์กับพระสงฆ์อีกประเภทหนึ่ง มาในฐานะหน่วยงานภาครัฐแต่ไม่มาในการมาเสนอนโยบายของรัฐ มาในฐานะสร้างความสัมพันธ์กับพระสงฆ์และชุมชนเพื่อสร้างความคุ้นเคยนั่นเอง หน่วยงานรัฐหน่วยงานดังกล่าวมีหน่วยมวลชน เช่น ตำรวจ (ตำรวจมวลชน) นักการเมืองท้องถิ่น (หวังคะแนนเสียง) สมาชิกเทศบาล ส่วนกำนันและผู้ใหญ่บ้านเป็นหน้าที่ต้องเข้ามามีส่วนร่วมเพราะเคารพและเกรงใจพระสงฆ์ในวัดที่อยู่ในชุมชนตนเอง และหากไม่มาส่วนร่วมจะถูกตำหนิจากพระสงฆ์และชาวบ้าน

๔.๖ เครือข่ายของพระสงฆ์กับชุมชนเข้มแข็ง

องค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็งตามที่ประกฏในบทที่ ๒ แบ่งออกได้ ๔ ด้าน ดังนี้ ๑) ความเข้มแข็งด้านสังคม ๒) ความเข้มแข็งด้านวัฒนธรรม ๓) ความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจ และ ๔) ความเข้มแข็งด้านสิ่งแวดล้อม กิจกรรมของพระสงฆ์ในการลงอุโบสถทุกวันพระสวดสร้างเสริมความเข้มแข็งที่ปรากฏชัดเจน ๒ ด้าน คือ ด้านสังคมและด้านวัฒนธรรม

การสร้างเครือข่ายของพระสงฆ์ในการดำเนินการกิจกรรมทางศาสนา วัตถุประสงค์หลักของกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้มแข็งของสังคมสงฆ์ และผลของกิจกรรมก่อให้เกิดสังคมสงฆ์มีความสามัคคี ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ นำไปสู่กิจกรรมอื่นๆตามมา ผลของการดำเนินกิจกรรมเครือข่ายสังคมสงฆ์มีความเข้มแข็งและนำมาสู่ความเข้มแข็งตามมา ตามองค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็งมี ๔ ด้าน ความ

เข้มแข็งของชุมชนที่ปรากฏเป็นรูปธรรมชัดเจนที่สุดโดยตรงคือ ด้านสังคม และ ด้านวัฒนธรรม ส่วนด้านเศรษฐกิจและด้านสิ่งแวดล้อมได้รับผลทางอ้อม

๑) ความเข้มแข็งทางสังคม

การทำกิจกรรมของคณะสงฆ์เน้นกระบวนการรวมกลุ่มสงฆ์ และส่งต่อให้เกิดกระบวนการกลุ่มสังคมชาวบ้าน และกระบวนการกลุ่มของพระสงฆ์กับชาวบ้านสองตำบล การทำกิจกรรมของพระสงฆ์ไม่เพียงพระสงฆ์ที่เกิดกลุ่มเครือข่าย แต่ระดับของชาวบ้านเกิดกระบวนการกลุ่มด้วย ทั้งภายในหมู่บ้านและระหว่างหมู่บ้าน ก่อนวันที่พระสงฆ์จะลงพระอุโบสถที่หมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่ง หมู่บ้านที่เป็นเจ้าภาพมีการประกาศผ่านเครื่องขยายเสียงของวัดและเครื่องขยายเสียงของผู้ใหญ่บ้านให้ชาวบ้านทุกคนมาทำความสะอาดวัด คนที่เป็นแม่ครัวมาทำหน้าที่ทำอาหาร ชาวบ้านที่เหลือทำหน้าที่ทำความสะอาดสถานที่ เมื่อถึงวันลงอุโบสถชาวบ้านทุกคนลงมาเป็นเจ้าภาพทำการต้อนรับพระสงฆ์และต้อนรับชาวบ้านอื่นๆที่เดินทางมากับพระเพื่อมาทำบุญ

ความพร้อมเพรียงของชาวบ้านเกิดขึ้นก่อนวันงานในการเตรียมความพร้อม ชาวบ้านสามัคคีระดมทุนทรัพยากรทั้งเงินและอาหารเพื่อให้พอเพียงต่อการถวายพระและต้อนรับแขกที่มาจากบ้านอื่น ความพร้อมด้านทรัพยากรและความพร้อมเพรียงกันลงวัดเพื่อแสดงถึงพลังมวลชนของหมู่บ้านไม่ให้เกิดความ “ขายหน้า” ประเด็นหน้าตาถือว่าเป็นประเด็นสำคัญที่ชุมชนตระหนัก ความสามัคคีของชุมชนจึงเป็นพื้นฐานให้ภารกิจการเป็นเจ้าภาพบรรลุผล การรวมตัวของคนในชุมชนรวมทั้งนอกชุมชนจึงเป็นพื้นฐานของการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

การแบ่งหน้าที่การทำงานในฐานะเป็นเจ้าภาพของคนในชุมชน เป็นการต่อยอดสถานภาพ บทบาทของคนในชุมชนสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของคนในชุมชน เมื่อรวมตัวกันจะมีระบบคุณค่า สร้างกติกาการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม เมื่อมีปัญหาส่วนตัวหรือมีความขัดแย้งกันก็มีโอกาสได้พูดคุยกัน การปฏิสัมพันธ์ซึ่งหน้าเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ปัญหาต่างๆได้ถูกแก้ไขโดยกระบวนการพูดคุยกัน การทำกิจกรรมร่วมกันเป็นการสร้างความร่วมมือของคนในชุมชนเกิดความรัก ความสามัคคีกันของคนในชุมชน มีการช่วยเหลือกัน ปัญหาที่เคยเกิดขึ้นในชุมชนคือปัญหาการทะเลาะเบาะแว้งของเด็กวัยรุ่นระหว่างหมู่บ้าน เมื่อมีงานประจำปีหรืองานที่จัดแสดงการเล่น เช่น หมอลำ คอนเสิร์ต รำวง เป็นต้น จะมีการต่อยอดกันของวัยรุ่นระหว่างหมู่บ้านโดนที่ไม่ได้โกรธเคืองกันมาก่อน (คล้ายกับกรณีการทะเลาะวิวาทของนักศึกษาอาชีวะที่การทำร้ายกันเพราะต่างสถาบัน) การทำร้ายกันเพราะเป็นวัยรุ่นต่างหมู่บ้านแต่ครั้งมีความรุนแรงถึงเสียชีวิต กล่าวคือใช้อาวุธปืนในการทำร้ายกัน กิจกรรมของพระสงฆ์กรณีปัญหาได้ถูกหยิบยกขึ้นมาพูดคุยโดยชาวบ้านระหว่างหมู่บ้านมีส่วนร่วมทำให้ผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้านที่เป็นผู้ปกครองได้พบปะพูดคุยกันปัญหาจึงได้ทุเลา ส่วนฝ่ายบ้านเมืองเข้ามามีส่วนร่วมทำกิจกรรมแข่งขันกีฬาฟุตบอลระหว่างหมู่บ้าน ปัญหาการทำร้ายวัยรุ่นต่างหมู่บ้านได้ถูกแก้ไขโดยกิจกรรมของพระสงฆ์ดังกล่าว

การมีกิจกรรมของพระสงฆ์บ่อยครั้งโดยชาวบ้านมีส่วนร่วมในกิจกรรมส่งผลต่อการสร้างความเข้มแข็ง ชุมชนมีทัศนคติและการปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน ในหมู่บ้านหนึ่งเกิดกรณีมีครอบครัวหนึ่งได้เปลี่ยนความเชื่อทางศาสนาไปเชื่อและนับถือต่างออกไป ความเชื่อที่ต่างออกไปก่อให้เกิดกิจกรรมการรวมกลุ่มแยกออกไป กล่าวคือไปรวมกลุ่มในสถานที่อื่นที่มีใช้กิจกรรมในหมู่บ้าน พระสงฆ์แกนนำมีเครือข่ายทำกิจกรรมร่วมกันข้างต้น ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกิจกรรมของคณะสงฆ์

เช่น ส่วนร่วมเตรียมงาน ส่วนร่วมทำบุญ ฟังเทศน์ ซึ่งเป็นกิจกรรมร่วมของชุมชน คนกลุ่มหนึ่งที่มีความเชื่อแตกต่างออกไปไม่อาจจะเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวได้เพราะมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกันออกไป แม้ว่าคนที่มีความเชื่อแตกต่างจากชุมชนอยู่ร่วมกับชุมชนอย่างปกติสุข ไม่มีความขัดแย้งด้านความแตกต่างของความเชื่อ แต่การขาดการร่วมกิจกรรมของชุมชนทำให้เกิดการแปลกแยก ตัดขาดจิตวิญญาณความเป็นชุมชนร่วม เกิดความรู้สึก “ความเป็นอื่น” ภายในตนเอง เพราะความรู้สึกแปลกจากชุมชนและวิถีชีวิตประจำวันที่เกี่ยวข้องกับชุมชนอยู่แต่มีความแปลกแยกตนเอง ต่อมากลุ่มคนดังกล่าวกลับมาเข้าสู่ชุมชนคือการร่วมทำกิจกรรม สุดท้ายก็หันมามีความเชื่อและวิถีปฏิบัติกลมกลืนกับชุมชนคือความเชื่อและวิถีชีวิตแบบเดียวกันกับชุมชน

กรณีดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า “สังคม” มีจิตวิญญาณและมีความศักดิ์สิทธิ์ในตนเอง หมายถึง เมื่อมีการรวมกลุ่มและทำกิจกรรมร่วมกัน จะมีสิ่งหนึ่งหรือพลังบางอย่างที่ดำรงอยู่นอกเหนือมวลสมาชิก คือ ความจริงจังหรือความศักดิ์สิทธิ์ เช่น การลงอุโบสถ พระสงฆ์ที่ลงสังฆกรรมเป็นพระสงฆ์ที่คุ้นเคยกัน หรือชาวบ้านที่ร่วมทำพิธีกรรมสวดมนต์ ทุกคนมีความคุ้นเคย แต่เมื่อเริ่มพิธีกรรมความคุ้นเคยได้หายไป ความคุ้นเคยขยับห่างออกไปโดยพิธีกรรมเป็นตัวกัน สิ่งที่กันมีพลังบางประการที่ทุกคนปฏิบัติตามโดยไม่ละเมิด เช่น การหยอกล้อกัน เป็นต้น แสดงถึงสังคมคือพลังบางอย่างอันเป็นกลไกการดำรงสังคมให้มีความเข้มแข็ง กล่าวโดยสรุปก็คือ กิจกรรมของพระสงฆ์ให้ชุมชนมีการขัดเกลาอัตลักษณ์เป็นอย่างดีและความผูกมัดให้มวลสมาชิกของคนในสังคมเป็นหนึ่งเดียวกัน

ในขณะที่ผู้วิจัยกำลังศึกษา พระสงฆ์ในเครือข่ายกำลังรณรงค์วัดปลอดอบายมุข กิจกรรมใดๆที่ทำในวัด เช่น งานศพ งานบวช บุญตามประเพณี (ฮีตสิบสองคองสิบสี่) ให้ทำกิจกรรมรื่นเริงได้ แต่ห้ามนำบุหรี่ยสุรา การพนันเข้าในวัดและเสพในวัดเด็ดขาด ซึ่งผลของการรณรงค์สามารถห้ามได้เฉพาะในสัปดาห์ที่พระสงฆ์แกนนำเป็นเจ้าอาวาสอยู่ วิธีการและแนวทางการดำเนินการรณรงค์คือ การประกาศเสียงตามสาย ประกาศทุกครั้งเมื่อมีกิจกรรมของคณะสงฆ์ให้กับชาวบ้านที่มาร่วมกิจกรรม หากละเมิดมาตรการที่ดำเนินการคือไล่ออกจากวัดและประกาศให้ชุมชนได้ทราบ (มาตรการคล้ายประจาน) มาตรการได้ผลในแง่เมื่อจะมีคนละเมิดสมาชิกในครอบครัวหรือญาติพี่น้องจะควบคุมกันเอง เมื่อมีกรณีคนคนหนึ่งเสพสุราญาติพี่น้องก็จะกันไม่ให้เข้าวัด เพราะถ้ามีการละเมิดไม่เพียงผู้ละเมิดเสียหายญาติพี่น้องเสียหายไปด้วย เป็นต้น

๒) ความเข้มแข็งทางด้านวัฒนธรรม วัฒนธรรมในที่นี้หมายถึง สำเนียงร่วม วิถีชีวิตและแนวปฏิบัติร่วมกันซึ่งแสดงทางจารีตประเพณี ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน การสร้างเครือข่ายของพระสงฆ์มีผลกระทบโดยตรงต่อความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม เพราะเครือข่ายและการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การลงอุโบสถในวันพระสวดร่วมกันเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ ความเข้มแข็งของชุมชนในข้อ ๑) เกิดขึ้นได้มาจากฐานความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม การรวมตัวของชุมชนมีจากรากฐานของวัฒนธรรมร่วมคือมีกิจกรรมทางประเพณี ภูมิปัญญาที่ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่อันเป็นผลจากการทำกิจกรรมร่วมของพระสงฆ์และชุมชนคือ การสร้างพิธีทางศาสนาหรือมณเฑียร ในอดีตมณเฑียร ภาษาพื้นบ้านเรียกว่า “สารวัด” คือผู้อุทิศตนเองให้กับวัดและชุมชนโดยไม่มีค่าตอบแทน

ในอดีตมักนายกลเป็นบุคคลที่อุทิศตนให้วัดและชุมชน มักเป็นอดีตพระสงฆ์ มีอาวุโส เป็นคนซื่อตรงเป็นไว้วางใจของพระสงฆ์ และเป็นที่นับถือของคนในชุมชนหน้าที่หลักคือเป็นพิธีกรทางศาสนาในงานวัดและงานในหมู่บ้าน เป็นสื่อการระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านคือประสานงานประชาสัมพันธ์บอกบุญวัด ช่วยงานก่อสร้าง เตรียมงานทุกอย่างที่วัดเป็นเจ้าภาพจัด และหน้าที่เพิ่มในสังคมคือช่วยประณีตประนอมและไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของชุมชน ปัจจุบันพระสงฆ์แกนนำพยายามรื้อฟื้นตำแหน่งตามประเพณีดังกล่าว ขณะเดียวกันได้พยายามสร้างศาสนพิธีกรให้ทุกคนในชุมชนโดยเฉพาะแก่ผู้นำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ให้นำศาสนาพิธีได้ เช่น นำไหว้พระสวดมนต์ ถวายสังฆทาน อารธนาศีล ซึ่งปัจจุบันเริ่มหายากมากขึ้น

๓) ความความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจ รายได้ กิจกรรมเครือข่ายของพระสงฆ์ส่งผลโดยตรงต่อความเข้มแข็งด้านสังคมและวัฒนธรรม แต่ส่งผลทางอ้อมด้านเศรษฐกิจ การรวมตัวกันของคนในชุมชนมีมิติทางสังคมและวัฒนธรรมเข้มแข็งอย่างตรงไปตรงมา

ด้านเศรษฐกิจทั้งสองตำบลเป็นชุมชนที่ฐานะเศรษฐกิจเข้มแข็งเมื่อเปรียบเทียบกับตำบลอื่นๆจังหวัดโดยเฉพาะตำบลคำป่าหลายมากกว่าร้อยละ ๘๐ มีสวนยางเป็นอาชีพเสริมและมีอาชีพอื่น เช่น เกษตรกร (ทานา) เป็นอาชีพหลัก ตำบลคำป่าหลายมีพื้นที่ปลูกยางมากที่สุดจังหวัด มีโรงงานยางจำนวนมากหลายแห่ง การเป็นอยู่ของคนในชุมชนจึงไม่ขาดแคลน ทุกครัวเรือนมีพื้นที่ในการทำมาหากิน อีกตำบลหนึ่งคือตำบลบางทรายใหญ่ แกนนำพระสงฆ์เครือข่ายทำโครงการออมทรัพย์ เป็นโครงการให้ชาวบ้านรู้จักออม และโครงการธนาคารขยะเพื่อหาวิธีการลดขยะในชุมชน ให้ทุกหลังเรือนเก็บขยะที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันนำมาทอดผ้าป่าให้แก่วัดเพื่อวัดนำไปขายเป็นทุนในการทำกิจกรรมอื่นของคนในชุมชน

เครือข่ายพระสงฆ์เป็นแกนขับเคลื่อนการสร้างรายได้ของคนในชุมชนผ่านโครงการและกิจกรรมของคนในชุมชน แม้ไม่ได้สร้างรายได้หลักที่จะเป็นอาชีพหลักของคนในชุมชนแต่เป็นกิจกรรมก่อให้เกิดความร่วมมือและสร้างนิสัยในการอดออม การดำเนินชีวิตพอเพียงไม่เกี่ยวข้องกับอบายมุข

๔) ความเข้มแข็งด้านสิ่งแวดล้อม ในระยะแรกของที่โรงงานยางเกิดขึ้นในชุมชน ส่งผลกระทบต่อสุขภาพชุมชนสูงมากทั้งเชิงบวกและเชิงลบ ในด้านบวกโรงงานที่อยู่ในชุมชนต่อการนำมาขายในระยะทางที่ใกล้ ลดต้นทุนการเดินทาง ราคาสูงมีราคาสูง ต่อมาเกิดผลกระทบเชิงลบ คือโรงงานสร้างมลภาวะทางกลิ่น ส่งกลิ่นเหม็นและอันตรายต่อสุขภาพ ระยะทางการกระจายกลิ่นออกไปในรัศมีหลายกิโลเมตร ชุมชนเกิดการต่อต้าน ด้วยความเข้มแข็งของพระสงฆ์ เจ้าของโรงงานเข้าหาพระสงฆ์และพระสงฆ์แจ้งถึงสถานการณ์ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ในปัจจุบันปัญหานี้ได้รับการแก้ไข สถานการณ์สิ่งแวดล้อมของคนในชุมชนเป็นปัญหาแก้ไขปลายเหตุโดยขาดการตระหนักตั้งแต่เบื้องต้นเพราะการคำนึงด้านเศรษฐกิจเป็นหลักละเลยปัญหาด้านสุขภาพ อย่างไรก็ตามปัญหานี้ได้รับการแก้ไขในภายหลัง ปัญหานี้เกิดขึ้นในตำบลคำป่าหลาย

ในอีกตำบลหนึ่ง ด้านสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่พระสงฆ์ให้ความสำคัญ แม้ในสังคมชนบทโดยทั่วไปปัญหาสิ่งแวดล้อมไม่ค่อยได้เกิดขึ้นนัก เพราะสภาพสังคมชนบทในหมู่บ้านมีหญ้าและพื้นที่ที่ซึมซับของเสียกลายเป็นปุ๋ยได้ง่าย ขยะที่ย่อยสลายได้ถูกพื้นดินย่อยสลายจะไม่ส่งกลิ่นเหม็นกลับกลายเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกร ซึ่งสภาพการณ์เช่นนี้ตรงข้ามกับสังคมเมืองที่พื้นที่เป็นคอนกรีตที่ไม่ย่อยสลายขยะทุกประเภทโดยเฉพาะขยะที่ย่อยสลายได้ คอนกรีตไม่ย่อยสลายขยะในเวลาอันรวดเร็ว

ได้ก่อให้เกิดการหมกหมมและสิ่งกลืนเหม็น เป็นแหล่งเพาะเชื้อโรคได้อย่างดี ในสังคมชนบทพื้นที่ไร และพื้นที่นาเป็นพื้นที่หนึ่งที่รองรับการย่อยสลายขยะให้เป็นปุ๋ยและสร้างมูลค่าการเพาะปลูกแก่คนใน ชุมชนได้ การเป็นปัญหาของอีกชุมชนหนึ่งแต่ไม่ได้สร้างปัญหาแก่คนอีกชุมชนหนึ่ง

ปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านขยะในสังคมชนบทจึงไม่ได้เป็นปัญหาแต่อย่างใด สิ่งแวดล้อมด้าน อื่นๆ เช่น ต้นไม้ ป่า ไม่ได้เป็นปัญหาของคนในชุมชน กล่าวคือ ชุมชนในตำบลคำป่าหลายเกษตรกร แต่ละรายมีพื้นที่ของตนเองค่อนข้างมาก เป็นเจ้าของที่นาและเจ้าของที่สวนเฉลี่ยรายละประมาณ ๒๐ ไร่ (เฉพาะพื้นที่สวน) ก่อนหน้าเป็นที่รกร้าง ชาวบ้านได้ปลูกต้นยางทั้งหมด ทำให้มีต้นไม้แก่คลุมทั้ง ตำบล แม้เป็นต้นยางก่อให้เกิดความชุ่มชื้นแต่ยังดีกว่าพื้นที่รกร้างเดิมที่ไม่มีต้นไม้ ชาวบ้านมีรายได้ จากสวนยาง รายได้ดังกล่าวได้กลับเข้ามายังวัด คือ หมู่บ้านที่มีสวนยางมากที่สุดได้มีการสร้างโบสถ์ และขยายพื้นที่วัดได้สำเร็จในเวลาประมาณห้าปี

โดยสรุปแล้ว การรวมตัวของพระสงฆ์ที่มีความเข้มแข็งเป็นเครือข่ายในสองตำบลด้วยการ รื้อฟื้นกิจกรรมการลงอุโบสถร่วมกันของพระสงฆ์สร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรสงฆ์ในสองตำบล การรวมตัวกันก่อให้เกิดการเรียนรู้ การจัดการความรู้และสร้างกิจกรรมอื่นๆร่วมกัน กิจกรรมของ พระสงฆ์ได้รับการร่วมมือจากคนในชุมชนสองตำบล สร้างความร่วมมือระหว่างพระสงฆ์กับพระสงฆ์ พระสงฆ์กับชาวบ้าน และชาวบ้านกับชาวบ้าน ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐเข้ามาสนับสนุน สร้าง จิตสำนึกความเป็นชุมชน ความสามัคคีอันเป็นที่มาของการป้องกันและแก้ไขปัญหาของคนในชุมชนได้ อย่างดี เมื่อปัญหาได้รับการแก้ไขการรวมตัวในเชิงเครือข่ายมีหน้าที่ในเชิงองค์กรหลวมๆก็ทำหน้าที่ อย่างต่อเนื่องจึงมีการดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องเพราะมีหน้าที่ในทางสังคมอยู่

๔.๗ องค์ความรู้การสืบสานเครือข่ายพระสงฆ์ในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง

องค์ความรู้การสืบสานเครือข่ายของพระสงฆ์ในการสร้างชุมชนเข้มแข็งก็คือ เบื้องต้นการ รวมตัวกันของพระสงฆ์รวมกันลงอุโบสถหมุนเวียนไปยังหมู่บ้านหรือตำบลที่มีพระอุโบสถตลอดพรรษา ของแต่ละปีเมื่อคราวสามสัปดาห์ที่แล้วโดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อสร้างความสามัคคีของคณะสงฆ์ใน จังหวัดมุกดาหารและเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรสงฆ์ กิจกรรมของพระสงฆ์ไม่สามารถแยก ออกจากชุมชนได้ เพราะความเป็นองค์กรสงฆ์มีฐานของความสัมพันธ์กับชุมชนโดยที่ชุมชนมีหน้าที่ใน การสนับสนุนกิจการคณะสงฆ์ เมื่อผู้นำริเริ่มกิจกรรมคณะสงฆ์ได้มรณภาพลงกิจกรรมเครือข่ายการลง อุโบสถยังคงสืบสานและดำรงอยู่ในเขตสองตำบลคือตำบลคำป่าหลายและตำบลบางทรายใหญ่เหตุ เพราะความสัมพันธ์ของพระสงฆ์แตกต่างจากตำบลอื่นๆ คือ

๑. ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับแกนนำ

แกนนำพระสงฆ์ทั้งสี่รูปมีความสัมพันธ์ระหว่างกันบนฐานด้านจิตใจ กล่าวคือ ความสัมพันธ์แบบอาจารย์และศิษย์และความสัมพันธ์แบบศิษย์พี่ศิษย์น้องตามจารีตประเพณีที่ แข็งแกร่ง เกิดความรักสามัคคีของคณะสงฆ์ไม่ได้จัดความสัมพันธ์ในรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ที่ เน้นระบบอำนาจ

๒. ด้านการเรียนรู้ การร่วมทำกิจกรรมก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข่าวสาร

การฟังปัญหาของคณะสงฆ์และชุมชน เมื่อมีปัญหาเรียนรู้ปัญหาร่วมกันและแสวงหาแนวทางและวิธีการแก้ไข กิจกรรมของพระสงฆ์จากการลงอุโบสถขยายไปสู่กิจกรรมอื่นๆที่เกา่นำร่วมกันทำ

๓ กิจกรรมวางอยู่บนพื้นฐานทุนทางศาสนาและทุนวัฒนธรรม ได้รับการตอบรับจากชุมชน คนในชุมชนมีความต้องการรวมกลุ่มทั้งรวมกลุ่มกันทำบุญตามประเพณีและวัฒนธรรม ทำให้เกิดการรื้อฟื้นประเพณีต่างๆให้คงอยู่

การตอบรับของคนในชุมชนทำให้โครงสร้างของเครือข่ายนอกจากพระสงฆ์แล้วยังมีชุมชนด้วย การทำกิจกรรมลงอุโบสถถ้ามีเพียงเครือข่ายของพระสงฆ์กิจกรรมอาจจะสะดุดหรือไม่ต่อเนื่องได้ การที่ชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้องกับทำให้เกิดความคาดหวังจากชุมชนในบทบาทของพระสงฆ์ในการสร้างชุมชนเข้มแข็งมีจริยธรรมและสร้างความสงบสุข กิจกรรมการลงอุโบสถจึงดำรงอยู่นอกเหนือตัวพระสงฆ์ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง หากสะดุดกิจกรรมยังเกี่ยวโยงกับชุมชนเมื่อชุมชนขับเคลื่อนเรียกร้องกิจกรรมจึงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง เพราะแกนของการขับเคลื่อนคือ ความสัมพันธ์ของพระสงฆ์กับพระสงฆ์และพระสงฆ์กับชุมชนนั่นเอง

ผลกระทบของกิจกรรมการลงอุโบสถของพระสงฆ์ที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมคือชุมชนเข้มแข็ง โดยเฉพาะความเข้มแข็งของสังคมและวัฒนธรรม การรวมตัวกันถือว่าเป็นสังคมโดยตัวมันเอง สมาชิกของคนในชุมชนมีส่วนร่วมความเป็นสังคมก่อให้เกิดความขัดเกลาสู่ความความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมีเป้าหมายและการขับเคลื่อนสังคมไปในทิศทางเดียวกัน กระบวนการขัดเกลาหรือการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกเป็นการแสดงออกทางวัฒนธรรมทางวัฒนธรรม ผลของการแสดงออกเป็นร่องรอยของวัฒนธรรม อันเป็นรูปแบบแนวทางให้มีการปฏิบัติตามแบบเดิม ทั้งหมดคือวัฒนธรรม ส่วนผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ไม่ส่งอย่างตรงไปตรงมาเพราะพื้นฐานของเศรษฐกิจของสองตำบลมีความมั่งคั่งระดับหนึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับตำบลอื่นๆของจังหวัด เพราะสองตำบลที่พระสงฆ์ร่วมกันทำกิจกรรมแบบเครือข่ายเกือบทุกเครือเรือ่นมีนาและมีไร่/สวน เกือบทั้งหมดปลูกพืชเศรษฐกิจคือยางพาราเป็นหลักและพืชเศรษฐกิจอื่น ส่วนสิ่งแวดล้อมที่เป็นตัวชี้อีกตัวหนึ่งของชุมชนเข้มแข็งนั้น ในฐานะสองตำบลเป็นชุมชนเกษตรกรรม ปัญหาสิ่งแวดล้อมมีปัญหาดียวคือมลภาวะทางกลิ่นที่เกิดจากโรงงานอุตสาหกรรมยาง กระบวนการกลุ่มของพระสงฆ์ได้นำเจ้าของโรงงานมาสู่กระบวนการแก้ไข กล่าวโดยสรุปคือการกลุ่มเครือข่ายของพระสงฆ์มาสู่การความเข้มแข็งขององค์กรสงฆ์ในพื้นที่และองค์กรสงฆ์เข้มแข็งนำไปสู่การสร้างชุมชนเข้มแข็งของชุมชนในมิติอื่นๆด้วย

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ ได้แก่ ๑) เพื่อศึกษาการดำรงอยู่ การสืบทอดของเครือข่ายทางสังคมของพระสงฆ์ที่โยงกับเครือข่ายทางสังคม ๒) เพื่อศึกษากระบวนการสืบสานเครือข่ายทางสังคมของพระสงฆ์ในการสร้างสังคมเข้มแข็ง และ ๓) เพื่อสังเคราะห์การดำรงอยู่ การสืบทอดเครือข่ายทางสังคมของพระสงฆ์ที่โยงกับสังคมภายนอกในการสร้างสังคมเข้มแข็ง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๕.๑ วิธีการศึกษา

ผู้ให้ข้อมูลหลัก แบ่งเป็น ๒ กลุ่มหลัก คือ พระสงฆ์และคนในชุมชน

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลกลุ่มแรก คือ พระสงฆ์ ประกอบด้วย

๔ พระสงฆ์ที่เป็นแกนนำของเครือข่าย ซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่เป็นพระสังฆาธิการทำหน้าที่ในการปกครองในคณะสงฆ์ระดับอำเภอ ในงานศึกษานี้ ผู้เป็นแกนนำเป็นพระสงฆ์ระดับรองเจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร จำนวน ๑ รูป

๕ พระสงฆ์ที่เป็นแกนประสานงานในเครือข่าย จำนวน ๑ รูป

๖ พระสังฆาธิการระดับตำบล ซึ่งสังกัดอำเภอเมือง จำนวน ๓ รูป

๗ พระสังฆาธิการเข้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาสระดับหมู่บ้านจำนวน ๘ รูป

๘ พระสงฆ์ที่ลูกวัดแต่มีบทบาทในเครือข่าย จำนวน ๒ รูป

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลกลุ่มที่สองคือ สมาชิกของคนในชุมชน ประกอบด้วย

๑ กำนัน จำนวน ๒ คน

๒ ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน

๓ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จำนวน ๕ คน

๔ สมาชิกองค์กรบริหารส่วนตำบล จำนวน ๕ คน

๕ มัคทายก จำนวน ๓ คน และ

๖ สมาชิกในชุมชน จำนวน ๒๐ คน

เครื่องมือในการวิจัยคือสนทนา พหุคูณและประชุมกลุ่ม

๕.๒ สรุปและอภิปราย

ผู้วิจัยสรุปและอภิปรายตามลำดับตามประเด็นดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ การเกิดขึ้นของเครือข่ายพระสงฆ์

เครือข่ายของพระสงฆ์ในจังหวัดมุกดาหารเป็นเครือข่ายประเภทพื้นที่และเครือข่ายกิจกรรม เกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อราวปี พ.ศ. ๒๕๓๐ เมื่อครั้งอดีตเจ้าคณะจังหวัดมุกดาหารรูปแรกได้มีนโยบายให้พระสงฆ์ในพื้นที่ปกครองประชุมกันในรูปแบบพุทธประเพณีรองรับคือ การทำอุโบสถร่วมกัน ๒ ครั้งต่อเดือนในช่วงเช้าพรรษา เพราะในช่วงดังกล่าวมีพระสงฆ์ใหม่จำนวนมาก การพบปะพูดคุยทำให้ทราบสภาพการเป็นอยู่และป้องกันปัญหาคณะสงฆ์ที่จะเกิดขึ้นได้ และเหตุผลประการสำคัญอีกประการหนึ่งคือ เพื่อได้พบปะกับคนในชุมชน เปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้ทำบุญกับพระสงฆ์หมู่ใหญ่ อีกทั้งคนในชุมชนแต่ละแห่งได้พบปะเรียนรู้และเปลี่ยนข่าวสารการทำมาหากินอีกด้วย

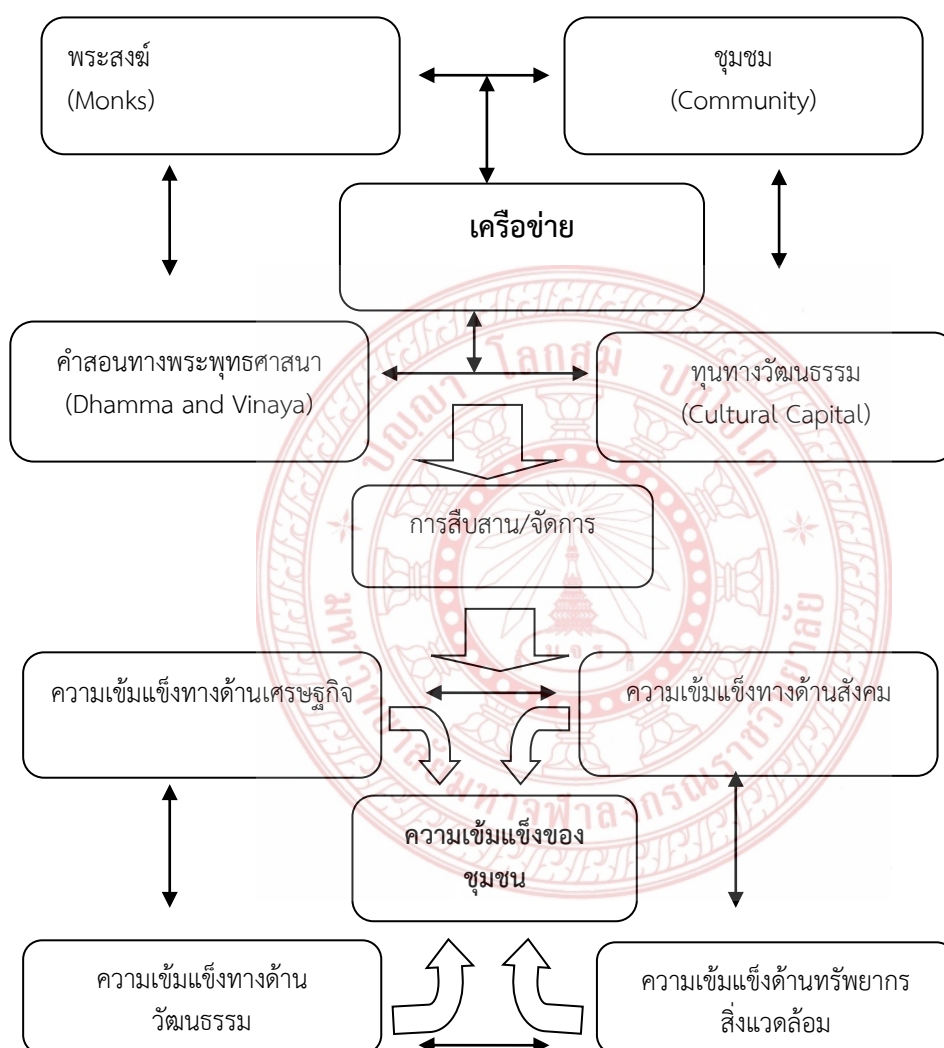
หลังจากอดีตเจ้าคณะจังหวัดมณฑลภาพการลง กิจกรรมลงอุโบสถร่วมกันของคณะสงฆ์ในจังหวัดยังถูกยึดถือเหนียวแน่นในสองตำบล คือ ตำบลคำป่าหลายและตำบลบางทรายทรายใหญ่ เนื่องจากเครือข่ายพระสงฆ์สองตำบล เพราะทั้งสองตำบลมีเงื่อนไขพิเศษ กล่าวคือ ๑) ความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ที่เป็นแกนนำมีความสัมพันธ์ด้านจิตใจ เป็นเพื่อนและอาจารย์ที่มีความเคารพนับถือกัน มีการไปมาหาสู่กันบ่อยครั้ง ๒) พระที่เป็นแกนนำเป็นพระกิจกรรมและชอบทำงานกับสังคม ๓) พระสงฆ์แกนนำเป็นพระในพื้นที่และมีพรรษามาก จึงเป็นพระอุปัชฌาย์ของพระสงฆ์ทุกรูปในเขตพื้นที่ พระสงฆ์ที่เป็นแกนนำพิจารณาเห็นว่า ความหมายของ “สงฆ์” แปลว่าหมู่คณะ การรวมตัวของคณะสงฆ์นอกเหนือจากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น แล้วยังเป็นการขัดเกลา ถักทอความสัมพันธ์ญาติและทวิภูมิตามวิถีให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันด้วย ตามแนวทางปธานียธรรมคือหลักธรรมที่วางไว้เพื่อให้พระสงฆ์ยึดถือในการสร้างสามัคคีกันและการดำรงพระธรรมวินัยให้มีความมั่นคง

๕.๒.๒ เครือข่ายระหว่างพระสงฆ์กับพระสงฆ์

เครือข่ายของพระสงฆ์เป็นที่ประจักษ์ที่ว่าพระสงฆ์มีความเกี่ยวข้องกันโดยโครงสร้างองค์กรด้วยสายสัมพันธ์ระหว่างสหธรรมิกหรือเพื่อนต่อเพื่อน ระหว่างเจ้าอาวาสและลูกวัด ระหว่างผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครอง การรวมกลุ่มเป็นไปตามประเพณีและโอกาส แต่ไม่มีเป้าหมายการรวมกลุ่มที่ชัดเจน การรวมกลุ่มของพระสงฆ์เชิงเครือข่ายที่ยาวนานมีวัตถุประสงค์ในการรวมกลุ่มชัดเจนคือ ทั้งเพื่อความเข้มแข็งของคณะสงฆ์ติดตามเหตุการณ์บ้านเมืองและปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ใหม่โดยมีฐานการยึดพระธรรมวินัยเป็นแกน และเพื่อความสัมพันธ์ที่ดีของพระสงฆ์กับชุมชน ระหว่างพระสงฆ์สองตำบลด้วยกันมีช่วงเวลาพูดคุยกันสองช่วง คือ ช่วงเช้าและช่วงหลังสังฆกรรมอุโบสถเสร็จสิ้น ช่วงเช้ามืดก่อนฉันเพลสองชั่วโมงพระสงฆ์สนทนาและเปลี่ยนข่าวสาร กิจกรรมของคณะสงฆ์ที่จะร่วมกันทำในปัจจุบันและอนาคต ในการสนทนามีแนวความคิดใหม่ๆที่พระสงฆ์หัวก้าวหน้าเสนอ เช่น วัดปลอดอบายมุข แนวทางและการปฏิบัติให้วัดในสองตำบลร่วมมือกันปฏิบัติไปในทำนองเดียวกัน การร่วมมือในงานกิจกรรมบุญตามประเพณีที่พระสงฆ์ในเครือข่ายทำงานร่วมกัน นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมเชิงก้าวหน้าของวัดที่อยู่ในเครือข่ายดำเนินการมาขยายแนวคิดและการปฏิบัติสู่สังคมสงฆ์ เช่น โครงการธนาคารขยะที่บ้านหนองแอก โครงการผู้สูงอายุ โครงการสมุนไพร

หลังทำการทำอุโบสถพระสงฆ์ที่เป็นแกนนำมอบนโยบายการศึกษา การสังคมสงเคราะห์ที่สามารถลงมือปฏิบัติได้จริง การทำกิจกรรมทำให้พระสงฆ์รู้จักและคุ้นเคยกันนำไปสู่การทำกิจกรรมร่วมกันอื่นๆต่อมา

ผู้วิจัยอภิปรายรายละเอียดหัวข้อในถัดไปโดยใช้กรอบแนวคิดในบทที่ ๒ เป็นแนวในการอธิบาย ดังนี้

๕.๒.๓ การสร้างเครือข่ายของพระสงฆ์กับชุมชน

หัวข้อก่อนหน้าเป็นการสร้างเครือข่ายระหว่างพระสงฆ์กันเองนำมาสู่สังคมสงฆ์มีความเข้มแข็ง ความรัก ความสามัคคีในกลุ่ม ตามตารางภาพแสดงให้เห็นว่าการสร้างเครือข่ายของพระสงฆ์นำไปสู่การสร้างเครือข่ายเชื่อมสู่ชุมชน กล่าวคือเครือข่ายขยายไปสู่ชุมชน ตามวัตถุประสงค์ของกิจกรรมคือ การให้ชุมชนมีโอกาสได้ทำบุญ การร่วมมือของพระสงฆ์กับชุมชน พระสงฆ์มีโอกาสได้แสดงหลักธรรมและหลักการดำเนินชีวิตต่อชุมชน การพบปะของคนในชุมชนไม่เพียงแต่พบปะกับพระสงฆ์แต่เป็นการพบปะระหว่างสมาชิกชุมชนต่างหมู่บ้านด้วย นอกจากนี้มีหน่วยงานภาครัฐเข้า

มาร่วมปรึกษาหารือประเด็นปัญหาสังคมที่มีอยู่หรือไม่ให้มี (ป้องกัน) โดยใช้หลักธรรมเข้าไปสู่จิตใจของคน

๕.๒.๓ ชุมชนมีความเข้มแข็ง

ความเข้มแข็งตามกรอบแผนภาพ (ตามข้อกำหนดของคณะกรรมการสังคมและเศรษฐกิจแห่งชาติ) ประกอบด้วย ๑) ความเข้มแข็งด้านสังคม ๒) ความเข้มแข็งด้านวัฒนธรรม ๓) ความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจ รายได้ หรือปัจจัยสี่ ๔) ความเข้มแข็งด้านสิ่งแวดล้อม ทั้งดัชนีชี้วัด ๔ ประการที่เหมาะสมกับบริบทชุมชนสองตำบลหรือความต้องการของชุมชน คือ ความเข้มแข็งด้านสังคมและวัฒนธรรมมีผลเชิงประจักษ์ การรวมกันทำกิจกรรมเป็นการสร้างความร่วมมือของคนในสังคมระหว่างพระสงฆ์กับชุมชนและระหว่างสมาชิกภายในกับภายนอกชุมชน ปัญหาการทะเลาะระหว่างวัยรุ่นระหว่างหมู่บ้านได้รับการแก้ไขจากการพูดคุยเมื่อได้พบปะกันในงานกิจกรรมของชุมชน การรื้อฟื้นวัฒนธรรมอันเป็นภูมิปัญญาของชุมชนได้เริ่มก่อตัวขึ้นมาใหม่ เช่น มัคทายก พิธีกรทางพระพุทธศาสนา มัคทายกมีหน้าที่สนับสนุนงานกิจการของวัดและชุมชนที่เกี่ยวข้องกับวัด ส่วนสมาชิกในชุมชนโดยเฉพาะผู้สูงอายุและผู้นำชุมชน โครงการของพระสงฆ์แก่นำมีเป้าหมายให้กลุ่มเหล่านี้นำไหว้พระสวดมนต์หรือนำพิธีการได้ทุกคน กระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชุมชนและสมาชิกภายในกับภายนอกชุมชนถือว่าเป็นกระบวนการทางวัฒนธรรมที่เสริมสร้างให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง สมาชิกในชุมชนมีวิถีคิด วิถีการดำเนินชีวิตสอดคล้องไปด้วยกันตามหลักคลองธรรมของชุมชนเพื่อเคลื่อนไปสู่เป้าหมายชุมชนร่วมกันคือสันติสุขส่วนบุคคลและสันติสุขส่วนร่วม ตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็งอีกสองข้อที่เหลือ คือ ชุมชนมีรายได้ เศรษฐกิจชุมชนที่ดี และสิ่งแวดล้อมดีนั้น บริบทชุมชนของสองตำบลมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี (กว่าตำบลอื่น) และเคยมีปัญหาสิ่งแวดล้อมธรรมชาติคือมลภาวะทางกลิ่นจากโรงงานยาง ด้วยกระบวนการชุมชนเครือข่ายปัญหาดังกล่าวได้รับการแก้ไขด้วยความเข้มแข็งทางสังคมและวัฒนธรรมนั่นเอง ถือว่าพื้นฐานของเครือข่ายสร้างความเข้มแข็ง

๕.๒.๔ กระบวนการสืบทอดเครือข่ายของพระสงฆ์และชุมชน

กระบวนการสืบทอดเป็นการทำงานของกลไกเครือข่ายซึ่งเป็นแบบธรรมชาติเมื่อเครือข่ายพระสงฆ์มีความเข้มแข็งจากความสัมพันธ์ทางด้านจิตใจอย่างกลมกลืน ก่อให้เกิดการเรียนรู้ การจัดการความรู้ในสมาชิก การเรียนรู้ต่อสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างต่อเนื่องทำให้กิจกรรมของเครือข่ายพระสงฆ์ทำงานไม่หยุดนิ่ง กิจกรรมที่มีแกนทางวัฒนธรรมคือบุญกุศลรองรับชุมชนเข้ามามีร่วมกิจกรรมเพราะต้องการส่งมอบบุญกุศลเครือข่ายได้ขยายไปยังมวลสมาชิกของชุมชนทั้งหมด เพราะโครงสร้างเครือข่ายมีความสัมพันธ์เหมาะสมมีหน้าที่ของเครือข่ายเปรียบเหมือนการทำงานของร่างกายที่มีจิตใจและชีวิตทำงานอย่างสอดประสานอย่างไม่หยุดนิ่ง เครือข่ายมีหน้าที่คล้ายสิ่งมีชีวิตดำเนินไปโดยตัวมันเองไม่หยุดนิ่ง ตั้งแต่เริ่มต้นถึงปัจจุบันเป็นระยะเวลากว่าสามสิบปี

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการพบในงานวิจัย แบ่งออกเป็น ๓ ด้าน ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การสร้างเครือข่ายการลงอุโบสถของพระสงฆ์สองตำบลในจังหวัดมุกดาหารสร้างความเข้มแข็งของคณะสงฆ์และชุมชนสืบเนื่องจากกิจกรรมสอดคล้องกับพุทธวัฒนธรรมและพื้นฐานความสัมพันธ์ของแกนนำเครือข่าย ปัจจุบันหน่วยงานภาครัฐที่สนับสนุนกิจกรรมของพระสงฆ์ เช่น วัด ประชา รัฐ ควรมีกิจกรรมที่วางอยู่บนพื้นฐานทางวัฒนธรรมท้องถิ่นและขับเคลื่อนจากคณะสงฆ์ท้องถิ่นและชุมชนเป็นฐาน อาจจะมีชื่อและกิจกรรมที่แตกต่างกันตามบริบทของแต่ละแห่ง จะทำให้กิจกรรมหรือโครงการนั้นสืบเนื่องและยั่งยืน

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในเชิงวิชาการ

๑) การศึกษาหาหรือกันแต่ละครั้งยังไม่มี การบันทึกช่วยจำ และไม่มีข้อมูลในการตัดสินใจจากแหล่งข้อมูลเชิงสถิติ เช่น เครือข่ายจะดำเนินนโยบายจัดการศึกษาให้พระนวกะโดยให้วัดใดวัดหนึ่งเป็นศูนย์กลาง ควรมีข้อมูลสถิติ เช่น จำนวนพระสงฆ์ในหมู่บ้านและระแวกใกล้เคียง จำนวนประชากรในหมู่บ้าน

๒) การประเมินโครงการและกิจกรรมที่ผ่านมา และการวางแผนโครงการในรอบระยะหนึ่ง เช่น ห้าปี สิบปี เป็นต้น

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในเชิงกิจกรรม

ชุมชนเข้มแข็งประกอบด้วย ๔ ตัวชี้วัด สองตัวชี้วัดคือ สังคมเข้มแข็งและวัฒนธรรม เข้มแข็งปรากฏผลเชิงรูปธรรมชัดเจนมาก แต่ตัวชี้วัดด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ซึ่งในสถานการณ์โลกปัจจุบันส่งผลกระทบต่อชุมชนและจะมีแนวโน้มจะประสบปัญหามากขึ้น เช่น การใช้ถึงพลาสติก ผลกระทบการพัฒนาเศรษฐกิจโรงงานส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม กิจกรรมของพระสงฆ์ควรเน้นกิจกรรมสิ่งแวดล้อมมากขึ้นกว่าเดิม

บรรณานุกรม

- กองส่งเสริมและพัฒนาเครือข่าย สำนักงานส่งเสริมสวัสดิการและพิทักษ์เด็กเยาวชน ผู้ด้อยโอกาสและผู้สูงอายุร่วมกับคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. การศึกษากระบวนการส่งเสริมและพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้นแบบให้มีสมรรถนะสูงในการบริหารจัดการเครือข่ายระดับท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๕.
- คณะอนุกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤติ. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤติ. กรุงเทพฯ: กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๔๒.
- ชูวิศ ฤกษ์ศิริสุข. ทางออกวิกฤติสยามด้วยยุทธศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง. กรุงเทพฯ: สสส., ๒๕๕๒.
- ทัศนีย์ (ไทยาภิรมย์) ลักยณาวิชช. การสังคมสงเคราะห์ชุมชน: มรรควิธีสู่ชุมชนเข้มแข็ง. กรุงเทพฯ: พิมพ์ครั้งที่ ๕: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.
- ธีรยุทธ บุญมี. ประชาสังคม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สายธาร, ๒๕๔๗.
- บุญรอด มาลากรอง. การพัฒนาระบบการจัดการเกษตรเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งรอบนอกอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน. กรุงเทพฯ: สกว., ๒๕๕๒.
- บุรกรณ บริบูรณ์, วิบูลย์ แมนสถิตย์. รูปแบบการนำตนเข้าไปผูกพันกับชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาสังคม. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๔.
- ประยูร แก้วปลอด. บทความวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงานเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนชมรมชาวสวนจังหวัดฉะเชิงเทรา. เสนอผลงานที่มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๕๔.
- ประหยัด มะโนพะเส้า. กระบวนการขับเคลื่อนเครือข่ายกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นเครื่องมือในการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร จังหวัดลำพูน. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๖.
- ประเวศ วะสี. พุทธเกษตรกรรมกับศาสนาสันติสุขของสังคมไทย. กรุงเทพฯ: เอช.เอน. การพิมพ์, ๒๕๓๐.
- ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคมและศิลปวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๑.
- พระมหาสุทิตย์ อาภากร. เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. พิมพ์ครั้งที่ ๒: กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๘
- พุทธทาสภิกขุ. อิทปปัจจยตา. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, ๒๕๔๔.
- พิทยา ว่องกุล. สร้างสังคมใหม่: ชุมชนชนาธิปไตย-ธรรมาธิปไตย. ชุดภูมิปัญญา ลำดับที่ ๙ กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๒.

พริญา แผ้วรักดี. การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายต่อการดำเนินงานการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม

จังหวัดกาญจนบุรี. กาจนบุรี: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดกาญจนบุรี, ๒๕๕๕.

พฤทธิสาณ ชุมพล. มาตรการทางกฎหมายในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาสังคมใน

ประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พริตจ๊อฟ คาปรา (เขียน). วิศิษฐ์-ณัฐพล วังวิญญูและสว่าง พงศ์ศิริพัฒน์ (แปล). โยงใยที่ซ่อนเร้น.

กรุงเทพฯ; สวนเงินมีมา, ๒๕๔๘.

ภัทรกร พลพนาธรรมและคณะ. รายงานวิจัยเครือข่ายทางสังคมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวตลาดน้ำ

บางน้อย อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสวนสุนันทา,

๒๕๕๓

ดุชฎี อายุวัฒน์. ความเข้มแข็งของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์. ขอนแก่น:

มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๐.

มานพ นักการเรือน. พระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

๒๕๔๕.

ณกมล ปุณฺณเขตทีกุล, บุรกรณ บริบูรณ์. รูปแบบการสร้างความความปรองดองตามหลักพุทธธรรม

และนักวิชาทางพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร. ๒๕๕๕.

ณรงค์ เพชรประเสริฐ. ธุรกิจชุมชน เส้นทางที่เป็นไปได้. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุน

งานวิจัย, ๒๕๔๒.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมสังคมิวิทยาฉบับบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊ค, ๒๕๒๔

วีรพล ทองมาและคณะ. กระบวนการขับเคลื่อนเครือข่ายกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นเครื่องมือในการ

ทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร จังหวัดลำพูน. (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้,

๒๕๕๖

เสรี พงศ์พิศ. วิธีคิด วิธีทำ แผนชีวิต เศรษฐกิจชุมชน. กรุงเทพฯ: สกว., ๒๕๔๘.

สุริ อุปมณฑ์. การมีส่วนร่วมของเครือข่ายชุมชนในการดูแลเยี่ยวยาจิตใจ. วารสารโรงพยาบาลศรี

ธัญญา ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ กันยายน ๒๕๕๒.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. รายงานสถานการณ์ความอยู่เย็นเป็น

สุขร่วมกันของคนในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สนง.พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ,

๒๕๕๐.

เสถียร จิรรังสีมันต์. บทความความรู้เกี่ยวกับองค์กรเครือข่าย. กรุงเทพฯ: สำนักส่งเสริมและ

ประสานการมีส่วนร่วมองค์กรเครือข่าย สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคม

แห่งชาติ, ๒๕๔๙.

สมบุรณ์ ธรรมลังกา. รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น

ฐานในจังหวัดเชียงราย. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๒

เมษายน – มิถุนายน ๒๕๕๖.

สมพันธ์ เตชะอธิกและคณะ. การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน. ขอนแก่น: สถาบันวิจัย

และพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๗.

- อานันท์ กาญจนพันธุ์. **มิติชุมชน : วิธีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจและการจัดการทรัพยากร.**
 กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, ๒๕๔๔.
- โอภาส ปัญญา, พิเชษฐ์ หนองช้าง บรรณาธิการ. **ประชาคมรากหญ้า ขบวนการคนกล้า สร้างบ้าน
 วันใหม่ : ประสบการณ์จริงจากชุมชนเข้มแข็งระดับตำบล 4 ภาค.** กรุงเทพฯ: สถาบัน
 ชุมชนท้องถิ่นพัฒนา. ๒๕๔๒.
- Bontis N. **Assessing knowledge assets: a review of the models used to
 measure intellectual capital** Journal of Management Reviews, 2001.
- Brooking, A. **Intellectual capital: Current issues and policy implications.** Journal of
 Intellectual Capital, 1 (4), 1996.
- Capra, Fritjof. **The Web of Life.** New York, Anchor Book, 1996.
- Drucker, P. F. **Post-Capitalist Society** Harper Business. New York, 1994.
- Durkheim. **The Elementary of Religious Life,** New York: Free Press, 1965.
- Edvinsson, L. & Malone, M.S. **Intellectual Capital.** New York : Harper Collins, 1997.
- Foucault, Michel. **Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings,
 1972–1977.** Edited by Colin Gordon. New York: Pantheon Books, 1980.
- Guthrie, J. **The management, measurement and the reporting of
 intellectual capital.** Journal of Intellectual capital, 2(1), 27-41., 2001.
- Kaplan, R. & Norton, D. **The balanced scorecard: Translating strategy into
 action.** Harvard Business School Press: MA.,1996.
- Kok, A. **Intellectual capital management as part of knowledge management
 initiatives at institutions of higher learning,** The Electronic Journal of
 Knowledge Management, 2007.
- Lemann, Nicholas "Kicking in Groups." Atlantic Monthly (April 1996): 22-24.
- Lev, B. **Intangibles: Management, Measurement, and Reporting.** Brooking
 Institute Press: Washington, 2001.
- Mourad Oubrich. **Competitive Intelligence and Knowledge Creation-Outward
 insights from an empirical survey.** Journal of Intelligence Studies in
 Business 1, 2011.
- Nonaka, I. & Nishiguchi, T. (Eds.). **Knowledge emergence: Social, technical, and
 evolutionary dimensions of knowledge creation.** New York: Oxford
 University Press, 2001.
- Nonaka, I. & Takeuchi, H. **The knowledge-creating company.** New York:
 Oxford University Press, 1995.
- Potapchuk, William R., Jarle P. Crocker and William H. Schecter, Jr. **"Building
 Community with Social Capital: Chits and Chums or Chats with
 Change."** National Civic Review 86, No. 2 (Summer 1997): 129-140.

- Putnam, Robert D. **Making Democracy Work**. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1993.
- Roos, J., Roos, G., Edvinsson, L., & Dragonetti, N.C. **Intellectual capital. Navigating in the new business landscape**. New York University Press: New York, 1998.
- Senge, M. Peter. **The fifth discipline: The art and practice of the learning organization**. New York: Doubleday, 1990.
- Stewart, T. **Intellectual capital: The new wealth of organizations**. Nicholas Brealey: London, 1997.
- Sveiby, K.E. **The new organisational wealth: Managing & measuring knowledge-based assets**. Berrett-Koehler Publishers: San Francisco, 1997.
- **Measuring Models for Intangible Assets and Intellectual Capital**, 2005.
- Thich Nhat Hanh. **The Heart of Understanding: Commentaries on the Prajnaparamita Heart Sutra**. Press California: Parallax Press, 1988.
- Wilber, Ken. **A Theory of Everything**. Boston; Shambhala, 2001.
- World Health Organization. **WHOQOL Measuring Quality of Life**. Geneva: World Health Organisation, 1997.
- Zachary Mosoti & Becky Masheka. **Knowledge Management: The Case for Kenya**. The Journal of Language, Technology & Entrepreneurship in Africa, Vol. 2. No.1. 2010.

ภาคผนวก ก

บทควมวิจัย

กระบวนการสืบสานเครือข่ายทางสังคมของพระสงฆ์ในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง
 Process of Buddhist Monk Social Network Transformation
 for Community Empowerment

ดร. บุรกรณ์ บริบูรณ์
 Boorakorn Boriboon

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 Mahachulalongkornrajavidyalaya University

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เล็งมีวัตถุประสงค์การวิจัย ๑) เพื่อศึกษาการดำรงอยู่และการสืบทอดของเครือข่ายทางสังคมของพระสงฆ์ ๒) เพื่อศึกษากระบวนการสืบสานเครือข่ายทางสังคมของพระสงฆ์ในการสร้างสังคมเข้มแข็งและ ๓) เพื่อสังเคราะห์การดำรงอยู่ การสืบทอดเครือข่ายทางสังคมของพระสงฆ์กับสังคมภายนอกในการสร้างสังคมเข้มแข็ง กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ๑) พระสงฆ์แกนนำเครือข่าย ๔ รูปและพระสงฆ์ทั่วไป ๑๐ รูป สมาชิกในชุมชน ๓) ผู้นำชุมชน/เจ้าหน้าที่/ผู้ประสานงานชุมชน รวม ๒๐ คน และ ๔) สมาชิกคนในชุมชน ๒๐ คน เครื่องมือการศึกษาคือการพูดคุย

ผลการศึกษาพบว่า เครือข่ายของพระสงฆ์ดำรงอยู่กว่า ๓๐ ปี โดยมีพระสงฆ์ที่รูปเป็นแกนเครือข่ายในพื้นที่สองตำบลจากที่เคยมีสมาชิกเครือข่ายทั้งจังหวัดผ่านกิจกรรมการลงอุโบสถสังฆการ การดำรงอยู่และการสืบสานอยู่อย่างเข้มแข็งต่อเนื่องมีความเชื่อมโยงของเครือข่ายผลของความเชื่อมโยงตามลำดับ ดังนี้ ๑) ความสัมพันธ์ของแกนนำเครือข่ายกิจกรรม ๔ รูป บนพื้นฐานความเป็นศิษย์ร่วมสำนักและความเป็นอาจารย์-ลูกศิษย์มากกว่าความสัมพันธ์ในเชิงการปกครอง เครือข่ายพระสงฆ์ในสองตำบลร่วมกันลงอุโบสถสังฆการในพื้นที่ก่อให้เกิดเกิดการปรึกษาหารือกิจการของคณะสงฆ์ในด้านการปกครอง ด้านการศึกษาได้อย่างทั่วถึงรวดเร็วตามสถานการณ์และด้านสังคมสังเคราะห์และร่วมกิจกรรมใหม่ๆตอบสนองความต้องการของคนในพื้นที่ ผลของกิจกรรมการลงอุโบสถทำให้พระสงฆ์เกิดการเรียนรู้ การจัดการความรู้ ถอดบทเรียนสถานการณ์พระพุทธศาสนาในพื้นที่ ก่อให้เกิดสามัคคีพร้อมร่วมมือกันทำกิจกรรมอื่นๆ ๒) การดำรงอยู่ของกิจกรรมลงอุโบสถ

เป็นกิจกรรมพุทธประเพณีรองรับ แกนอันเป็นตัวเชื่อมเครือข่ายของพระสงฆ์กับชุมชนคือบุญกุศลและประเพณี การที่ชุมชนทั้งสองตำบลมีส่วนร่วมสังฆกรรมด้วยการทำบุญกับพระสงฆ์ทั้งสองตำบลในคราวเดียวกันถือว่าเป็นโอกาสหาได้ยาก ก่อให้เกิดกิจกรรมการแสดงธรรม การพูดคุยของพระสงฆ์กับชาวบ้าน นอกจากธรรมะแล้วยังพูดคุยสถานการณ์ทางพระพุทธศาสนาและความเป็นอยู่ของคนในชุมชน การปฏิสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชุมชนทำให้เกิดความคุ้นเคยต่อยอดไปสู่การทำกิจกรรมของชุมชนร่วมกันในสองตำบลกิจกรรมอื่นๆ ๓) สมาชิกต่างชุมชนในสองตำบลได้พบปะกันนำมาสู่ความร่วมมือกันในการสร้างกิจกรรมพัฒนาธรรม ประเพณี รื้อฟื้นภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างโอกาสในการทำมาหากิน โดยเฉพาะยางพาราที่สองตำบลเป็นแหล่งปลูกมากที่สุดในพื้นที่และร่วมกันป้องกัน ต่อบรอง และแก้ไขปัญหาอันเกิดจากมลภาวะโรงงานยางพารา กิจกรรมเครือข่ายทำให้กระบวนการเรียนรู้และนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็งในที่สุด

คำหลัก : สืบสาน, เครือข่าย, พระสงฆ์, ชุมชนเข้มแข็ง

ABSTRACT

This purpose of research were: 1) study the existence and inherit of monks' social networks; 2) study the progress of monks' social networks in building a strong society; and 3) Survival The inheritance of the social network of the clergy and the external society to create a strong society. Primary informants include: 1) 4 mainstream priests and 10 community members; 3) community leaders / staff / community coordinators; and 4) 20 community members. Education is the talk.

The study indicated that The monks' network has been in existence for more than 30 years, with four priests serving as the network members in the two sub-districts. The existence and continuity of the continuum is linked to the wound network of links in the following order. 1) The relationship of the four network activity leaders on the basis of a cohort and a teacher - Discipleship over parental relationships. The network of monks in the two parishes together raided the area, causing a discussion of the affairs of the Sangha. The education is fast, according to the situation and social work and new activities to meet the needs of people in the area. The result of the activities of the monk is to make the monks learning. Knowledge Management Take a lesson in the situation of Buddhist blessings in the area. 2) The existence of Buddhist activities is a Buddhist tradition. The link between the network of monks and the community is merit and tradition. The two communities in the Tambon are involved with the Sangha. It is a way of doing things. The talk of the monks with the villagers. In addition, Dharma talked about the

situation of Buddhism and the well-being of people in the community. 3) Community members in the two parishes have come together to lead the umbrella to create activities. Wonders of traditions revive local wisdom. Opportunity to make a living. Especially the rubber plantation in the second district is the most planted in the province and jointly protect. To negotiate and solve problems caused by polluting the rubber plant. Networking activities make learning process and lead to strong community.

Key Word : Inherit, network, Monk, Community Empowerment

คำนำ

ในสถานการณ์ที่สังคมไทยโดยเฉพาะสังคมเมืองเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์หรือยุคทันสมัย ขณะที่สังคมตะวันตกเข้าสู่ยุคหลังทุนสมัย (Postmodern) ซึ่งเป็นสังคมที่ไร้ระเบียบกฎเกณฑ์^{๖๑} สังคมไทยได้นำวาทกรรม (Discourse) รูปแบบการพัฒนาจากตะวันตกเมื่อครั้งได้เริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่แรกมาเป็นแบบในการพัฒนา ผลพวงคือหน่วยสังคมแยกย่อยหลากหลาย ผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบ ทางบวกความแยกย่อยของหน่วยสังคมเกิดโครงสร้างเอื้อต่อการพัฒนาหน่วยแต่ละหน่วยให้ทำหน้าที่เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ในเชิงลบ ความแยกย่อยเกิดค่านิยมที่หลากหลายมีช่องว่างของหน่วยสังคมที่ไม่สอดคล้องประสานกัน ความแยกย่อยนั้นได้แบ่งหน้าที่ทางสังคมที่แตกต่างกันและหากสอดคล้องประสานกันอย่างสมดุล การพัฒนาจะเป็นการพัฒนาเป็นองค์รวม/เครือข่ายครอบคลุมในทุกมิติ บุคคลที่ได้ผลิตแนวคิดเครือข่าย คือ คาปรา เห็นว่าการพัฒนาปัจจุบันที่มีฐานคิดกลไก แยกส่วนระหว่างสิ่งภายใน (Subject) กับสิ่งภายนอก (Object) แยกร่างกายออกจากจิตใจ แยกสังคมมนุษย์ออกจากสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ก่อให้เกิดนานาปัญหาประการไม่มีที่สิ้นสุด กลับมาสู่มนุษย์ เขาเห็นว่าโดยพื้นฐานธรรมชาติของสรรพสิ่งมีความเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน สิ่งหนึ่งเป็นเหตุ สิ่งหนึ่งเป็นผลกระทบต่อกันย้อนไปมาเป็นลูกโซ่เช่นเดียวกับใยแมงมุม^{๖๒} เขาจึงได้เสนอแนวคิดองค์รวม (Holistic) และเครือข่าย (เป็นคนแรก ต่อมา Wilber สานต่อแนวคิดของเขา) การพัฒนาครบรอบด้านคือการพัฒนาจากฐานมนุษย์และเป้าหมายที่มนุษย์ สอดคล้องกับแนวคิดการจัดการความรู้และแนวคิดทุนปัญญา (ซึ่งเกิดที่หลังแนวคิดเครือข่าย)

พระสงฆ์ส่วนหนึ่งเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบเชิงลบจากความแยกย่อยของหน่วยสังคมนั้น และเป็นผู้สร้างผลกระทบเชิงบวกในแง่สร้างความเชิงบวกในการสร้างความเชื่อมโยงของหน่วยสังคมที่แยกย่อยนั้นบนแกนความสัมพันธ์ทางจารีตประเพณีทางพระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมนั้น พระสงฆ์กลุ่มหนึ่งที่ยังยึดในการจัดความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับพระสงฆ์สะท้อนต่อการจัดความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านผ่านประเพณีบางประการในการยึดเหนี่ยวหน่วยสังคมน้อยเข้าด้วยกัน

^{๖๑} Foucault, Michel. **Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972-1977**, (Edited by Colin Gordon. New York: Pantheon Books, 1980)

^{๖๒} Capra, Fritjof, **The Web of Life**, (New York, Anchor Book, 1996)

อย่างเข้มแข็งโดยเฉพาะในสังคมชนบทยังมีปรากฏอยู่ในสังคมชนบทพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานการจัดความสัมพันธ์ระหว่างกันในการสร้างสังคมให้เข้มแข็งและยึดหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นเป้าหมายการดำเนินชีวิตปัจเจกบุคคล ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและหน่วยของสังคมมีความกลมกลืนภายใต้ประเพณีที่พระสงฆ์เป็นผู้ขับเคลื่อน

การเรียนรู้ร่วมกันสะท้อนสู่การแก้ปัญหาของชุมชนทั้งทางด้านการพัฒนาอาชีพ การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุ การแก้ไขปัญหายาเสพติดและปัญหาอื่นๆที่ชุมชนประสบ จึงน่าสนใจว่าการรวมกลุ่มและการสืบสานเครือข่ายของพระสงฆ์ตั้งแต่บรรพกาลตามจารีตประเพณีภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๓๕) ที่จัดความสัมพันธ์ของพระสงฆ์กับพระสงฆ์ พระสงฆ์กับชุมชน คณะสงฆ์กลุ่มดังกล่าวจัดความสัมพันธ์ระหว่างกันตามจารีตประเพณีสืบทอดมาอย่างเหนียวแน่นวางอยู่บนฐานคิดและเงื่อนไขอย่างไรและนำไปสู่การสร้างดุลยภาพและเข้มแข็งของชุมชนอย่างไร

เครื่องมือและวิธีการศึกษา

ผู้ให้ข้อมูลหลัก แบ่งเป็น ๒ กลุ่มหลัก คือ พระสงฆ์และคนในชุมชน

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลกลุ่มแรก คือ พระสงฆ์ ประกอบด้วย

๙ พระสงฆ์ที่เป็นแกนนำของเครือข่าย ซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่เป็นพระสังฆาธิการทำหน้าที่ในการปกครองในคณะสงฆ์ระดับอำเภอ ในงานศึกษานี้ ผู้เป็นแกนนำเป็นพระสงฆ์ระดับรองเจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร จำนวน ๑ รูป

๑๐ พระสงฆ์ที่เป็นแกนประสานงานในเครือข่าย จำนวน ๑ รูป

๑๑ พระสังฆาธิการระดับตำบล ซึ่งสังกัดอำเภอเมือง จำนวน ๓ รูป

๑๒ พระสังฆาธิการเข้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาสระดับหมู่บ้านจำนวน ๘ รูป

๑๓ พระสงฆ์ที่ลูกวัดแต่มีบทบาทในเครือข่าย จำนวน ๒ รูป

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลกลุ่มที่สองคือ สมาชิกของคนในชุมชน ประกอบด้วย

๑ กำนัน จำนวน ๒ คน

๒ ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน

๓ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จำนวน ๕ คน

๕ สมาชิกองค์กรบริหารส่วนตำบล จำนวน ๕ คน

๕ มัคทายก จำนวน ๓ คน และ

๖ สมาชิกในชุมชน จำนวน ๒๐ คน

เครื่องมือในการวิจัยคือสนทนา พูดคุยและประชุมกลุ่ม

ผลและอภิปรายผล

เครือข่ายของพระสงฆ์ในจังหวัดมุกดาหารเป็นเครือข่ายประเภทพื้นที่และเครือข่ายกิจกรรม เกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อราวปี พ.ศ. ๒๕๓๐ เมื่อครั้งอดีตเจ้าคณะจังหวัดมุกดาหารรูปแรกได้มี

นโยบายให้พระสงฆ์ในพื้นที่ปกครองประชุมกันในรูปแบบพุทธประเพณีรองรับคือ การทำอุโบสถร่วมกัน ๒ ครั้งต่อเดือนในช่วงเช้าพรรษา เพราะในช่วงดังกล่าวมีพระสงฆ์ใหม่จำนวนมาก การพบปะพูดคุยทำให้ทราบสภาพการเป็นอยู่และป้องกันปัญหาคณะสงฆ์ที่จะเกิดขึ้นได้ และเหตุผลประการสำคัญอีกประการหนึ่งคือ เพื่อได้พบปะกับคนในชุมชน เปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้ทำบุญกับพระสงฆ์หมู่ใหญ่ อีกทั้งคนในชุมชนแต่ละแห่งได้พบปะเรียนรู้และเปลี่ยนข่าวสารการทำมาหากินอีกด้วย

หลังจากอดีตเจ้าคณะจังหวัดมณฑลภาวการลง กิจกรรมลงอุโบสถร่วมกันของคณะสงฆ์ในจังหวัดยังถูกยึดถือเหนียวแน่นในสองตำบล คือ ตำบลคำป่าหลายและตำบลบางทรายทรายใหญ่ เนื่องจากเครือข่ายพระสงฆ์สองตำบล เพราะทั้งสองตำบลมีเงื่อนไขพิเศษ กล่าวคือ ๑) ความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ที่เป็นแกนนำมีความสัมพันธ์ด้านจิตใจ เป็นเพื่อนและอาจารย์ที่มีความเคารพนับถือกัน มีการไปมาหาสู่กันบ่อยครั้ง ๒) พระที่เป็นแกนนำเป็นพระกิจกรรมและชอบทำงานกับสังคม ๓) พระสงฆ์แกนนำเป็นพระในพื้นที่และมีพรรษามาก จึงเป็นพระอุปชฌาย์ของพระสงฆ์ทุกรูปในเขตพื้นที่ พระสงฆ์ที่เป็นแกนนำพิจารณาเห็นว่า ความหมายของ “สงฆ์” แปลว่าหมู่คณะ การรวมตัวของคณะสงฆ์นอกเหนือจากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น แล้วยังเป็นการขัดเกลา ถักทอความสืลสัณญตาและทวิภูมิตามสัญญาให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันด้วย ตามแนวทางปหานิยธรรมคือหลักธรรมที่วางไว้เพื่อให้พระสงฆ์ยึดถือในการสร้างสามัคคีกันและการดำรงพระธรรมวินัยให้มีความมั่นคง

เครือข่ายระหว่างพระสงฆ์กับพระสงฆ์

เครือข่ายของพระสงฆ์เป็นที่ประจักษ์ที่ว่าพระสงฆ์มีความเกี่ยวข้องกันโดยโครงสร้างองค์กรด้วยสายสัมพันธ์ระหว่างสหธรรมิกหรือเพื่อนต่อเพื่อน ระหว่างเจ้าอาวาสและลูกวัด ระหว่างผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครอง การรวมกลุ่มเป็นไปตามประเพณีและโอกาส แต่ไม่มีเป้าหมายการรวมกลุ่มที่ชัดเจน การรวมกลุ่มของพระสงฆ์เชิงเครือข่ายที่ยาวนานมีวัตถุประสงค์ในการรวมกลุ่มชัดเจนคือ ทั้งเพื่อความเข้มแข็งของคณะสงฆ์ติดตามเหตุการณ์บ้านเมืองและปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ใหม่โดยมีฐานการยึดพระธรรมวินัยเป็นแกน และเพื่อความสัมพันธ์ที่ดีของพระสงฆ์กับชุมชน ระหว่างพระสงฆ์สองตำบลด้วยกันมีช่วงเวลาพูดคุยกันสองช่วง คือ ช่วงเช้าและช่วงหลังสังฆกรรมอุโบสถเสร็จสิ้น ช่วงเช้าง่อนฉันเพลสองชั่วโมงพระสงฆ์สนทนาและเปลี่ยนข่าวสาร กิจกรรมของคณะสงฆ์ที่จะร่วมกันทำในปัจจุบันและอนาคต ในการสนทนามีแนวความคิดใหม่ๆที่พระสงฆ์หัวก้าวหน้าเสนอ เช่น วัดปลอดอบายมุข แนวทางและการปฏิบัติให้วัดในสองตำบลร่วมมือกันปฏิบัติไปในทำนองเดียวกัน การร่วมมือในงานกิจกรรมบุญตามประเพณีที่พระสงฆ์ในเครือข่ายทำงานร่วมกัน นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมเชิงก้าวหน้าของวัดที่อยู่ในเครือข่ายดำเนินการมาขยายแนวคิดและการปฏิบัติสู่สังคมสงฆ์ เช่น โครงการธนาคารขยะที่บ้านหนองแอก โครงการผู้สูงอายุ โครงการสมุนไพรร

หลังทำการทำอุโบสถพระสงฆ์ที่เป็นแกนนำมอบนโยบายการศึกษา การสังคมสงเคราะห์ที่สามารถลงมือปฏิบัติได้จริง การทำกิจกรรมทำให้พระสงฆ์รู้จักและคุ้นเคยกันนำไปสู่การทำกิจกรรมร่วมกันอื่นๆต่อมา

การสร้างเครือข่ายของพระสงฆ์กับชุมชน

หัวข้อก่อนหน้าเป็นการสร้างเครือข่ายระหว่างพระสงฆ์กันเองนำมาสู่สังคมสงฆ์มีความเข้มแข็ง ความรัก ความสามัคคีในกลุ่ม ตามตารางภาพแสดงให้เห็นว่าการสร้างเครือข่ายของพระสงฆ์นำไปสู่การสร้างเครือข่ายเชื่อมสู่ชุมชน กล่าวคือเครือข่ายขยายไปสู่ชุมชน ตามวัตถุประสงค์ของกิจกรรมคือ การให้ชุมชนมีโอกาสได้ทำบุญ การร่วมมือของพระสงฆ์กับชุมชน พระสงฆ์มีโอกาสได้แสดงหลักธรรมและหลักการดำเนินชีวิตต่อชุมชน การพบปะของคนในชุมชนไม่เพียงแต่พบปะกับพระสงฆ์แต่เป็นการพบปะระหว่างสมาชิกชุมชนต่างหมู่บ้านด้วย นอกจากนี้มีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาร่วมปรึกษาหารือประเด็นปัญหาสังคมที่มีอยู่หรือไม่ให้มี (ป้องกัน) โดยใช้หลักธรรมเข้าไปสู่จิตใจของคน

ชุมชนมีความเข้มแข็ง

ความเข้มแข็งตามกรอบแผนภาพ (ตามข้อกำหนดของคณะกรรมการสังคมและเศรษฐกิจแห่งชาติ) ประกอบด้วย ๑) ความเข้มแข็งด้านสังคม ๒) ความเข้มแข็งด้านวัฒนธรรม ๓) ความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจ รายได้ หรือปัจจัยสี่ ๔) ความเข้มแข็งด้านสิ่งแวดล้อม ทั้งดัชนีชี้วัด ๔ ประการที่เหมาะสมกับบริบทชุมชนสองตำบลหรือความต้องการของชุมชน คือ ความเข้มแข็งด้านสังคมและวัฒนธรรมมีผลเชิงประจักษ์ การรวมกันทำกิจกรรมเป็นการสร้างความร่วมมือของคนในสังคมระหว่างพระสงฆ์กับชุมชนและระหว่างสมาชิกภายในกับภายนอกชุมชน ปัญหาการทะเลาะระหว่างวัยรุ่นระหว่างหมู่บ้านได้รับการแก้ไขจากการพูดคุยเมื่อได้พบปะกันในงานกิจกรรมของชุมชน การรื้อฟื้นวัฒนธรรมอันเป็นภูมิปัญญาของชุมชนได้เริ่มก่อตัวขึ้นมาใหม่ เช่น มัคทายก พิธีกรทางพระพุทธศาสนา มัคทายกมีหน้าที่สนับสนุนงานกิจการของวัดและชุมชนที่เกี่ยวข้องกับวัด ส่วนสมาชิกในชุมชนโดยเฉพาะผู้สูงอายุและผู้นำชุมชน โครงการของพระสงฆ์แกนนำมีเป้าหมายให้กลุ่มเหล่านี้นำไหว้พระสวดมนต์หรือนำพิธีการได้ทุกคน กระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชุมชนและสมาชิกภายในกับภายนอกชุมชนถือว่าเป็นกระบวนการทางวัฒนธรรมที่เสริมสร้างให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง สมาชิกในชุมชนมีวิถีคิด วิถีการดำเนินชีวิตสอดคล้องไปด้วยกันตามหลักคลองธรรมของชุมชนเพื่อเคลื่อนไปสู่เป้าหมายชุมชนร่วมกันคือสันติสุขส่วนบุคคลและสันติสุขส่วนร่วม ตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็งอีกสองข้อที่เหลือ คือ ชุมชนมีรายได้ เศรษฐกิจชุมชนที่ดี และสิ่งแวดล้อมดีนั้น บริบทชุมชนของสองตำบลมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี (กว่าตำบลอื่น) และเคยมีปัญหาสิ่งแวดล้อมธรรมชาติคือมลภาวะทางกลิ่นจากโรงงานยาง ด้วยกระบวนการชุมชนเครือข่ายปัญหาดังกล่าวได้รับการแก้ไขด้วยความเข้มแข็งทางสังคมและวัฒนธรรมนั่นเอง ถือว่าพื้นฐานของเครือข่ายสร้างความเข้มแข็ง

กระบวนการสืบทอดเครือข่ายของพระสงฆ์และชุมชน

กระบวนการสืบทอดเป็นการทำงานของกลไกเครือข่ายซึ่งเป็นแบบธรรมชาติเมื่อเครือข่ายพระสงฆ์มีความเข้มแข็งจากความสัมพันธ์ระหว่างกันทางด้านจิตใจอย่างกลมกลืน ก่อให้เกิดการเรียนรู้ การจัดการความรู้ในสมาชิก การเรียนรู้ต่อสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างต่อเนื่องทำให้กิจกรรมของเครือข่ายพระสงฆ์ทำงานไม่หยุดนิ่ง กิจกรรมที่มีแกนทางวัฒนธรรมคือบุญกุศลรองรับชุมชนเข้ามามีร่วมกิจกรรมเพราะต้องการสั่งสมบุญกุศลเครือข่ายได้ขยายไปยังมวลสมาชิกของชุมชน

ทั้งหมด เพราะโครงสร้างเครือข่ายมีความสัมพันธ์เหมาะสมมีหน้าที่ของเครือข่ายเปรียบเหมือนการทำงานของร่างกายที่มีจิตใจและชีวิตทำงานอย่างสอดคล้องประสานอย่างไม่หยุดนิ่ง เครือข่ายมีหน้าที่คล้ายสิ่งมีชีวิตดำเนินไปโดยตัวมันเองไม่หยุดนิ่ง ตั้งแต่เริ่มต้นถึงปัจจุบันเป็นระยะเวลากว่าสามสิบปี

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการพบในงานวิจัย แบ่งออกเป็น ๓ ด้าน ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การสร้างเครือข่ายการลงอุโบสถของพระสงฆ์สองตำบลในจังหวัดมุกดาหารสร้างความเข้มแข็งของคณะสงฆ์และชุมชนสืบเนื่องจากกิจกรรมสอดคล้องกับพุทธวัฒนธรรมและพื้นฐานความสัมพันธ์ของแกนนำเครือข่าย ปัจจุบันหน่วยงานภาครัฐที่สนับสนุนกิจกรรมของพระสงฆ์ เช่น วัด ประชา รัฐ ควรมีกิจกรรมที่วางอยู่บนพื้นฐานทางวัฒนธรรมท้องถิ่นและขับเคลื่อนจากคณะสงฆ์ท้องถิ่นและชุมชนเป็นฐาน อาจจะมีชื่อและกิจกรรมที่แตกต่างกันตามบริบทของแต่ละแห่ง จะทำให้กิจกรรมหรือโครงการนั้นสืบเนื่องและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในเชิงวิชาการ

๑) การศึกษาหรือกันแต่ละครั้งยังไม่มี การบันทึกช่วยจำ และไม่มีข้อมูลในการตัดสินใจจากแหล่งข้อมูลเชิงสถิติ เช่น เครือข่ายจะดำเนินนโยบายจัดการศึกษาให้พระนวกะโดยให้วัดใดวัดหนึ่งเป็นศูนย์กลาง ควรมีข้อมูลสถิติ เช่น จำนวนพระสงฆ์ในหมู่บ้านและระแวกใกล้เคียง จำนวนประชากรในหมู่บ้าน

๒) การประเมินโครงการและกิจกรรมที่ผ่านมา และการวางแผนโครงการในรอบระยะหนึ่ง เช่น ห้าปี สิบปี เป็นต้น

ข้อเสนอแนะในเชิงกิจกรรม

ชุมชนเข้มแข็งประกอบด้วย ๔ ตัวชี้วัด สองตัวชี้วัดคือ สังคมเข้มแข็งและวัฒนธรรม เข้มแข็งปรากฏผลเชิงรูปธรรมชัดเจนมาก แต่ตัวชี้วัดด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ซึ่งในสถานการณ์โลกปัจจุบันส่งผลกระทบต่อบุคคลและจะมีแนวโน้มจะประสบปัญหาเพิ่มขึ้น เช่น การใช้ถึงพลาสติก ผลกระทบการพัฒนาเศรษฐกิจโรงงานส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม กิจกรรมของพระสงฆ์ควรเน้นกิจกรรมสิ่งแวดล้อมมากขึ้นกว่าเดิม

บรรณานุกรม

กองส่งเสริมและพัฒนาเครือข่าย สำนักงานส่งเสริมสวัสดิการและพิทักษ์เด็กเยาวชน ผู้ด้อยโอกาสและผู้สูงอายุร่วมกับคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. การศึกษากระบวนการส่งเสริมและพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้นแบบให้มีสมรรถนะสูงในการบริหารจัดการเครือข่ายระดับท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๕.

คณะกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤติ. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤติ. กรุงเทพฯ: กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๔๒.

ชูวิธ ฤกษ์ศิริสุข. ทางออกวิกฤติสยามด้วยยุทธศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง. กรุงเทพฯ: สสส., ๒๕๕๒.

ทัศนีย์ (ไทยาภิรมย์) ลักยณาวิชช. การสังคมสงเคราะห์ชุมชน: มรรควิธีสู่ชุมชนเข้มแข็ง. กรุงเทพฯ; พิมพ์ครั้งที่ ๕: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.

ธีรยุทธ บุญมี. ประชาสังคม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สายธาร, ๒๕๔๗.

บุญรอด มาลากรอง. การพัฒนาระบบการจัดการเกษตรเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งรอบนอกอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน. กรุงเทพฯ: สกว., ๒๕๕๒.

บุรกรณ บริบูรณ์, วิบูลย์ แมนสถิตย์. รูปแบบการนำตนเข้าไปผูกพันกับชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาสังคม. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๔.

ประยูร แก้วปลอด. บทความวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงานเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนชมรมชาวสวนจังหวัดฉะเชิงเทรา. เสนอผลงานที่มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๔.

ประหยัด มะโนพะเส้า. กระบวนการขับเคลื่อนเครือข่ายกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นเครื่องมือในการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร จังหวัดลำพูน. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๖.

พระมหาสุทิตย์ อาภากร. เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. พิมพ์ครั้งที่ ๒: กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๘

พิทยา ว่องกุล. สร้างสังคมใหม่: ชุมชนชนาธิปไตย-ธัมมามาธิปไตย. ชุดภูมิปัญญา ลำดับที่ ๙ กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๒.

พิรญา แฝ้วภักดี. การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายต่อการดำเนินงานการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมจังหวัดกาญจนบุรี. กาจนบุรี: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดกาญจนบุรี, ๒๕๕๕.

พริตจ๊อฟ คาปรา (เขียน). วิศิษฐ์-ณัฐพล วังวิญญูและสว่าง พงศ์ศิริพัฒน์ (แปล). โยงใยที่ซ่อนเร้น. กรุงเทพฯ; สวณเงินมีมา, ๒๕๔๘.

ภัทรกร พลพาธรรมและคณะ. รายงานวิจัยเครือข่ายทางสังคมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้อย อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสวนสุนันทา, ๒๕๕๓

ดุขฎิ์ อายุวัฒน์. ความเข้มแข็งของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๐.

วีรพล ทองมาและคณะ. กระบวนการขับเคลื่อนเครือข่ายกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นเครื่องมือในการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร จังหวัดลำพูน. (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๕๖

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. รายงานสถานการณ์ความอยู่เย็นเป็น
สุขร่วมกันของคนในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สนง.พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ,
๒๕๕๐.

เสถียร จิรรังสิมันต์. บทความความรู้เกี่ยวกับองค์กรเครือข่าย. กรุงเทพฯ: สำนักส่งเสริมและ
ประสานการมีส่วนร่วมองค์กรเครือข่าย สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ, ๒๕๔๙.

สมบูรณ์ ธรรมลังกา. รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น
ฐานในจังหวัดเชียงราย. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๒
เมษายน – มิถุนายน ๒๕๕๖.

สมพันธ์ เตชะอธิกและคณะ. การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน. ขอนแก่น: สถาบันวิจัย
และพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๗.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. มิติชุมชน : วิธีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจและการจัดการทรัพยากร.
กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, ๒๕๔๔.

Bontis N. Assessing knowledge assets: a review of the models used to
measure intellectual capital Journal of Management Reviews, 2001.

Brooking, A. Intellectual capital: Current issues and policy implications. Journal of
Intellectual Capital, 1 (4), 1996.

Capra, Fritjof. The Web of Life. New York, Anchor Book, 1996.

Drucker, P. F. Post-Capitalist Society Harper Business. New York, 1994.

Edvinsson, L. & Malone, M.S. Intellectual Capital. New York : Harper Collins, 1997.

Kaplan, R. & Norton, D. The balanced scorecard: Translating strategy into
action. Harvard Business School Press: MA.,1996.

Kok, A. Intellectual capital management as part of knowledge management
initiatives at institutions of higher learning, The Electronic Journal of
Knowledge Management, 2007.

ภาคผนวก ข

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยนำไปใช้ประโยชน์

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์ แบ่งออกได้ ๓ กิจกรรมหลัก ดังนี้

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

เนื้อหาของงานวิจัยทั้งทฤษฎีและผลที่ค้นพบจากการศึกษาเป็นเนื้อที่โยงกับเนื้อหา รายวิชาดังนี้ วิชาพระพุทธศาสนากับสังคมสงเคราะห์ วิชาแนวคิดการสงเคราะห์เชิงพุทธ ซึ่ง ขอบเขตเนื้อหาสองรายวิชาบางส่วนว่าด้วยเรื่อง “แนวคิดสังคมสงเคราะห์และการสงเคราะห์ของ พระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน” ผลของงานวิจัยสามารถนำมาบูรณาการได้ รายวิชาพระพุทธศาสนากับ สังคม แนวคิดในบทที่สองของงานวิจัยสามารถบูรณาการกับหลักพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม ได้เช่นกัน นอกจากนี้ผู้สอนยังสามารถชี้ให้เห็นแนวคิดสังคมสงเคราะห์ในเชิงทฤษฎีกับผลค้นพบการวิจัย การสงเคราะห์ของพระสงฆ์จริง ทำให้เนื้อหาการเรียนการสอนลงลึกมากขึ้น

นำไปใช้บูรณาการกับกิจกรรมเสริมหลักสูตร วิทยาลัยสงฆ์นครพนมจัดกิจกรรมเสริม หลักสูตรทุกวันศุกร์ กิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็นกิจกรรมที่ทุกสาขาวิชาผลัดกันจัดกิจกรรมในรูปแบบ ปาฐกถา การเชิญบุคคลภายนอกมาถวญความรู้แก่พระสงฆ์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนาสามารถ นิมนต์กลุ่มตัวอย่างที่ทำงานเพื่อสังคมมาเป็นวิทยากรถวญความรู้แก่นิสิตเกี่ยวกับประสบการณ์การ สงเคราะห์ได้ นอกจากนี้ กลุ่มตัวอย่างที่ได้สงเคราะห์ชุมชนยังเป็นแหล่งเรียนรู้ของพระนิสิตใน การศึกษาดูงานด้วย

กิจกรรมของพระนิสิตก่อนออกปฏิบัติศาสนกิจ ตามหลักสูตรมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นิสิตที่ศึกษาจบหลักสูตรปริญญาตรีภาคทฤษฎีครบ ๔ จะปฏิบัติศาสนกิจอีก ๑ ปี ก่อนออกปฏิบัติศาสนกิจของพระนิสิตจะมีการนิเทศ ซึ่งทางสถาบันคือ วิทยาลัยสงฆ์นครพนมจะ เชิญวิทยากรที่มีประสบการณ์ในการสงเคราะห์มาถวญความรู้แก่พระนิสิต พระสงฆ์ที่ได้รับนิมนต์จะ เป็นพระสงฆ์ที่มีประสบการณ์ในการทำงานเพื่อสังคมเพราะจะได้ให้คำแนะนำแนวทางการปฏิบัติ ศาสนกิจและมีพลังในการสร้างแรงบันดาลใจให้พระนิสิตนำแบบอย่างมาประยุกต์ใช้กับงานปฏิบัติ ศาสนกิจของตน ผลของงานวิจัยที่แสดงลักษณะและประเภทของงานของพระสงฆ์ที่ทำงานเพื่อสังคม จะสามารถกำหนดขอบข่ายเนื้อหาที่ผู้จัดจะกำหนดเป็นประเด็นให้วิทยากรนำเสนอได้ตรงกับงานของ ท่านที่ได้ทำมาแล้ว

๒. กิจกรรมด้านการพัฒนา

งานวิจัยได้ถูกเสนอแก่เจ้าคณะอำเภอธาตุพนม รองเจ้าคณะจังหวัดมุกดาหาร ซึ่ง ผู้เกี่ยวข้องจะสามารถนำไปสู่การกำหนดนโยบายในส่วนงานที่เกี่ยวข้องได้

ภาคผนวก ค

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้และกิจกรรม
ที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	วัตถุประสงค์ที่บรรลุ	สิ่งที่ได้ทราบ
๑.สำรวจความเป็นไปได้ของประเด็นหัวข้องานวิจัย	สามารถกำหนดประเด็นหัวข้องานวิจัยที่มีช่องว่างขององค์ความรู้ที่ยังไม่มีใครทำมาก่อนและตั้งโจทย์การวิจัยได้	ข้อที่ ๑,๒และ ๓	ทำให้เห็นโจทย์การวิจัย ข้อมูลภาคทฤษฎีสามารถนำมาใช้ศึกษาภาคสนามได้และข้อมูลภาคสนามจะสะท้อนแนวคิดเครือข่ายและแนวคิดชุมชนเข้มแข็งได้
๒. ศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิ แนวคิด ทฤษฎี สัมภาษณ์แหล่งข้อมูลภาคสนามเบื้องต้น	ได้เข้าใจแนวคิด ทฤษฎีเครือข่ายและแนวคิดชุมชนเข้มแข็งที่จะใช้ประกอบการ วิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามได้ชัดเจนและเป็นระบบมากขึ้น และได้เห็นแนวทางในการเลือกข้อมูลภาคสนามหลากหลายนั้นสู่เฉพาะชี้ชัดแหล่งข้อมูลภาคสนามที่อยู่ในกรอบแนวคิดทฤษฎีที่จะวิเคราะห์ได้	ข้อที่ ๑,๒และ ๓	ทำให้เห็นแนวคิด ทฤษฎีเครือข่ายและแนวคิดชุมชนเข้มแข็งไปตีความและใช้หลากหลายสาขาวิชา การวิเคราะห์แนวคิดที่ค่อนข้างจะหยุดนิ่งให้มีความเป็นพลวัตร มีลักษณะเฉพาะสำหรับบริบทสังคมไทย ทำให้เข้าใจแนวคิดได้คมชัดมากขึ้น
๓.	ทางสถาบันวิจัย	ข้อที่ ๑,๒,๓	ทำให้เข้าใจแนวทางการวิจัย ประเด็น

ตรวจสอบ ข้อมูลโดยผู้ ทรงวุฒิ	พุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราช วิทยาลัยจัดให้มีการ ประชุมผู้ทรงวุฒิ ตรวจสอบความคืบหน้า งานวิจัย ๓ บทแรก		แนวทางการวิจัยชัดเจน มีความ สอดคล้องของวิธีวิทยากับโจทย์การ วิจัยได้ชัดเจน
๔. สํารวจ ข้อมูลและ เก็บข้อมูล ภาคสนาม	นั ด สั ม ภา ช ณ์ สั ม ภา ช ณ์ ผู้ให้ ข้อมูลหลัก ทั้งสาม กลุ่ม ได้ แก่ พระสงฆ์แกนนำ สมาชิกชุมชนและ เจ้าหน้าที่รัฐ	ข้อที่ ๑,๒,๓	ได้ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ประเด็น ความเป็นมาของเครือข่าย กิจกรรมของพระสงฆ์ กิจกรรมของช ุมชนที่โยงกับกิจกรรมเครือข่ายของ พระสงฆ์ซึ่งก่อให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง
๕ . ตรวจสอบ ขั อ มู ล ภาคสนาม	ข้อมูลภาคที่ผู้วิจัย ได้เป็นรวบรวมเป็น ข้อมูลดิบ ซึ่งมา เรียบเรียง โดยใช้ กรอบแนวคิดเป็น ฐาน อิง กั บ วัตถุประสงค์การ วิจัย	ข้อที่ ๑,๒,๓	ได้ข้อมูลทั้งสองส่วน คือข้อมูลภาค เอกสารและข้อมูลภาคสนาม ส่วน ของข้อมูลภาคสนามได้ถูกตรวจสอบ โดยกรอบแนวคิด ทฤษฎี อิงกับ วัตถุประสงค์การวิจัย เลือ ก สรร เฉพาะข้อมูลที่อยู่ในกรอบแนวคิดและ อิงกับวัตถุประสงค์การวิจัย ข้อมูลที่ ไม่เกี่ยวข้องก็จะถูกตัดออก
๖. วิเคราะห์ ข้อมูล	ข้อมูลภาคเอกสาร คื อ แ น ว คิ ด เครือข่ายของ พระสงฆ์ และ แ น ว คิ ด ชุ ม ช น เข้มแข็ง	ข้อที่ ๑,๒,๓	ได้ข้อมูลภาคสนามที่เป็นข้อมูลจริง และได้เข้าใจบริบท สภาพแวดล้อม ท่ายกายภาพ (ภูมิศาสตร์) สภาพแวดล้อมชุมชน ลักษณะ เครือข่ายซึ่งเป็นส่วนของข้อมูลที่ใช้ใน การวิเคราะห์ เลือ ก ขั อ มู ล ที่ ใช้ ป ระ โย ช น์ ขั อ มู ล ที่ ไม่ ต อ บ วัตถุประสงค์ก็จะถูกคัดออก ข้อมูล ส่วนไดยังบกพร่อง ข้อมูลภาคเอกสาร ยังบกพร่องจะได้รับการวิเคราะห์ เพิ่มเติม ส่วนข้อมูลภาคสนามที่ยัง บกพร่องจะได้รับการเก็บเพิ่มเติมอีก รอบ กับกลุ่มตัวอย่างบางรูป เมื่อ ข้อมูลทั้งสองส่วนเชื่อมโยง สมบูรณ์แล้ว

			รวบรวมฉบับสมบูรณ์ให้ผู้ทรงวุฒิตรวจสอบ
๗ . ตรวจสอบผล การศึกษา โดยผู้ทรงวุฒิ	สถาบันวิจัยพุทธ ศา ส ต ร์ มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราช วิทยาลัย ประชุมผู้ ทรงวุฒิตรวจสอบ งาน วิจัย ฉบับ สมบูรณ์	ข้อที่ ๑,๒,๓	ได้ทราบความสัมพันธ์ข้อมูลทั้งหมด อย่างเป็นระบบ และทราบรูปแบบ การวิจัยตามแบบของมหาวิทยาลัย
๘ . จัด ทำ ร าย งาน รูปเล่มฉบับ สมบูรณ์	ได้รายงานงานวิจัย ฉบับสมบูรณ์	ข้อที่ ๑,๒,๓	ได้องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากงานวิจัย นำมาใช้บูรณาการกับการเรียนการ สอน กับกิจกรรมและการปฏิบัติ ศาสนกิจของพระนิสิต ตลอดจนสังคม เข้าใจการทำงานของพระสงฆ์ใน แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ตามบริบทของสังคมไทยต่อไป

ภาคผนวก ง

แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์พระสงฆ์แบ่งออกเป็น ๒ ตอนหลัก ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนบุคคล

๑. ระยะเวลาที่อุปสมบท
๒. ระดับการศึกษา?
 - ๒.๑ ระดับการศึกษาปริยัติธรรม(แผนกธรรม)
 - ๒.๒ ระดับการศึกษาปริยัติธรรม(แผนกบาลี)
 - ๒.๓ ระดับการศึกษาพระปริยัติ(แผนกสามัญ)
๓. อายุ
๔. พรรษา
๕. ระยะเวลาที่ทำกิจกรรมเครือข่าย (ลงอุโบสถ)

ตอนที่ ๒ ข้อมูลความเห็นของพระสงฆ์ที่ทำกิจกรรมลงอุโบสถ

คำแบ่งเป็น ๒ ชุด ได้ดังนี้

ชุดที่ ๑ ชุดคำถามกิจกรรมเครือข่าย (ตอบโจทก์ข้อที่ ๑)

๑. กิจกรรมการลงอุโบสถเกิดขึ้นได้อย่างไร ใครเป็นต้นคิด ระยะเวลาจนถึงปัจจุบันกี่ปีแล้ว
๒. พระสงฆ์ที่อยู่ต่างถิ่น เดินทางมาร่วมอุโบสถด้วยวิธีใด ใครร่วมเดินทางด้วย
๓. วัตถุประสงค์ของกิจกรรมคืออะไร พระสงฆ์ในเขตพื้นที่ให้ความร่วมมือหรือไม่ แคไหน เพราะอะไร
๔. เกณฑ์การคัดเลือกวัดที่จะลงอุโบสถใช้เกณฑ์ใด ลงอุโบสถเวลาใด
๕. พระสงฆ์เดินทางมาร่วมเริ่มตั้งแต่เวลาใด มาก่อนเวลาหรือช่วงเวลาลงอุโบสถ ถ้ามาก่อนพูดคุยกันเรื่องอะไร
๖. หลังทำอุโบสถเสร็จพระสงฆ์ปรึกษาหารือ พูดคุยกันเรื่องอะไรบ้าง เหตุใดจึงพูดคุยเรื่องนั้น
๗. ประเด็นที่พูดคุยเป็นประเด็นที่เตรียมมาก่อนหรือแล้วแต่ใครจะคุย เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

ชุดที่ ๒ ชุดคำถามต่อลักษณะชุมชนเข้มแข็ง (ตอบโจทก์ข้อที่ ๒ และ ๓)

๘. ท่านเดินทางไปร่วมลงอุโบสถท่านได้ชักชวนชาวบ้านไปด้วยหรือไม่ ถ้าไปมีคนไปเยอะไหม
๙. กิจกรรมลงอุโบสถชาวบ้านสนับสนุนหรือไม่ อย่างไร ด้านใดบ้าง
๑๐. วัดท่านเคยเป็นเจ้าภาพบ้างหรือไม่ ถ้าเป็นชาวบ้านได้เตรียมตัวและมีส่วนร่วมอย่างไรบ้าง
๑๑. ชาวบ้านที่ไปนอกจากทำบุญแล้วเขาได้สนทนากับชาวบ้านหมู่บ้านเรื่องอะไรบ้าง
๑๒. ท่านสนทนาธรรมกับชาวบ้านหรือพูดคุยกับชาวบ้านเรื่องอะไรบ้าง เพราะอะไร
๑๓. ผลที่ได้รับจากการลงอุโบสถส่งผลต่อคณะสงฆ์กับชาวบ้านด้านใดบ้าง
๑๔. ท่านคิดว่ากิจกรรมลงอุโบสถจะยังคงดำเนินอยู่อีกนานไหม เพราะอะไร

แบบสัมภาษณ์สมาชิกชุมชนและเจ้าหน้าที่รัฐ แบ่งออกเป็น ๒ ตอนหลัก ดังนี้

คำถามแบ่งออกเป็น ๒ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ คำถามส่วนบุคคล

คำถามส่วนบุคคล ดังนี้

- ๑ อายุ.....ปี
- ๒ บ้าน.....
- ๓ อาชีพ.....
- ๔ อายุ.....

ตอนที่ ๒ คำถามความคิดเห็น

- ๑ ท่านเคยร่วมทำบุญกิจกรรมการลงอุโบสถมากี่ปี ปีนี้ท่านร่วมทุกครั้งหรือไม่ เพราะอะไร
๒. ที่ท่านเดินทางมาทำบุญ/ทำบุญในหมู่บ้านท่านอะไรเป็นแรงจูงใจใครเป็นคนชวนหรือท่านมาเอง
๓. ท่านได้พูดคุยหรือสนทนาธรรมกับพระสงฆ์หรือไม่ ถ้าสนทนา สนทนาเรื่องอะไร
๔. พระสงฆ์เทศนาก่อนฉันข้าว ท่านเทศน์เรื่องอะไร
๕. ท่านพูดคุยกับกันชาวบ้านที่ท่านได้พบปะคุยเรื่องอะไร
๖. การได้ร่วมกิจกรรมนั้น เป็นผลต่อท่านและคนในชุมชนเรื่องอะไรบ้าง

ภาคผนวก จ-๑

ประวัติผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย

ชื่อ-สกุล ดร. บุรกรณ์ บริบูรณ์

ประวัติการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีการศึกษา ๒๕๓๕
พุทธศาสตรบัณฑิต (สาขาวิชาภาษาอังกฤษ)
มหาวิทยาลัยมหิดล ปีการศึกษา ๒๕๓๘
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาศาสนาเปรียบเทียบ)
มหาวิทยาลัยมหิดล ปีการศึกษา ๒๕๕๓
ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาประชากรศึกษา)

สถานที่ปฏิบัติงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครพนม
อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม ๔๘๑๑๐
E-mail: boorakorn@yahoo.com; boorakorn@gmail.com

ภาคผนวก จ-๒

รูปแบบการจัดทำรายงานวิจัย

“กระบวนการสืบสานเครือข่ายทางสังคมของพระสงฆ์ในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง”

วัตถุประสงค์ของโครงการ

๑. เพื่อศึกษาการดำรงอยู่และการสืบทอดของเครือข่ายทางสังคมของพระสงฆ์
๒. เพื่อศึกษากระบวนการสืบสานเครือข่ายทางสังคมของพระสงฆ์ในการสร้างสังคมเข้มแข็ง
๓. เพื่อสังเคราะห์การดำรงอยู่ การสืบทอดเครือข่ายทางสังคมของพระสงฆ์กับสังคมภายนอกในการสร้างสังคมเข้มแข็ง

ขอบเขตในการศึกษา

- ๑ ขอบเขตในเชิงพื้นที่ งานวิจัยนี้เลือกจำเพาะเจาะจง (Purposive sampling) คือพื้นที่ที่มีกิจกรรมพระสงฆ์ลงอุโบสถสัณญะ ๒ ตำบล คือ ตำบลคำป่าหลายและตำบลบางทรายใหญ่ เขตพื้นที่จังหวัดมุกดาหาร
- ๒ ขอบเขตหน่วยในการศึกษา หน่วยศึกษาคือ เจ้าอาวาสที่เป็นแกนนำเครือข่ายและเจ้าอาวาสในเขตพื้นที่
- ๓ ขอบเขตเชิงเนื้อหา ผู้วิจัยศึกษากิจกรรมที่เจ้าอาวาสกลุ่มตัวอย่างได้ดำเนินการในขอบเขตประเด็น “เครือข่ายพระสงฆ์เชิงกิจกรรมและพื้นที่ และชุมชนเข้มแข็ง” ผลที่ตามมาหลังเกิดกิจกรรมเครือข่ายนั้น
- ๔ ขอบเขตเชิงทฤษฎี ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิด ทฤษฎี ๒ แนวคิดหลักเป็นกรอบการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย คือ แนวคิดเครือข่ายและแนวคิดชุมชนเข้มแข็ง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ เช่น การเผยแพร่ในวารสาร จดลัทธิบัตร ฯลฯ และหน่วยงานที่นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ หรือประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ (Outcomes)

- ๑ สถาบันการศึกษา โดยเฉพาะวิทยาลัยสงฆ์นครพนมได้นำผลงานวิจัยไปบูรณาการกับกิจกรรมเรียนการสอน กิจกรรมการบริการวิชาการแก่สังคม (พันธกิจการบริการวิชาการแก่สังคม) กิจกรรมการออกปฏิบัติศาสนกิจของพระนิสิต
- ๒ องค์คณะสงฆ์ในพื้นที่ได้นำผลงานวิจัยเผยแพร่ แนะนำงานของพระสงฆ์เชิงเครือข่ายก่อให้เกิดแรงจูงใจแก่พระสงฆ์ในพื้นที่ในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง

แนวทางการนำไปใช้ประโยชน์

ในระดับนโยบาย

คณะสงฆ์ในพื้นที่ที่เป็นผู้นำคณะสงฆ์แล้ว คณะสงฆ์ในจังหวัดหรืออำเภออื่น ที่มีพระสงฆ์มีความพร้อมในเชิงการทำกิจกรรม ควรขยายเครือข่ายออกไปในวงกว้าง หรือกิจกรรมอื่นที่นำไปสู่การสร้างเครือข่ายได้ในระดับกว้างมากขึ้น

รัฐและหน่วยงานของรัฐ ที่สนับสนุนกิจกรรมการทำงานเชิงเครือข่าย หรือเข้ามาร่วมเครือข่ายให้มีกิจกรรมกว้างขวางมากขึ้น โดยเน้นชุมชนเข้มแข็งทั้งสี่ด้าน คือ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม กิจกรรมเครือข่ายของพระสงฆ์มีความสำเร็จด้านด้านสังคมและวัฒนธรรม เมื่อหน่วยงานภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมกำลังเป็นการสร้างความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม

ในระดับปฏิบัติการ

พระสงฆ์ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างเครือข่าย ตลอดจนได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์จากงานพระสงฆ์ที่ทำงานเพื่อสังคมโดยการเข้าไปสานต่อได้

สังคมที่จะสนับสนุนงบประมาณการทำงานของพระสงฆ์ได้สนับสนุนพระสงฆ์ได้สนับสนุนได้ตรงกับกิจกรรมของพระสงฆ์ได้ทำงานเพื่อสังคม

แนวทาง การทำงานของพระสงฆ์ได้นำมาสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในสถาบันการศึกษาของสงฆ์ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติจริง

ผลสำเร็จและความคุ้มค่าของการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ

หรือผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ (Outputs)

๖ เดือนที่ ๑

ได้ทราบแนวคิดบริบท ความเข้าใจความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายของพระสงฆ์ในสองตำบล เป็นความเข้าใจพื้นฐานถึงเงื่อนไขหลักอันนำไปสู่ความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายละทราบถึงพัฒนาการของเครือข่าย

ได้ทราบถึงความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายของพระสงฆ์นำไปสู่การแก้ไขปัญหาของพระสงฆ์ทั้งด้านปกครอง ด้านการศึกษาและด้านอื่นๆ โดยมีการรื้อฟื้นวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน สอดคล้องกับแกนเดิมของชุมชนที่มีความเชื่อเรื่องบุญ กุศลและการต้องการให้พระสงฆ์เป็นผู้นำและต้องให้พระสงฆ์เป็นที่พึ่งด้านจิตใจ

การวิเคราะห์แนวคิดกับข้อมูลภาคสนามนำมาสู่การวิเคราะห์รายงานวิจัยที่สมบูรณ์ได้

๖ เดือนที่ ๒

ได้ทราบผลของการศึกษาข้อมูลภาคสนามจะสะท้อนทฤษฎี (induction) ทฤษฎีอาจจะมิได้นำมาใช้วิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามทั้งหมด ภาคสนามจะเป็นตัวให้ทฤษฎีมีชีวิตและมีขอบเขตแคบลงและมีข้อจำกัดแต่มีความชัดเจนยิ่งขึ้น มีพลังในการอธิบายข้อมูลภาคสนามได้

ทำเอกสาร สรุปงานวิจัย

รายงานฉบับสมบูรณ์

บทความวิจัย

แผนงานของโครงการ

คำถามวิจัย	วิธีวิทยา	กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ระยะเวลา
พระสงฆ์ มีความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายกันหลายลักษณะทั้งโดยประเพณีและโดยวัฒนธรรม ความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายดังกล่าวมีการดำรงอยู่อย่างเข้มแข็งและต่อเนื่องอย่างไร	ศึกษาโครงการเอกสารที่เกี่ยวข้องโครงการการลงอุโบสถของผู้ให้ข้อมูลหลัก ศึกษาจากงานของท่านอื่นที่ศึกษาไว้ นำข้อมูลมาประมวลเป็นข้อสังเกตและสัมภาษณ์	เก็บข้อมูลเชิงทฤษฎีสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง (ชุมชนที่ใกล้ชิด) สัมภาษณ์พระสงฆ์ แกนนำและพระสงฆ์ทั่วไป	ได้ทราบความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายพระสงฆ์ทั้งสองตำบลบนพื้นฐานวัฒนธรรมและมีสังคมสงฆ์มีความเข้มแข็ง	๖ เดือนที่ ๑
เครือข่ายของพระสงฆ์มีการดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องมีกระบวนการสืบสานและมีการบวนการที่ก่อให้เกิดความต่อเนื่องระหว่างพระสงฆ์ด้วยกันมีปัจจัยอะไรที่เอื้อให้เกิดกระบวนการให้เกิดความสืบสานเครือข่ายให้ดำรงอยู่	สัมภาษณ์และสังเกต การเข้าร่วมสังเกตกิจกรรม การพูดคุย	สัมภาษณ์พระสงฆ์ แกนนำและพระสงฆ์ทั่วไป	ได้ทราบการสืบสานเครือข่ายของพระสงฆ์ และการดำรงอยู่ภายใต้เงื่อนไขบางประการ มีภูมิปัญญาและวัฒนธรรมพุทธศาสนารองรับ	๖ เดือนที่ ๑

อย่างต่อเนื่อง				
การดำรง การสืบสาน และกระบวนการที่ทำให้เกิดความเนื่องของเครือข่ายอย่างเข้มแข็งนำไปสู่การสร้างเครือข่ายภายในได้อย่างไร และการเชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกจะมีหน้าที่ในการสร้างความเข้มแข็งอย่างไร	สัมภาษณ์และนำผล ข้อมูล ทั้งภาคสนามมาวิเคราะห์ภาคใต้กรอบแนวคิดเครือข่ายและชุมชนเข้มแข็ง	สัมภาษณ์ชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ภาครัฐสังเคราะห์ข้อมูลภาคสนามด้วยกรอบแนวคิดที่วางไว้	ได้ทราบความเข้มแข็งของชุมชนอันมาจากความเข้มแข็งของเครือข่ายพระสงฆ์สรุปของงานวิจัยชิ้นนี้	๖เดือนที่ ๒

แผนงานและกิจกรรมในรอบ ๑ ปี

แผนงาน/กิจกรรม	รายเดือนที่					
	๒	๔	๖	๘	๑๐	๑๒
๑ ศึกษาความเป็นไปได้ของแนวคิด ทฤษฎี ข้อมูลภาคสนาม การสำรวจข้อมูลทฤษฎีและภาคสนามเบื้องต้น	✓					
๒ ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและวิธีวิทยาที่จะใช้ศึกษา (๓ บทแรก) และรับฟังความเห็นจากผู้ทรงวุฒิ (รอบแรก)		✓				
๓. สร้างเครื่องมือ และนำเครื่องเก็บข้อมูลลุ่มตัวอย่าง			✓			
๔. รวบรวมข้อมูลภาคสนามและนำมาสังเคราะห์ภายใต้กรอบแนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม				✓		
๕ รับฟังความคิดเห็นผู้ทรงวุฒิมาปรับและปรับเนื้อหาทั้งหมดอีกครั้ง (ทุกบท)					✓	
๖ สังเคราะห์เป็นงานวิจัยที่สมบูรณ์ และบทความวิจัย						✓

ภาคผนวก จ-๓

แบบสรุปโครงการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครพนม

สัญญาเลขที่ ๐๖๕๘๐๔๕

ชื่อโครงการ กระบวนการสืบสานเครือข่ายทางสังคมของพระสงฆ์ในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง
หัวหน้าโครงการ ดร.บุรกรณ์ บริบูรณ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม
๔๘๑๑๐ โทรศัพท์ ๐๔๒๕๔๐๐๓๘-๕ โทรสาร ๐๔๒๕๒๕๘๒๔ จดหมายอิเล็กทรอนิกส์
boorakorn@hotmail.com, boorakorn@yahoo.com, boorakorn@gmail.com

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระสงฆ์ส่วนหนึ่งเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบเชิงลบจากความแยกย่อยของหน่วยสังคมนั้น และเป็นผู้สร้างผลกระทบเชิงบวกในแง่สร้างความเชิงบวกในการสร้างความเชื่อมโยงของหน่วยสังคมที่ แยกย่อยนั้นบนแกนความสัมพันธ์ทางจารีตประเพณีทางพระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมนั้น พระสงฆ์กลุ่ม หนึ่งที่ยังยึดในการจัดความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับพระสงฆ์สะท้อนต่อการจัดความสัมพันธ์ ระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านผ่านประเพณีบางประการในการยึดเหนี่ยวหน่วยสังคมย่อยเข้าด้วยกัน อย่างเข้มแข็งโดยเฉพาะในสังคมชนบทยังมีปรากฏอยู่ในสังคมชนบทพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานการ จัดความสัมพันธ์ระหว่างกันในการสร้างสังคมให้เข้มแข็งและยึดหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็น เป้าหมายการดำเนินชีวิตปัจเจกบุคคล ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและหน่วยของสังคมมีความ กลมกลืนภายใต้ประเพณีที่พระสงฆ์เป็นผู้ขับเคลื่อน

การเรียนรู้ร่วมกันสะท้อนสู่การแก้ปัญหาของชุมชนทั้งทางด้านการพัฒนาอาชีพ การ รวมกลุ่มของผู้สูงอายุ การแก้ไขปัญหาด้านอาชญากรรมและปัญหาอื่นๆที่ชุมชนประสบ จึงนำเสนอว่าการ รวมกลุ่มและการสืบสานเครือข่ายของพระสงฆ์ตั้งแต่บรรพกาลตามจารีตประเพณีภายใต้ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๓๕) ที่จัดความสัมพันธ์ของ พระสงฆ์กับพระสงฆ์ พระสงฆ์กับชุมชน คณะสงฆ์กลุ่มดังกล่าวจัดความสัมพันธ์ระหว่างกันตามจารีต ประเพณีสืบทอดมาอย่างเหนียวแน่นวางอยู่บนฐานคิดและเงื่อนไขอย่างไรและนำไปสู่การสร้างดุลย ภาพและเข้มแข็งของชุมชนอย่างไร

ผลการวิจัย

เครือข่ายของพระสงฆ์ในจังหวัดมุกดาหารเป็นเครือข่ายประเภทพื้นที่และเครือข่าย กิจกรรม เกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อราวปี พ.ศ. ๒๕๓๐ เมื่อครั้งอดีตเจ้าคณะจังหวัดมุกดาหารรูปแรกได้มี นโยบายให้พระสงฆ์ในพื้นที่ปกครองประชุมกันในรูปแบบพุทธประเพณีรองรับคือ การทำอุโบสถ ร่วมกัน ๒ ครั้งต่อเดือนในช่วงเช้าพรรษา เพราะในช่วงดังกล่าวมีพระสงฆ์ใหม่จำนวนมาก การพบปะ พูดคุยให้ทราบสภาพการเป็นอยู่และป้องกันปัญหาคณะสงฆ์ที่จะเกิดขึ้นได้ และเหตุผลประการสำคัญ

อีกประการหนึ่งคือ เพื่อได้พบปะกับคนในชุมชน เปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้ทำบุญกับพระสงฆ์หมู่ใหญ่ อีกทั้งคนในชุมชนแต่ละแห่งได้พบปะเรียนรู้และเปลี่ยนข่าวสารการทำมาหากินอีกด้วย

หลังจากอดีตเจ้าคณะจังหวัดมณฑลพายัพ การลง กิจกรรมลงอุโบสถร่วมกันของคณะสงฆ์ในจังหวัดยังถูกยึดถือเหนียวแน่นในสองตำบล คือ ตำบลคำป่าหลายและตำบลบางทรายใหญ่ เนื่องจากเครือข่ายพระสงฆ์สองตำบล เพราะทั้งสองตำบลมีเงื่อนไขพิเศษ กล่าวคือ ๑) ความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ที่เป็นแกนนำมีความสัมพันธ์ด้านจิตใจ เป็นเพื่อนและอาจารย์ที่มีความเคารพนับถือกัน มีการไปมาหาสู่กันบ่อยครั้ง ๒) พระที่เป็นแกนนำเป็นพระกิจกรรมและชอบทำงานกับสังคม ๓) พระสงฆ์แกนนำเป็นพระในพื้นที่และมีพรรษามาก จึงเป็นพระอุปถัมภ์ของพระสงฆ์ทุกรูปในเขตพื้นที่ พระสงฆ์ที่เป็นแกนนำพิจารณาเห็นว่า ความหมายของ “สงฆ์” แปลว่าหมู่คณะ การรวมตัวของคณะสงฆ์นอกเหนือจากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น แล้วยังเป็นการขัดเกลา ถักทอความสัมพันธ์และทฤษฎีสามัญตาให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันด้วย ตามแนวทางปธานียธรรมคือหลักธรรมที่วางไว้เพื่อให้พระสงฆ์ยึดถือในการสร้างสามัคคีกันและการดำรงพระธรรมวินัยให้มีความมั่นคง

เครือข่ายระหว่างพระสงฆ์กับพระสงฆ์

เครือข่ายของพระสงฆ์เป็นที่ประจักษ์ที่ว่าพระสงฆ์มีความเกี่ยวข้องกันโดยโครงสร้างองค์กรด้วยสายสัมพันธ์ระหว่างสหธรรมิกหรือเพื่อนต่อเพื่อน ระหว่างเจ้าอาวาสและลูกวัด ระหว่างผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครอง การรวมกลุ่มเป็นไปตามประเพณีและโอกาส แต่ไม่มีเป้าหมายการรวมกลุ่มที่ชัดเจน การรวมกลุ่มของพระสงฆ์เชิงเครือข่ายที่ยาวนานมีวัตถุประสงค์ในการรวมกลุ่มชัดเจนคือ ทั้งเพื่อความเข้มแข็งของคณะสงฆ์ติดตามเหตุการณ์บ้านเมืองและปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ใหม่โดยมีฐานการยึดพระธรรมวินัยเป็นแกน และเพื่อความสัมพันธ์ที่ดีของพระสงฆ์กับชุมชน ระหว่างพระสงฆ์สองตำบลด้วยกันมีช่วงเวลาพูดคุยกันสองช่วง คือ ช่วงเช้าและช่วงหลังสังฆกรรมอุโบสถเสร็จสิ้น ช่วงเช้าง่อนฉันเพลสองชั่วโมงพระสงฆ์สนทนาและเปลี่ยนข่าวสาร กิจกรรมของคณะสงฆ์ที่จะร่วมกันทำในปัจจุบันและอนาคต ในการสนทนามีแนวความคิดใหม่ๆที่พระสงฆ์หัวก้าวหน้าเสนอ เช่น วัดปลอดอบายมุข แนวทางและการปฏิบัติให้วัดในสองตำบลร่วมมือกันปฏิบัติไปในทำนองเดียวกัน การร่วมมือในงานกิจกรรมบุญตามประเพณีที่พระสงฆ์ในเครือข่ายทำงานร่วมกัน นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมเชิงก้าวหน้าของวัดที่อยู่ในเครือข่ายดำเนินการมาขยายแนวคิดและการปฏิบัติสู่สังคมสงฆ์ เช่น โครงการธนาคารขยะที่บ้านหนองแอก โครงการผู้สูงอายุ โครงการสมุนไพรรักษาโรค

การสร้างเครือข่ายของพระสงฆ์กับชุมชน

หัวข้อก่อนหน้าเป็นการสร้างเครือข่ายระหว่างพระสงฆ์กันเองนำมาสู่สังคมสงฆ์มีความเข้มแข็ง ความรัก ความสามัคคีในกลุ่ม ตามตารางภาพแสดงให้เห็นว่าการสร้างเครือข่ายของพระสงฆ์นำไปสู่การสร้างเครือข่ายเชื่อมสู่ชุมชน กล่าวคือเครือข่ายขยายไปสู่ชุมชน ตามวัตถุประสงค์ของกิจกรรมคือ การให้ชุมชนมีโอกาสได้ทำบุญ การร่วมมือของพระสงฆ์กับชุมชน พระสงฆ์มีโอกาสได้แสดงหลักธรรมและหลักการดำเนินชีวิตต่อชุมชน การพบปะของคนในชุมชนไม่เพียงแต่พบปะกับพระสงฆ์แต่เป็นการพบปะระหว่างสมาชิกชุมชนต่างหมู่บ้านด้วย นอกจากนี้มีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาร่วมปรึกษาหารือประเด็นปัญหาสังคมที่มีอยู่หรือไม่ให้มี (ป้องกัน) โดยใช้หลักธรรมเข้าไปสู่จิตใจของคน

ชุมชนมีความเข้มแข็ง

ความเข้มแข็งตามกรอบแผนภาพ (ตามข้อกำหนดของคณะกรรมการสังคมและเศรษฐกิจแห่งชาติ) ประกอบด้วย ๑) ความเข้มแข็งด้านสังคม ๒) ความเข้มแข็งด้านวัฒนธรรม ๓) ความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจ รายได้ หรือปัจจัยสี่ ๔) ความเข้มแข็งด้านสิ่งแวดล้อม ทั้งดัชนีชี้วัด ๔ ประการที่เหมาะสมกับบริบทชุมชนสองตำบลหรือความต้องการของชุมชน คือ ความเข้มแข็งด้านสังคมและวัฒนธรรมมีผลเชิงประจักษ์ การรวมกันทำกิจกรรมเป็นการสร้างความร่วมมือของคนในสังคมระหว่างพระสงฆ์กับชุมชนและระหว่างสมาชิกภายในกับภายนอกชุมชน ปัญหาการทะเลาะระหว่างวัยรุ่นระหว่างหมู่บ้านได้รับการแก้ไขจากการพูดคุยเมื่อได้พบปะกันในงานกิจกรรมของชุมชน การรื้อฟื้นวัฒนธรรมอันเป็นภูมิปัญญาของชุมชนได้เริ่มก่อตัวขึ้นมาใหม่ เช่น มัคทายก พิธีกรทางพระพุทธศาสนา มัคทายกมีหน้าที่สนับสนุนงานกิจการของวัดและชุมชนที่เกี่ยวข้องกับวัด ส่วนสมาชิกในชุมชนโดยเฉพาะผู้สูงอายุและผู้นำชุมชน โครงการของพระสงฆ์แก่นำมีเป้าหมายให้กลุ่มเหล่านี้นำไหว้พระสวดมนต์หรือนำพิธีการได้ทุกคน กระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชุมชนและสมาชิกภายในกับภายนอกชุมชนถือว่าเป็นกระบวนการทางวัฒนธรรมที่เสริมสร้างให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง สมาชิกในชุมชนมีวิถีคิด วิถีการดำเนินชีวิตสอดคล้องไปด้วยกันตามหลักคลองธรรมของชุมชนเพื่อเคลื่อนไปสู่เป้าหมายชุมชนร่วมกันคือสันติสุขส่วนบุคคลและสันติสุขส่วนร่วม ตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็งอีกสองข้อที่เหลือ คือ ชุมชนมีรายได้ เศรษฐกิจชุมชนที่ดี และสิ่งแวดล้อมดีนั้น บริบทชุมชนของสองตำบลมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี (กว่าตำบลอื่น) และเคยมีปัญหาสิ่งแวดล้อมธรรมชาติคือมลภาวะทางกลิ่นจากโรงงานยาง ด้วยกระบวนการชุมชนเครือข่ายปัญหาดังกล่าวได้รับการแก้ไขด้วยความเข้มแข็งทางสังคมและวัฒนธรรมนั่นเอง ถือว่าพื้นฐานของเครือข่ายสร้างความเข้มแข็ง	การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ ผลการวิจัยได้ถูกนำไปใช้ประโยชน์ต่อการเรียนการสอนในรายวิชาที่มีเนื้อสอดคล้องกัน ได้แก่ วิชาพระพุทธศาสนากับสังคมสงเคราะห์ แนวคิดการสงเคราะห์เชิงพุทธและวิชาพระพุทธศาสนากับสังคม เป็นต้น ผลการวิจัยถูกนำไปใช้ในกิจกรรมทางวิชาการ คือ กิจกรรมเสริมหลักสูตรในสาขาวิชาพระพุทธศาสนาและผลงานวิจัยถูกนำไปใช้ในการประชุมเชิงวิชาการก่อนนิตยสารออกปฏิบัติศาสนกิจ การประชาสัมพันธ์ บทความย่อของงานวิจัย ได้รับการเผยแพร่ในอินเทอร์เน็ตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครพนม
---	--